

Sari Kanerva

NAISTEN TUEN TARPEET VANKILASTA VAPAUTUESSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu – tutkielma
Lokakuu 2023

TIIVISTELMÄ

Sari Kanerva
Naisten tuen tarpeet vankilasta vapautuessa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Ohjaaja: Aino Ritala-Koskinen
Lokakuu 2023

Tämä sosiaalityön Pro gradu- tutkielma käsittelee vankitaustaisten naisten tuen tarpeita silloin kun vapautuminen vankilasta koittaa. Tutkielman tavoitteena on selvittää vankitaustaisten naisten tuen tarpeita heidän omien kokemustensa näkökulmasta. Pyrin löytämään tutkielmastani sellaisia nais erityisiä tuen tarpeita, joita olisi tarpeen huomioida tilanteissa, joissa vankitaustaisten naisten parissa työskennellään tai kun kohdataan vankitaustaisia naisia.

Tämä tutkielma on laadullinen tutkimus, jossa aineisto on kerätty haastattelemalla yhdeksää vankitaustaista naista, joilla on kokemuksia vankilasta vapautumisesta. Tämän lisäksi näillä haastatelluilla on kokemuksia niistä tuen tarpeista, joita vapautuminen on heidän kohdallaan vaatinut. Haastattelut on toteutettu yksilohaastatteluina. Haastatteluista kolme on toteutettu kasvokkain haastattelemalla ja kuusi haastatteluista on toteutettu etäyhteyden avulla. Haastattelumenetelmänä on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua, siten että haastattelut ovat edenneet haastateltavien näkökulmien ja tuen tarpeiden pohjalta. Haastatteluista muodostunut aineisto on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalysillä. Tuloksissa olen tarkastellut tutkimuskysymystäni nais erityisestä näkökulmasta.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys koostuu kahdesta eri pääluvusta, joissa käsittelen tutkielmani kannalta tärkeimmät käsitteet. Ensimmäisessä pääluvussa kuvaan naisvankeja, heidän erityispiirteitään ja yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuuksiaan sekä desistanssia. Toisessa pääluvussa käsittelen vankitaustaisten naisten marginaalisuutta nais erityisestä näkökulmasta.

Vankitaustaisten naisten haastatteluista nousi tutkimuskysymyksen näkökulmasta seitsemän eri pääluokkaa niistä tuen tarpeista, joita vankitaustaiset naiset kokivat tärkeäksi huomioida vapautumisen onnistumisen näkökulmasta. Jaottelin nämä tuen tarpeet kahteen eri ryhmään, joita käsittelen omina lukuinaan. Aineistosta nousseita tuen tarpeita oli vankitaustaisten naisten tarve psyykkiseen tukeen, tuen tarve asumiseen, taloudelliseen tukeen sekä naisten väliseen vertaistukeen. Näiden lisäksi sosiaalisten suhteiden merkitys ja toiminnan merkitys arjessa olivat olennaisia tekijöitä aineiston pohjalta. Nämä tuen tarpeet tulkitseen yksilöiden tarvitsemina tuen tarpeina. Tuloksissa toisena näkökulmana käsittelin tarpeita, joita vankitaustaiset naiset kokivat tarpeelliseksi palvelujärjestelmän sekä yhteiskunnan taholta. Haastatteluiden tuloksena voidaan todeta, että tuen tarpeiksi voidaan nimetä sosiaalihuollon sekä terveydenhuollon merkitys naisten tuen tarpeita arvioitaessa sekä suunnitelmallisen työskentelyn tarve silloin, kun vankilasta vapaudutaan.

Tutkielmani pohjalta voidaan todeta, että vankitaustaisten naisten tuen tarpeet ovat moninaisia ja niihin on kiinnitettävä yhteiskunnassamme enemmän huomiota. Naisten välinen vertaistuki sekä psyykkisen tuen tarve nousivat nais erityisestä näkökulmasta esille. Haasteita vankitaustaisten naisten kohdalla tuotti vaikeus saada palveluita, palveluiden näkökulmasta vaikeus vastata vankitaustaisten naisten tarpeisiin sekä yhteiskunnan tuottama leima, joka vaikutti niin palveluihin hakeutumiseen kuin palveluiden saatavuuteen, ja heidän tuen tarpeisiin sekä omanarvon tunteeseen. Tutkielmani perusteella yhteiskunnassa olisi tarpeen huomioida vankitaustaisten naisten tuen tarpeet nais erityisestä näkökulmasta. Vankitaustaisten naisten kanssa työskentelyssä tarvitaan monialaista ja suunnitelmallista työskentelyä. Tämän lisäksi sosiaalihuollon roolia vapautumisen valmistelussa pitäisi vahvistaa. Niillä naisilla, joilla sosiaalihuollon palvelut olivat mukana jo lähtökohtaisesti, oli palveluiden ja tuen tarpeisiin vastaaminen ollut vahvempaa. Kolmannen sektorin toimijoille nostettiin suuri merkitys vankitaustaisten naisten vapautumisen tukemisessa sekä elämänmuutoksessa.

Avainsanat: naisvangit, nais erityisyys, vapautumisen tuen tarpeet, marginaalisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Sari Kanerva
Women's support needs on release from prison
Master's Thesis
Tampere University
Social Work
Supervisor: Aino Ritala-Koskinen
October 2023

This social work Master's thesis deals with the support needs of women with a prison background when they are released from prison. The aim of the thesis is to explore the support needs of women from prison backgrounds from the perspective of their own experiences. My aim is to identify women's specific support needs that need to be addressed in situations where women with a prison background are working with or encountering women with a prison background.

This thesis is a qualitative study in which the data was collected through interviews with nine women with prison backgrounds and experiences of being released from prison. In addition, these interviewees have experiences of the support needs that their release has required. The interviews were conducted through individual interviews. Three of the interviews have been conducted face-to-face and six of the interviews have been conducted remotely. A semi-structured thematic interview has been used as the interview method, so that the interviews have been guided by the interviewees' perspectives and support needs. The data from the interviews has been analyzed using data-driven content analysis. In the results, I have examined my research question from a female-specific perspective.

The theoretical framework of my thesis consists of two different chapters, in which I discuss the most important concepts for my thesis. In the first chapter, I describe women prisoners, their specific characteristics, their opportunities for social integration and desistance. In the second chapter, I discuss the marginalization of women prisoners from a women's specific perspective.

From the point of view of the research question, seven different main categories of support needs emerged from the interviews with women with a prison background, which the women felt were important to consider from the point of view of successful release. I divided these support needs into two different categories, which I will discuss in separate chapters. The support needs that emerged from the data were the need of women from prison backgrounds for psychological support, support for housing, financial support, and peer support between women. In addition to these, the importance of social relationships and the importance of activities in everyday life were key factors based on the data. These support needs are interpreted as the support needs of the individuals. As a second aspect of the findings, I discussed the needs that women with a prison background felt they needed from the service system as well as from society. As a result of the interviews, it can be said that the needs for support include the importance of social care and health care in assessing women's support needs, and the need for planned work when women are released from prison.

My thesis shows that the support needs of women from prison backgrounds are diverse and need more attention in our society. The need for peer support between women and the need for psychological support emerged from a women-specific perspective. Challenges for women from prison backgrounds included the difficulty of accessing services, the difficulty of meeting the needs of women from prison backgrounds from a service perspective, and the stigma of society which affected both access to services and their need for support and sense of self-worth. My research suggests that society needs to address the support needs of women from prison backgrounds from a women-specific perspective. Working with women from a prison background requires a multidisciplinary and planned approach. In addition, the role of social care in preparing for release should be strengthened. For those women who had social services involved from the outset, the response to service and support needs had been stronger. The role of third sector actors in supporting women with a prison background in their release and in their life, transition was highlighted as important.

Keywords: women prisoners, women's specificity, liberation*support*needs, marginality

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin Originality Check service.

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 NAISVANGIT JA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN MAHDOLLISUUDET	4
2.1 Naiset ja miehet vankeina Suomessa	4
2.2 Naisvankien taustat	6
2.3 Vankeuden aikainen ohjelmatyöskentely ja vapautumisen valmistelu	11
2.4 Vapautuminen vankilasta ja integroituminen yhteiskuntaan	14
2.5 Desistanssin merkitys yhteiskuntaan integroitumisessa.....	16
3 MARGINAALISUUS NAISERITYISYYDEN NÄKÖKULMASTA	19
3.1 Rikoksista tuomitut naiset yhteiskunnan marginaalissa.	19
3.2 Naiserityisyys ja rikosseuraamusasiakkaat.....	21
3.3 Naisvangit ja nais erityisyys	24
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
4.1 Tutkimustehtävä.....	28
4.2 Laadullinen tutkielma ja aineisto.....	28
4.3 Aineiston analyysi.....	31
4.4 Tutkimusetiikka	33
5 VANKITAUSTAISTEN NAISTEN TUEN TARPEET	36
5.1 Vankilasta vapautuvien naisten asumisen tarpeet.....	36
5.2 Taloudellisen tuen tarve naisten vapautuessa vankilasta.....	42
5.3 Tekemisen merkitys naisten arjessa.....	45
5.4 Naisten tarve psyykkiseen tukeen.....	48
5.5 Naisten sosiaalisten suhteiden ja vertaistuen tarve.....	53
6 SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUIDEN TARVE JA MERKITYS NAISILLE	58
6.1 Sosiaalihuollon merkitys naisten tuen tarpeille	58
6.2 Terveydenhuollon merkitys naisten tuen tarpeissa	64
6.3 Suunnitelmallisen työskentelyn merkitys naisten vapautumisessa	70
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	75
LÄHTEET.....	88
LIITTEET.....	93

TAULUKOT

Taulukko 1. Taulukko vankien työkyky ja työllisyys	6
Taulukko 2. Vankien taustat ennen vankilaa	7–8
Taulukko 3. Vankien psykiatriset hoitokontaktit elämänaikaisesti	8
Taulukko 4. Vankien mielenterveyden haasteet elämänaikaisesti	9
Taulukko 5. Esimerkki sisällönanalyysin eri vaiheista	32–33

1 JOHDANTO

Naisvankeja oli Suomessa vuonna 2021 noin kahdeksan prosenttia kaikista vangeista, (Rikosseuraamuslaitos 2021, 16) mikä tekee naisista rikosseuraamusasiakkaiden selkeän vähemmistön Suomessa (Tammi-Moilanen 2020, 7–8). Suomen vankimaailma on miesvoittainen ja Suomen rikosseuraamuksen toimintaohjelmat on säädetty pääosin miesten tarpeita vastaavaksi, jolloin naisten erityiset tarpeet saattavat helposti jäädä huomiotta (Salovaara 2019a, 24). Vangitut naiset ovat marginaalinen ryhmä jo valmiissa marginaalissa, joten ymmärrettävää on, että naiset tarvitsevat erityisiä palveluita (Haahtela 2014, 18). Naisvangit ovat erityinen joukko, joiden erityisiä palveluiden tarpeita ei ole hyvinvointialueiden palveluissa juurikaan huomioitu. Vankilasta vapautuvat naiset päätyvät kaikille yhteisiin palveluihin muun muassa asumis-, mielenterveys- ja päihdepalveluihin hyvinvointialueen palveluissa. (Tammi 2023.)

Naiserityisyyttä peräänkuulutettaessa on tärkeää huomioida naisten tausta ja nykytilanne sekä tätä kautta syntyneet erinäiset tuen ja palveluiden tarpeet (Salovaara 2019b, 24). Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on tuomion turvallinen täytäntöön pano, uusien rikoksien estäminen ja vangin elämänhallintaan vaikuttaminen vankeuden aikana. Vankilassa pyritään vakauttamaan naisvankien elämäntilannetta. Vapautumisen turvaamiseksi naisvankien siviilielämästä kontaktoidaan eri toimijoita. Naisvankien vapautumisessa suuri merkitys nousee järjestö toimijoille, jotka paikkaavat julkisten palveluiden suuria aukkoja. Olennainen asia työskennellessä vankitaustaisten naisten kanssa, on ymmärtää sukupuolen merkitys marginaalissa. Sukupuolen erot marginaalissa sekä vankinaisten taustat ja niiden erityisyys olisi tarpeen huomioida silloin kun vankinaisia kohdataan. (Tammi 2023.)

Mielenkiintoni naisten tuen tarpeisiin vankilasta vapauduttaessa on syntynyt työelämälähtöisesti. Aikuissoisaalityössä työskennellessäni olen tehnyt töitä vankilasta vapautuneiden ihmisten parissa. Työssäni olen toisinaan kohdannut haasteita oikea-aikaisten ja oikeiden palveluiden saamisessa vankitaustaisille asiakkaille. Mielenkiintoni vankitaustaisten naisten tuen tarpeisiin vahvistui aikaisempien opintojeni aikana, jolloin selvitin vankien desistanssin merkitystä vapautumisessa sekä heidän tuen tarpeissaan. Yhteiskunnan palveluiden ja soisaalityön näkökulmasta näen tärkeäksi tutkia naisvankien taustatekijöitä sekä niiden merkityksiä heidän tuen tarpeisiinsa. Kuntien soisaalihuoolto

on siirtynyt 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueiden järjestettäväksi, jolloin voidaan todeta, että hyvinvointialueiden palveluiden kehittäminen asiakkaiden tarpeita vastaaviksi on tärkeää. Hyvinvointialueilla palveluiden tasalaatuisuutta sekä tarpeisiin vastaavia palveluita on tarpeen yhdenmukaistaa ja kehittää. Naisten määrä vankilasta vapautuneissa ihmisissä on marginaalinen. Naisvankien taustat ovat tutkimusten mukaan erityisen haastavia (Joukamaa ym. 2010). Naisten taustojen merkitys vapautumisen onnistumisessa on tärkeä ymmärtää, ja naisten tuen tarpeita on tutkittava, jotta palveluita hyvinvointialueilla voidaan kehittää vastaamaan vankilasta vapautuvien naisten tuen tarpeisiin.

Tämän sosiaalityön Pro gradu- tutkielman tutkimuskohteena ovat naiset, jotka ovat suorittaneet vankeustuomion. Tutkielmassa haastateltavilla naisilla on taustalla useampi kerta vankilasta vapautumisen kokemuksia. Tutkielma etsii vastauksia siihen, mitä tukea vankitaustaiset naiset kokevat tarvitsevänsä, jotta vapautuminen vankilasta takaisin yhteiskuntaan mahdollistuu. Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jossa on haastateltu yhdeksää vankitaustaista naista. Tarkastelen tutkimuskysymystä nais erityisyyden näkökulmasta. Tutkielman aineistona toimii vankitaustaisten naisten omat kertomukset niistä tuen tarpeista, joita he ovat kokeneet tarpeelliseksi omassa tilanteessaan, integroitua vankilasta takaisin yhteiskuntaan. Vankitaustaisten naisten tuen tarpeiden selvittäminen on tärkeää, koska vankitaustaiset naiset ovat eri tilastojen valossa monilla elämän osa-alueilla heikoimmassa asemassa yhteiskuntamme rikosseuraamusasiakkaista (mm. Joukamaa ym. 2010; Rikosseuraamuslaitos 2021).

Vankeusrangaistus erottaa ihmisen hänelle tärkeistä paikoista ja ihmisistä sen lisäksi, että hän joutuu luopumaan erilaisista toiminnoistaan ja vapaudesta (Granfelt 2015, 203). Vankeusrangaistus itsessään lisää syrjäytymisen riskiä yhteiskunnasta, mutta voi myös tarjota mahdollisuuden elämänmuutokseen. Olosuhteiden muuttuessa on tärkeää, että vankilassa vietetty aika tukee vankia muutokseen. (Granfelt 2015, 214; Lattu 2006, 140.) Tutkielmassani nostan esille sellaisia tuen tarpeita, joita naiset kertovat tärkeäksi huomioida silloin, kun työskennellään vankitaustaisten naisten parissa. Aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä, se tuottaa sellaista tietoa, jota olisi perusteltua hyödyntää vankitaustaisten naisten vapautumisen tukemiseksi tilanteissa, joissa vankilasta vapautuvia tai vankitaustaisia naisia kohdataan.

Tutkielmani koostuu teoriapohjasta, jonka olen jakanut vankitaustaisten naisten ilmiön ymmärtämiseksi kahteen eri päälukuun. Ensimmäisessä pääluvussa käsittelem vankipopulaatiota yleisesti, esittelen sekä naisvankien taustat että vankeudenaikaisen ohjelmatyöskentelyn käsitteet ja yhteiskuntaan integroitumisen sekä syvennän naisvankityön näkökulmaa desistanssin teoriataustalla. Toisessa pääluvussa esittelen naisvankien marginaalisuutta nais erityisestä näkökulmasta, rikosseuraamuksen viitekehysessä sekä käsittelem naisvankien taustoja nais erityisestä näkökulmasta. Näillä tekijöillä on merkitystä, kun vankitaustaisten naisten tuen tarpeita arvioidaan.

Teoreettisen osuuden jälkeen siirryn käsittelemään tutkielmani tavoitetta, tutkimusmenetelmiä sekä itse aineistoa ja sen hankintaa luvussa neljä. Tulosluvun olen jakanut kahteen erilliseen lukuun. Luvussa viisi ja kuusi käsitellään tutkimustulokset. Luvussa viisi esitellään sellaiset tuen tarpeet, joita olisi tarpeen huomioida yksilökohtaisesti vankitaustaisten naisten kohdalla. Luvussa kuusi esittelen tuloksia niistä tuen tarpeista, joita tutkielmani perusteella pitäisi huomioida sosiaali- ja terveydenhuollon sekä vapautumista valmistelevan suunnitelmallisuuden näkökulmasta. Tuloslukujen jälkeen luvussa seitsemän käsittelem niitä johtopäätöksiä ja pohdintaa, jotka tutkielmani tuloksissa nousi esille vankitaustaisten naisten tuen tarpeista.

2 NAISVANGIT JA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN MAHDOLLISUUDET

2.1 Naiset ja miehet vankeina Suomessa

Vankila on instituutio, joka riistää ihmiseltä vapauden ja kontrolloi yksilön elämää. Vankila itsessään tuottaa kategorisointia luokitellessaan yksilöitä eri tavoin. Ihmistä, joka suorittaa vankeusrangaistusta, voidaan nimittää monin eri tavoin, esimerkiksi rikolliseksi, vangiksi, huumausainerikolliseksi tai jopa elämäntaparikolliseksi, mikäli vankeusrangaistusten suorittaminen on toistuvaa. (Hautala & Kaarakka 2018, 318.) Eri nimitykset voivat vaikuttaa siihen, miten ihminen vastaanotetaan yhteiskunnassa.

Vankeuslaki määrittelee vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi edistää vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekemistä vankeuden aikana lisäämällä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti sekä ihmisarvoa kunnioittaen ja laki velvoittaa, ettei vankeja saa asettaa eri asemaan sukupuolen, iän tai kansalaisuuden perusteella. (Vankeuslaki 767/2005[VNL].) Vankeuslain 5§:n mukaan erityisesti alle 21-vuotiaana rikoksen tehneiden nuorten vankeuden täytäntöönpanossa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin [VNL]. Sosiaalihuoltolain 4§:n mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota niihin toimintatapoihin sekä ratkaisuihin, jotka turvaavat ihmisen ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, itsenäisen suoriutumisen sekä omatoimisuuden vahvistumisen. Arvioinnissa on arvioitava niitä toimenpiteitä, jotka mahdollistavat vankien tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014[SHL].)

Vankien päivittäinen määrä on laskenut 2000- luvun puolivälistä alkaen. Vankeja oli vuonna 2021 vankilassa päivittäin keskimäärin 2809. Koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset vaikuttivat vankien määrään voimakkaasti, erityisesti sakkovankien voimaan astuneet tuomiot vähenivät. Vankiloista vapautui vuonna 2021 yhteensä 4 180 vankia. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 13–14.) Vankilasta vapautuneisiin lukeutuvat sekä vankeusvangit, sakkovangit että tutkintavangit. Vankeusvangit ovat vankeja, jotka on tuomittu suorittamaan määräaikaista tai elinkautista ehdotonta vankeusrangaistusta. Sakkovangeiksi luetaan vangit, joilta sakkoja ei ole saatu perittyä ja sakot on

määrätty muunnettavaksi vankeusrangaistukseksi. Sakkovangit suorittavat tuomiota sakkojen maksun sijaan. Tutkintavankeusvangit suorittavat vankeuttaan tuomioistuimen määräämässä tutkintavankeudessa silloin, kun henkilö on epäiltynä rikoksesta. Tutkintavankeuden aikainen vapaudenmenetys vähennetään vangin tulevasta rangaistuksen täytäntöönpanosta. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 4–5.)

Vuonna 2021 suurimman vankiryhmän muodostivat väkivaltarikoksista tuomitut vangit. Vuonna 2021 kaikista tuomituista vangeista oli 40 prosenttia tuomittu väkivaltarikoksesta eli henkirikoksesta tai pahoinpitelyrikoksesta. Huumausainerikoksista tuomittujen määrä on noussut ja vuonna 2021 näiden osuus kaikista vangeista oli 22 prosenttia. Seksuaalirikoksista tuomitut ovat lisääntyneet ja heitä oli vuonna 2021 tuomituista seitsemän prosenttia. Vuonna 2021 vankilassa tuomiota suorittaneista naisista 43 prosenttia oli tuomittu väkivaltarikoksesta. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 14–16.)

Vankeusvankien keski-ikä on keskimääräistä korkeampi kuin tutkintavangeilla. Vankeusvankien keski-ikä vuonna 2021 oli 37,4 vuotta ja heistä 11 prosenttia oli alle 25- vuotiaita ja 16 prosenttia yli 50-vuotiaita. Tutkintavangeista kuitenkin alle 25- vuotiaita oli 20 prosenttia. Huomattavaa on, että ensikertalaisten osuus tuomituista on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ensikertalaisia vangituista vuonna 2021 oli noin 41 prosenttia tuomion saaneista. Kolmatta tai neljättä kertaa vankilassa istuneista oli 28 prosenttia ja vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa oli 17 prosenttia vangeista vuonna 2021. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 16.)

Kuten rikosseuraamuslaitoksen tilastoista vuodelta 2021 nähdään, vapautuu vankilasta vuosittain paljon ihmisiä. Vuonna 2021 vankiloista vapautui yhteensä 4 180 vankia. Vankeusvankien uusintarikollisuuden määrä vuosien 2007–2016 välillä on pienentynyt 64 prosentista 54 prosenttiin. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 14,19). Suurin osa vangeista ovat työikäisiä. Työikäisyydestään huolimatta, vankien työmarkkina-asema Suomessa on heikko. Alentuneeseen työkykyyn vankitaustaisilla ihmisillä näyttää tutkimuksien perusteella vaikuttavan niin psykoosisairaudet, heikko suun terveys, matala resilienssi, kuin adhd- piirteet, yksinäisyys sekä osallisuuden kokemuksen puute. (Rautanen, Vaara & Mikkola 2023, 227.) Taulukossa esitellään naisten ja miesten omia kokemuksia heidän työkyvystään sekä vankien työllisyyden tilannetta ennen vankeustuomiota.

Taulukko 1. Vankien työkyky ja työllisyys. (Rautanen, Harald & Tyni 2023.)

Työkyky ja työllisyys	Naiset	Miehet
Vangeista täysin työkyvyttömänä itseään piti	4 %	6 %
Osittain työkyvyttömänä itseään piti	41 %	32 %
Työttömänä ennen vankilaa	69 %	64 %
Työkyvyttömyyseläkkeellä	10 %	4 %
Vankilaan sijoitettu työelämän ulkopuolelta	86 %	75 %

Vankien terveys ja hyvinvointi 2023- tutkimuksen mukaan vangeilla on hyvin moninaisia ongelmia. Vankien terveys- ja hyvinvointi on muuhun väestöön nähden heikompaa ja he kuuluvat paljon sosiaali- ja terveyspalveluita tarvitsevaan joukkoon. Koko väestöön nähden vankien pitkäaikaissairastaminen on yleisempää ja heistä noin neljännes on terveyspalveluiden suurkäyttäjiä. (Rautanen ym. 2023, 10–11.) Vankien tapaturmat ovat yleisiä. Tapaturmien vaikutus arkeen aiheuttaa vangeille muuta väestöä enemmän haasteita. (Rautanen ym. 2023.)

Kainulaisen ja kumppaneiden (2023, 191–192) mukaan vankien sosiaalisilla suhteilla on vaikutusta yksinäisyyden kokemuksiin, luottamukseen sekä elämään tyytyväisyyden kokemuksiin. Vankien tyytyväisyys elämään sekä heidän mahdollisuutensa luotettaviin ihmissuhteisiin on muuhun väestöön verrattuna hankalampaa. Vankien kokemus vankeuden aikaisesta tuesta on ollut vaihtelevaa. Vapautumisen jälkeinen aika on näyttäytynyt epävarmalta, muun muassa arjen perustarpeiden puuttuessa. Näitä perustarpeita, joista epävarmuutta koettiin, oli niin ihmissuhteet, toimeentulo kuin asumisen. (Mt 2023 191–192.)

2.2 Naisvankien taustat

Naisvankeja vuonna 2021 Suomen vankiloissa oli päivittäin 214, eli noin kahdeksan prosenttia kaikista vangeista. Keski-ikä tuomituilla oli 39,7 vuotta ja yli neljä kymmenestä (43%) oli tuomittu väkivaltarikoksesta. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 16.) Naisten osuus rikoksenteijöinä vaihtelee

rikostyypeittäin. Miesvankeja useammin naiset on tuomittu väkivaltarikoksista, heidän ollessa selvä vähemmistö rikosseuraamusasiakkaista. (Tammi-Moilanen 2020, 7–8.)

Naisten rikoskäyttäytyminen poikkeaa niin määrällisesti kuin laadullisesti sekä kontekstiltaan miesten rikoskäyttäytymisestä (Lattu 2016; Salovaara 2019a; Tammi-Moilanen 2020). Vuonna 2021 vankeustuomiota suorittaneista naisista yli neljä kymmenestä (43%) oli saanut tuomionsa väkivaltarikoksesta. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 16.) Vuosien 2007–2016 aikana tilastojen mukaan puolet naisista uusi rikoksensa (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021, 19). Naiset eivät syyllisty uusintarikoksiin ja palaa vankilaan uusille tuomioille yhtä usein kuin miehet (Salovaara 2019a, 24).

Naisvangeista noin puolella, ei ole minkäänlaista koulutusta ja 15 prosentilla oli ammattikoulua (yli kaksi vuotta) suoritettuna ennen tuomiota (Joukamaa ym. 2010, 63). Merkityksellistä alhaisen koulutuksen sekä vähäisen työhistorian lisäksi on tuomittujen naisten heikko toimintakyky. Vankinaisista tutkimuksen mukaan vain kolmannes oli työkykyisiä ja lähes puolet olivat täysin työkyvyttömiä, joka puolestaan on merkittävästi huonompi suhteessa miesvankien työkykytilastoihin (Joukamaa ym. 2010, 56). Sekä koulutuksen, että työllisyyden näkökulmasta vangit ovat heikkosaisinta marginaalia yhteiskunnassamme. Naisten työhistoria on ollut rikkonaista ja työllistyminen miehiin verrattuna huomattavasti heikompaa. (Joukamaa ym. 2010.) Seuraavassa taulukossa naisten taustoja ennen vankilaan päätymistä verraten miesten tilanteeseen ennen vankilaa.

Taulukko 2. Vankien taustat ennen vankilaa (Joukamaa ym. 2010)

Taustatekijät	Naiset	Miehet
Alle kansakoulun oppimäärä	4 %	0,3 %
Ammattikoulutus puuttuu	54,5 %	35,5 %
Ei koskaan työelämässä	13,9 %	8,5 %
Työkyvytön (lääkäarin arvio)	42 %	10,7 %
Sijoitus perheestä (<15v)	25,7 %	27 %
Ei lapsia	33,7 %	47,2 %
Lapsia kolme tai enemmän	24,8 %	10,4 %
Avioliitossa	33,7 %	17,6 %

Naimaton	14,9 %	38,8 %
Vammautunut (pahoinpitylyssä)	47,5 %	35,6 %
Vammautunut (liikennetapaturma)	17,8 %	8,4 %

Vankilaan joutuvat naiset ovat miehiä yleisemmin parisuhteessa sekä heillä on useammin lapsia kuin vankilaan saapuneilla miehillä. Naisvangeista noin kahdella kolmesta oli lapsia vankeuteen siirryttäessä. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 26.) Näistä vankilaan tuomituista naisista joka neljännellä lapsia oli kolme tai enemmän (Tammi-Moilanen 2020, 8). Naisvangeilla läheissuhteet ovat merkityksellisiä. Suhteet läheisiin kuten vanhempiin ja puolisoon sekä lapsiin on usein läheisemmät rikoksiin tuomituilla naisilla, kuin tuomion saaneilla miehillä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006).

Naiset ovat joutuneet pahoinpidellyksi kotonaan huomattavasti useammin kuin miehet. Tyypillisiä piirteitä naisvangeille on myös joutuminen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi alaikäisenä, kumppanin fyysisesti ja psyykkisesti pahoinpitelemäksi sekä kumppanin, lähisukulaisten ja muiden henkilöisen seksuaalisesti hyväksikäyttämäksi. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 27; Virolainen 2020.) Rikosseuraamuslaitoksen (2021) mukaan naiset kohtaavat väkivaltaa lapsuudessaan tilastollisesti enemmän. Vain harvat kykenevät viettämään koko lapsuuden omilla vanhemmillaan. Naisvangeista kolmannes on viettänyt koko lapsuuden molempien vanhempiansa luona (mt. 2021, 27).

Taulukossa esitetään naisvankien psykiatristen hoitokontaktien tarvetta elämänaikaisesti, verraten miesten vastaavaan tarpeeseen. Taulukossa lisäksi osoitetaan vankien elämänaikaista tarvetta säännölliseen lääkitykseen.

Taulukko 3. Vankien psykiatriset hoitokontaktit elämänaikaisesti (Joukamaa ym. 2010)

Psykiatriset hoitokontaktit ja lääkitys	Naiset	Miehet
Psykiatrisen avohoidon hoitokontakti	70,3 %	52,8 %
Psykiatrisessa sairaalahoidossa	42,6 %	31,4 %
Jokin säännöllinen lääkehoito	79,2 %	53,8 %

Tilasto kuvastaa naisten elämänaikaisen traumaperäisen stressihäiriön sekä traumaperäisen stressireaktion diagnoosien eroa suhteessa miesvankien vastaaviin diagnooseihin elämänaikaisesti.

Taulukko 4. Vankien mielenterveyden haasteet elämänaikaisesti (Rautanen ym. 2023)

Mielenterveysdiagnoosit	Naiset	Miehet
Elämänaikainen traumaperäinen stressihäiriö	26,8 %	9,2 %
Adhd	43 %	16 %
Elämänaikainen psykoosisairaus	14,3 %	6,7 %
Jokin ahdistuneisuushäiriö	57,1 %	46,4 %
Elämänaikainen päihdepsykoosi	35 %	29 %
Päihteidenkäyttöhäiriö	82 %	88 %
Elämänaikainen persoonallisuushäiriö	94 %	75 %
Jokin mielialahäiriö	71,4 %	55,6 %
Traumaperäinen stressireaktio	17 %	2 %

Yleisessä vertailussa naisvankien terveydentila oli merkittävästi huonompi kuin miesvangeilla (Joukamaa ym 2010, 63; Rikosseuraamuslaitos 2021, 55, Rautanen ym.2023). Naisvangeista puolella oli alkoholiriippuvuusdiagnoosi, hieman alle puolella amfetamiiniriippuvuus (Rikosseuraamuslaitos 2021, 47–48). Tilastojen mukaan päihteet ovat kaiken kaikkiaan suuressa roolissa naisvankien elämässä. Virolainen (2020, 79) esittää artikkelissaan suuren osan tutkittavistaan naisista kuvanneen lapsuuden uhrikokemukset syyksi heidän päihde- ja mielenterveysongelmiinsa sekä heidän ajautumiseensa väkivaltaisiin suhteisiin tai väkivaltaisiin tekoihin osallistumiseen. Mielialahäiriöt, vakava masennus sekä paniikkihäiriöt, pelko-oireiset häiriöt, traumaperäiset stressihäiriöt ja tutkimuksenaikainen yleinen ahdistuneisuushäiriö oli naisilla elämänaikaisesti hyvin yleistä (Rautanen ym. 2023; Joukamaa ym, 2010). Naisten ja miesten välisen arvioinnin perusteella epävakaa, estynyt ja muu persoonallisuushäiriö oli naisilla merkittävästi yleisempää kuin miehillä, epäsosiaalisen persoonallisuuden esiintyvyyttä oli lisäksi lähes puolella naisvangeista. Naisvangeilla miesvankeja merkittävästi enemmän hoidontarvetta aiheutti muut mielenterveydenhäiriöt kuin päihdediagnoosit sekä tuki- ja liikuntaelinsairaudet. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 54–59.) Naisten

päihteidenkäyttö kiinnittyy sosiaalisiin suhteisiin hyvin vahvasti, jolloin muun muassa naisten sukupuolispesifi päihdehoito on ymmärrettävä vuorovaikutuksiin liittyvinä kysymyksinä sekä ympäristön turvallisuutena (Karttunen 2019, 42–43).

Somaattisten sairauksien vertailussa oli naisilla merkitsevästi yleisemmin usean ryhmän sairauksia ja niihin liittyviä hoitokontakteja. Naisista neljä viidestä käytti jotakin lääkärin määräämää lääkehoitoa, joista mielenterveydenhäiriöön ja unettomuuden hoitoon lääkityksiä naisille oli määrätty eniten. Naisista vain viisi prosenttia oli ilman yhtään ilmennyttä mielenterveydenhäiriötä elämänsä aikana. Joka viides naisvanki kokee mielenterveyden haasteita ja tutkimuksessa kaikkien taulukkomuuttujien valossa naisvankien kokonaisvaltaista terveydentilaa voidaan kuvata miesvankien terveydentilaa heikommaksi. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 31–32, 34, 46.)

Pösö (1986) on todennut, että naisvankien ominaisuuksia on mahdotonta määritellä. On kuitenkin havaittu, että naisten ristiriitainen kiinnittyminen läheissuhteisiin sekä heidän konfliktiherkkyytensä ovat niitä tekijöitä, jotka hänen tutkimukseensa osallistuneiden naisten kesken on noussut yhdistäväksi tekijäksi. Tutkimus on lisäksi korostanut vankilasta vapautuneilla naisilla olevan pitkäaikaistyöttömyyttä, taloudellisia ongelmia kuten velkaantumista ja asunnottomuutta. (Pösö 1986, 135.) Vertaillessa naisten läheissuhteiden merkitystä sekä työllisyyden tilanteiden haastavuutta, Pösön tutkimuksen tulokset ovat yhtenevät uusimpien tutkimuksien tilastoihin nähden (Pösö 1986; Joukamaa ym. 2010; Rautanen ym. 2023).

Naisten kokemat tapaturmat menneisyydessä ovat huomattavasti yleisemmät kuin miesvangeilla (Tammi-Moilanen 2020, 9). Vankien terveys, työkyky ja hoidontarve tutkimuksen mukaan jopa 85 prosenttia naisvangeista omasi jonkinlaisen mielenterveydenhäiriö diagnosoimalla. Traumaperäisen stressireaktion elämänaikaisena diagnosoimalla oli 18 prosentilla naisista. Jopa 70 prosenttia naisista oli ollut psykiatrisessa avohoidossa ennen vankilaan joutumista ja psykiatrista osastohoitoa sen sijaan ennen vankeutta tarvitsi 43 prosenttia naisista. Mielenterveydenhäiriöt naisilla ovat hyvin yleisiä ja naisvangit tutkimuksen mukaan ovat vankiryhmistä ylivoimaisesti sairain ryhmä. (Joukamaa ym. 2010; Rautanen ym. 2023.)

2.3 Vankeuden aikainen ohjelmatyöskentely ja vapautumisen valmistelu

Rikosseuraamusasiakkaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ensisijainen järjestämisvastuu on tuomiota suorittavan hyvinvointialueella. Hyvinvointialueet vastaavat alueensa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021). Vapautumista suunniteltaessa on huomioitava erityisesti rikosseuraamusasiakkaiden erilaiset siirtymät. Näiden jatkumoiden turvaaminen siviilissä on tärkeää ja vaatii aitoa palveluiden yhteensovittamista vapautuneen vangin tueksi. (Oikeusministeriö 2021, 34.) Vangeille järjestetään vankilassa erilaista toimintaa päivärytmin ja kuntoutumisen tueksi kuten työ-, ja koulutustoimintaa sekä muuta rikosseuraamuslaitoksen järjestämää toimintaa. Noin kolmannes vankien ajankäytöstä on erilaista työtoimintaa. Vankiloissa koulutusta järjestetään ulkopuolisten oppilaitosten kanssa ja tarjolla on sekä yleissivistävää että ammatillista koulutusta. Vuonna 2021 vankien kokonaisajankäytöstä opiskelun osuus oli yhdeksän prosenttia. Opiskelun lisäksi tarjolla oli aktiivitoimintoja kuten päihdekuntoutusohjelmia, uusintarikollisuutta vähentäviä toimintaohjelmia sekä muuta sosiaalisen kuntoutumisen toimintaohjelmia. Toimintoihin osallistumattomuuteen liittyy henkilöstön riittämättömyys, toimintatilojen puute, vankien moniongelmaisuus ja laitosturvallisuus. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 18.)

Vankeusrangaistuksen alussa tuomitulle laaditaan rikosseuraamuslaitoksen toimesta yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelma sisältää vangin sijoittamisen, vankeuden aikaisen toiminnan, tuomitun elämänhallintaa edistävät tukitoimet rangaistuksen aikana sekä yhteydenpidon vankilan ulkopuolelle ja suunnitelman vapauttamisesta sekä vapauttamisvaiheen tukitoimenpiteistä. Rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan rikoksesta tuomitun rikoksen laatu, rangaistuksen pituus, vangin toiminta- ja työkyky, rikoksen uusimiseen vaikuttavat seikat ja vangin aiemmasta rikollisuudesta sekä olosuhteista olemassa olevat tiedot. (VNL 767/2005). Vankilassa tuomittujen kanssa ohjaajat suunnittelevat sekä järjestävät kuntouttavaa ja valmentavaa työtä heidän toimintakykynsä ylläpitämiseksi. Lisäksi erityisohjaajat pyrkivät lisäämään vangin valmiuksia päihteettömään sekä rikoksettomaan elämään ja siten edistää heidän liittymistä takaisin yhteiskuntaan. Vangin vapautumissuunnitelman laatii erityisohjaaja yhdessä vangin kanssa, yhteistyössä muiden vankilan ammattilaisten sekä tämän tarvitsevan vankilan ulkopuolisen verkoston kanssa. (Rautanen ym. 2023.) Rangaistusajan suunnitelmaa arvioidaan sekä täsmennetään arvioinnin perusteella siinä vankilassa, johon vanki on sijoitettu (VNL 767/2005). Rangaistussuunnitelman laatija kartoittaa rikoksesta tuomitun kanssa hänen asiakkuutensa sekä suunnitelmat muiden

viranomaisten palveluissa. Erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden kartoitus toteutetaan ensisijaisesti yhteydenotolla sosiaalihuollon omatyöntekijään. (Oikeusministeriö 2021, 39.) Erityistä tukea tarvitseva henkilö sosiaalihuoltolain perusteella tarkoittaa henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea tai saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita erinäisten syiden kuten päihdeongelman, psyykkisen- tai fyysisen vamman takia (SHL 301/2014). Sosiaalihuollon erityisen tuen tarpeessa olevan asiakkaan omatyöntekijällä on tiedossa asiakkaan sosiaali- ja terveystalveluiden kokonaisuus (Oikeusministeriö 2021, 39.) Vankeusajan alussa rikosseuraamuslaitoksessa lisäksi selvitetään rikoksesta tuomitun sosiaaliset etuudet ja toimeentulotuki asiakkuus sekä yhteistyössä Kelan ja sosiaalihuollon kanssa mahdollisesti siviiliin jääneiden perheenjäsenten etuustilanne. (Oikeusministeriö 2021, 39.)

Hyvissä ajoin ennen vangin vapauttamista, on laadittava vapauttamissuunnitelma osana rangaistusajan suunnitelmaa. Valmisteltaessa vapauttamissuunnitelmaa on selvitettävä niitä tekijöitä, jotka auttavat vapautuvaa vankia sijoittumaan takaisin yhteiskuntaan. Erityisesti vapauttamisen suunnitelmassa on arvioitava vangin tarpeita suhteessa asumiseen, toimeentuloon, työhön tai koulutusjärjestelyihin, sosiaalisiin suhteisiin, työkykyyn, terveydenhuoltoon sekä päihdekuntoutukseen sekä muihin psykososiaaliseen kuntoutukseen liittyviin tarpeisiin. Vapauttamissuunnitelmassa on huomioitava vangin suostumuksella yhteistyössä kotikunnan sekä työvoimaviranomaisen kanssa se, että vapauttamissuunnitelma tukee kunnassa mahdollisesti valmisteltua hoito-, huolto ja kuntoutussuunnitelmaa. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015 76§.) Toimintoja toteutetaan sekä yksilöohjelmina, ryhmäohjelmina tai näiden yhdistelmänä. Ryhmätoiminnat on strukturoitua työskentelyä joiden tavoitteena on parantaa vankien valmiuksia rikoksettomuuteen ja siten vähentää uusintarikollisuutta vankilasta vapautumisen jälkeen. (Tyni & Aaltonen 2021, 39–40.)

Rikosseuraamuslaitoksessa ohjelmatyöllä tuotetaan motivoinnin avulla työkaluja muutokseen, annetaan päihdeettömään elämäntapaan tukevia keskusteluita sekä tuotetaan erilaisia toiminnallisia ohjelmia. Tällaiset toimintaohjelmat voivat olla tavoitteellinen kuntoutus, motivointiohjelmat (tavoitteena muutos), rikosperustaiset ohjelmat (tiettyyn rikostyyppiin vaikuttavat, kuten väkivalta tai seksuaalirikos), päihdekuntoutusohjelmat sekä ohjelmat arjen taitojen ja sosiaalisten valmiuksien lisäämiseen. Tavoitteellinen kuntoutus voi käsittää esimerkiksi viisi keskusteluita muutoksesta, suuttumuksen hallinta, lyhytkestoiset motivointiohjelmat päihdeongelmiin sekä yleisohjelma

kognitiivisten taitojen kehittämiseen ja lähisuhdeväkivallan puheeksi otto. (Rikosseuraamuslaitos, ohjelmatyö 2023.)

Tyni ja Aaltonen (2021) ovat tutkineet Suomen vankiloiden vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikuttavuutta. Osallistujamäärä ohjelmatoimintaan on hyvin pienimuotoista osallistujamäärältään, suoritelmäärissä on ollut suurta vaihtelua ja heidän mukaansa edelleen enemmistö vangeista jäävät näiden kuntoutusohjelmien ulkopuolelle. Tutkimuksen perusteella pidempää tuomiota suorittavat osallistuvat ohjelmiin huomattavasti useammin kuin lyhyitä tuomioita suorittavat vangit. Vankilassa toteutettavien ohjelmien käyttöä puoltavat jo pienetkin viitteet rikollisuuden vähentämisvaikutuksista ja siten ne ovatkin kustannustehokkaita vankeuden korkean hinnan vuoksi, rikollisuuden välillisten vaikutusten vuoksi myös yhteiskunnassa sekä ohjelmien vangeille tuoman mielekkään tekemisen vuoksi. Ohjelmatoiminnan tuottama mielekäs tekeminen voi lisätä vankien valmiuksia rikoksettomaan elämään. (Tyni & Aaltonen 2021, 39–51, 54–55.)

Vankeuslain 2 §:n mukaan rikosseuraamuslaitoksen vankeuden täytäntöönpanojen tavoitteena on lisätä vankien valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, vahvistamalla ja edistämällä heidän elämänhallintaansa sekä sijoittumista yhteiskuntaan (VNL 767/2005). Viranomaistyö eri sidosryhmien kanssa kuten poliisin, syyttäjien ja sosiaalitoimen kanssa on keskeistä rikosseuraamuslaitoksessa. Lisäksi yksikössä tehdään laajaa yhteistyötä eri kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, kuten vapaaehtoisten toimijoiden sekä kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Yhteistyö rikosseuraamuslaitoksen viranomaisyhteistyössä ei ole kuitenkaan koordinoitua ja tiedonvaihto onkin koettu haasteelliseksi. (Paasonen & Vainio 2023, 49.) Vapauttamissuunnitelma on laadittava rikosseuraamuslaitoksessa hyvissä ajoin kaikille vangeille. Vuonna 2009 vapauttamissuunnitelma on tehty vain noin puolelle vapautuneista rangaistusvangeista (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8 Ref. Vankitietokanta 2009). On hyvin mahdollista, että vangit vapautuvat ilman, että hänen tilannettaan vapautumisen jälkeen on lainkaan suunniteltu (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8).

2.4 Vapautuminen vankilasta ja integroituminen yhteiskuntaan

Heikommassa asemassa olevien ihmisten sosiaalinen integraatio on sosiaalisen toimintakyvyn parantamista, sosiaalisen toimintakyvyn kohentamista sekä elämän perusasioista huolehtimista. Sosiaalisen integroitumisen näkökulmasta tavoitteena on tuolloin vahvistaa yksilön omaa toimintakykyä, edistään heidän toimintaresurssejaan, vähentäen elämänhaasteellisuutta sekä lisäten ihmisten mahdollisuuksia hyvään elämään. (Näkki 2006, 37.) Vankilan työskentelyn toteutuessa vankeuden aikana, on syytä huomioida yhteistyön tarve sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa silloin kun vapautumista suunnitellaan, jotta vangin vapautumisen tuki, jotta tuki toteutuu (Kaurala & Kylämarttila 2010, 9). Mikäli vangin sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, on rikosseuraamuksen työntekijällä sosiaalihuoltolain 35§:n perusteella velvollisuus olla yhteydessä sosiaalihuoltoon. (SHL 1301/2014; Oikeusministeriö 2021, 41–42)

Vangin vapautuessa vankilasta, hän vapautuu takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Yhteiskuntaan siirtyminen vankilasta käynnistää sosiaalisen integraation prosessin, joka käsittää yhteisöön kuulumisen. Ensimmäisinä sosiaalisen integraation askeleina ovat vangin perhesuhteet ja läheiset, oma koti, jossa elää ja asua sekä turvattu toimeentulo. Läheiset, turvattu asuminen sekä taloudellinen toimeentulo turvaavat yksilön mahdollisuutta kehittää kokonaisvaltaiset suhteet niin yhteiskunnassa kuin yhteisöissä. Yhteiskunta asettaa eri rooleja yksilölle, kuten kansalainen, työntekijä ja sukulainen. Yksilön sosiaaliseen integraatioon kuuluu sekä yhteisöön kuuluminen että materiaallinen turvallisuus. Onnistunutta vapautumista voidaan kuvata sosiaalisen integroitumisen käsitteellä. (Braga & Davis ym. 2015, 1515.)

Yhteiskuntaan integroituminen vankilasta vapautuessa voidaan käsittää sekä päihteettömänä että rikoksettomana elämäntapana (Granfelt 2010, 136). Vankilan tehtävä onkin auttaa vankeja ja tukea heitä yhteiskuntaan integroitumisessa (VNL 767/2005). Hautalan ja Kaarakan (2018) mukaan vankien kanssa työskentelyssä on tärkeä huomioida päihteiden käytön vaikutus rikolliseen käyttäytymiseen myös silloin, kun ihmisen tuen tarpeita selvitetään. Heidän mukaansa vankeuden aikana aloitetulla sosiaalisella kuntoutuksella voitaisiin mahdollistaa tavoitteellinen ja yksilön tarpeita vastaava kuntoutumisen suunnittelu. (Mt. 2018, 331.) Useat vangit ovat jo ennen vankeustuomiotaan olleet heikosti kiinnittyneitä työelämään. Tämän takia voidaan sanoa, että sosiaalinen integraatio on ollut heikkoa jo ennen tuomiota ja suoritettava vankeusrangaistus ei

sosiaalista integraatiota siten myöskään edistä vaan usein jopa vaikeuttaa sitä entisestään. Vankeusrangaistuksen vaikutus vankiin ja hänen toimintakykynsä riippuu kuitenkin yksilöllisistä piirteistä, elämäntilanteesta sekä vankeuden aikana tarjotuista erinäisistä toimintaohjelmista kuten päihdekuntoutuksesta ja elämäntilanteen tukevista ohjelmista. Vangeille voidaan vankeudenaikana toteuttaa sosiaalisena kuntoutuksena lisäksi arkielämän perustaitoja opettavaa toimintaa kuten ruoanlaittoa tai taloudenhoitoa. (Aaltonen ym. 2021, 201–203.)

Vankien kuntoutus tulee nähdä prosessina, joka alkaa tuomiosta ja päättyy yhteiskuntaan integroitumiseen tuomion päättyessä. Yhteiskuntaan kiinnittymisessä voidaan auttaa, kun vahvistetaan niitä tekijöitä, jotka tuottavat vangeille hyvinvointia. Sosiaaliset suhteet toimivat vangeille keskeisessä asemassa hyvinvoinnin tuottamisessa. Sekä sosiaaliset suhteet että vankien keskinäinen luottamus ja vuorovaikutus lisäävät hyvinvoinnin kokemuksia. (Kainulainen 2021, 52–55.) Psykososiaalinen työskentely puolestaan voi auttaa vankeja löytämään itsestään sellaisia voimavaroja, jotka auttavat heitä yhteiskuntaan integroitumisessa. He voivat oppia erilaisia taitoja, jotka jo itsessään edistävät mahdollisuutta löytää oma paikka yhteiskunnassa. Vapautumisessa tarvittavien taitojen opiskelu voi olla esimerkiksi ihmisten kohtaaminen päihteettömänä, taloudenhallinnan harjoittelu ja koulutuksen tai harrastuksen aloittaminen. Esimerkiksi vankilassa kokiessaan dialogisen vuorovaikutussuhteen, voi vanki oppia tuntemaan itsensä päihteettömänä ja tämä auttaa häntä ymmärtämään ja hyväksymään menneisyytensä, jotka puolestaan ovat toipumisprosessin tärkeimpiä oivalluksia. (Granfelt 2010, 136–137.)

Yhteiskunta toimii vahvasti sähköisesti tänä päivänä, vankilassa sähköinen asiointi on kuitenkin turvallisuusvaatimusten vuoksi kiellettyä, jolloin vangit jäävät kehityksen ulkopuolelle, sähköisen asioinnin lisääntyessä yhteiskunnassa. Tietoteknisten asioiden opettaminen arkielämäntaidoiksi ei siten ole mahdollista vankilassa ja vaikeuttaa myös vangin vapautuessa hänen mahdollisuuksiaan hoitaa viranomaisasiointeja. Viranomaisasiointi, lomakkeiden ja hakemusten täyttäminen sekä ohjeistusten ymmärtäminen on yhteiskunnassa toimiessa välttämätöntä ja kuuluu osaksi normatiivista kansalaisuutta. Mikäli näiden asioiden hoitaminen ennen vankilaa on ollut haastavaa, on se todennäköisesti vapautuessa vielä haastavampaa, mikäli ei jopa mahdotonta. (Salovaara 2019a, 207–208.)

Lainsäädäntö velvoittaa kunnat järjestämään vapautuville vangeille sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, jotka ovat avainasemassa vankien kuntouttamisessa sekä ennen vankilaa, että erityisesti vankeusrangaistuksen jälkeen. Vankeudenaikana vankeja pyritään eri ohjelmien avulla kuntouttamaan sekä ehkäisemään rikoksenteon uusimista. Viranomaisyhteistyön merkitys kasvaa silloin, kun puhutaan vapautumisesta ja sen suunnittelemisesta. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8–9.) Vapautumista suunniteltaessa ja vapauden koittaessa tarvitaan rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaalitoimen yhteistoimintaa ja toimivia palvelurakenteita heidän välillään. Yhteistyön toimivuus tukee vangin vapauteen siirtymistä, se helpottaa rikoksettomuudessa pysymistä sekä parantaa kuntoutusjatkumoiden toimivuutta, silloin kun vapautuminen vankilasta koittaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 33.) Vankien vapautumisen aikainen yhteistyö on merkityksellistä ja vastuu näiden toimintojen järjestämisestä kuuluu kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin. Uusintarikollisuuden syyllistymistä pyritään ehkäisemään valmentamalla rangaistusta suorittavaa rikoksettomuuteen muun muassa yhteiskunnan yleisen palvelujärjestelmän tuella (Oikeusministeriö 2021, 34).

2.5 Desistanssin merkitys yhteiskuntaan integroitumisessa

Desistanssi käsitteenä on enimmäkseen rikosseuraamusalalla käytetty käsite. Desistanssi nähdään prosessina, jossa ihmisen sosiaaliset sekä psykologiset tekijät vuorovaikutuksessaan joko voimistavat tai heikentävät ihmisen etenemistä muutoksessaan. (Granfelt 2016, 62–63.) Desistanssi kuvaa rikollisuudesta irrottautumista ja siinä oleellista on sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vuorovaikutus (Hautala & Kaarakka 2018, 319–321). Tärkeää on kuitenkin yksilön usko siihen, että rikollisuus voi jäädä taakse ja siten sitoutuminen muutokseen eli desistanssiproessiin voi toteutua (Granfelt 2016, 62).

Rikollisuudesta irrottautumisen mahdollisuuteen vaikuttaa päihdeongelmien, asunnottomuuden, toimeentulovaikeuksien ja rikosten tekemisen työstäminen, kuntouttaminen ja ratkaiseminen. Sisäinen motivaatio on tärkeää, joskaan ei yksistään riittävää rikoskierteestä irrottautumiseen silloin, kun arkeen oleellisesti vaikuttavat haasteet leimaavat ja vaikuttavat elämään. Ihmisen sosiaalinen kuntoutuminen rikoksettomuuteen, tarvitsee tavoitteekseen desistanssin. (Hautala & Kaarakka 2018, 319–321.) Rikollisuudesta irrottautuminen on muutosprosessi, jossa mennyttä elämää tulkitaan

uudelleen ja peilataan tulevaisuuden pyrkimyksiin (Viikki-Ripatti 2011, 222–223). Muutokseen tarvitaan motivaatiota. Muutosmotivaatioon vaikuttaa koettu toivo ja usko omaan tulevaisuuteen sekä luottamus omaan kykyyn muutoksen toteuttamisessa (Lassila 2014, 226).

Desistanssiprosessi alkaa usein jostakin elämässä tapahtuvasta yksittäisestä positiivisesta tai negatiivisesta tekijästä. Näitä yksittäisiä elämässä tapahtuvia tekijöitä voivat olla muun muassa erilaiset kriisit elämässä kuten läheisen kuolema, parisuhteen päätyminen tai rikokseen syyllistyminen tai vankeuteen päätyminen. Nämä yksittäiset tekijät voivat herättää ihmisessä halun muutokseen ja muutoshalua puolestaan vahvistaa kokemukset muutoksen mahdollisuudesta ja motivaatiota lisäävät kokemukset. (Healy 2010.) Elämänmuutos vaatii sisäistä heräämistä ja muutosmotivaation heräämistä, jotka syntyvät ulkoisen tuen avulla (Hautala & Kaarakka 2018, 321). Motivaatio kasvaa tavoitteista, myönteisistä tunteista sekä luottamuksesta omaan toimijuuteen. Asetetun tavoitteen kautta ihminen motivoituu ja tavoite itsessään auttaa häntä suuntautumaan kohti tavoitetta. Motivaatio tarvitsee silloin myönteisesti virittyneen mielen sekä uskon omien voimavarojen sekä ulkoisten voimavarojen riittämiseen tavoitteiden saavuttamisessa. Tavoitteet auttavat ihmistä itseään motivoitumaan. (Ford 1992.)

Elämäntarkoituksen löytyminen mahdollistaa rikollisuudesta irrottautumisen (Maruna 2000). Lassilan (2014) tutkimuksen mukaan usko tulevaisuuteen oli vankilasta vapautuvien merkityksellinen motivoija, erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa tilanne ei vangilla ollut kovin hyvä. Hän kuvaa motivaatioon vaikuttavan yksilön kokemukset toivosta ja uskosta tulevaisuuteen sekä omiin kykyihin ja erityisesti yksilön omista tunteista ja kokemuksista nousevat merkitykset ja muiden osoittama usko muutokseen sekä onnistumiseen muutoksessa. Motivaatio kytkeytyy uskoon ja toivoon, elämänhallintaan sekä tavoitteisiin ja ei-toivotun elämäntilanteen välttämiseen sekä pyrkimykseen mielekkäämmän rikoksettoman elämän tavoitteluun. (Lassila 2014, 223–227.)

Rikoksista irrottautuminen on prosessi, jossa entinen rikoksentekijä tulkitsee menneytään ja peilaa sitä tulevaisuuteensa asettamiin tavoitteisiin. Rikoksentekijän identiteetti muovautuu uudelleen tässä työskentelyssä sekä vaikuttaa yksilön havaintoihin ympäröivästä maailmasta. Yksilön identiteetin muokkautuessa uudelleen hän ei ole yhtä alttiina ulkoisille mahdollisesti häiritseville tekijöille. Rikoksentekijät tarvitsevat merkityksellisiä elämäntapahtumia sekä onnistumisen kokemuksia muutosvalmiuden vahvistamiseen. (Viikki-Ripatti 2011, 222–223.) Desistanssi, eli rikoksista

irrottautuminen tarvitsee yksilön ja ulkoisten toimijoiden uskoa ja toivoa yksilön muutokseen ja tulevaisuuteen. Tämän lisäksi desistanssiin sisältyy ymmärryksen vaade. Vankien elämäntilanteen tiedostaminen jo ennen vankeutta tukee mahdollisuutta toteuttaa desistanssia vahvistavia interventioita (Aaltonen & Ellonen ym. 2021, 204). Tässä tutkielmassa ymmärrän, että vankilasta vapautuvien naisten desistanssi vaikuttaa heidän vapautumisensa onnistumiseen.

3 MARGINAALISUUS NAISERITYISYYDEN NÄKÖKULMASTA

3.1 Rikoksista tuomitut naiset yhteiskunnan marginaalissa.

Marginaalisuus viittaa ihmisten ja ihmisryhmien yhteiskunnalliseen paikkaan ja tilanteeseen sekä kulttuurin toiseuttamiseen, ihmisten asemaan ja heidän kohtaamiseensa palvelujärjestelmässä (Kuronen 2022, 61). Marginaalisuus käsitteenä viittaa sivussa olemiseen ja se luo rajan sille mikä on yhteiskunnassa normaalia ja kuuluu yhteiskunnan keskusta (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 13; Salovaara 2019a; Helne 2002). Määrittellessämme marginaalia, väkisin määrittelemme siinä yhteydessä myös valtavirtaa, jonka sivussa marginaali elää (Helne 2002). Marginaali toisin sanoen edustaa poikkeavuutta tai toiseutta valtavirran keskuksesta (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 10–11) kun taas valtavirta kuvastaa yhteiskunnallisesti hyväksytyjä normeja ja arvoja, normaalina pidetyn elämäntavan kautta (Helne 2002, 22). Yhteiskunnassa luodaan tiettyjä oletuksia ihmisille, jotka ovat syntyneet kulloisenkin kulttuurin ja yhteiskunnan muokkaamana. Ihmisille on tyypillistä määritellä itseään erilaisten sosiaalisten kategorioiden kautta eri ryhmien jäseniksi, jolloin he myös määrittelevät toiset tämän kategorian ulkopuolelle (Juhila 2012, 197; Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004). Identiteettiä luovien erojen rakentamisessa voi välineinä toimia niin sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen kuin yhteiskunnallinen asemakin (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 17) kuin elämäntapaan tai elämäntilanteeseen liittyvät tekijät kuten työttömyys, asunnottomuus tai päihteidenkäyttö (Juhila 2012). Määrittely kategorisoinnin avustuksella tuottaa ihmisryhmien kategorisointia ”heihin” ja ”meihin”, eli ryhmän sisäisiin ja ulkopuolisiin jäseniin (Juhila 2012, 185–186; Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004).

Marginaalius ei kuitenkaan tarkoita itsessään huono-osaisuutta, vaikka sen yhteydessä usein puhutaankin syrjäytymisestä. Syrjäytyminen käsitteenä muodostaa liitoksen huono-osaisuuteen, kun marginalisaatio puolestaan viittaa nimenomaan valtavirran ulkopuolisuuteen liittymättä kuitenkaan huono-osaisuuteen. Syrjäytyminen määrittelee yksilön yhteiskunnallisen aseman huomattavasti kokonaisvaltaisemmin kuin marginaalisuus, joka voi olla myös yksilön oma tavoite. Marginaalisuus suhteessa syrjäytymiseen kuvautuu siten, että marginaalisuuteen voidaan hakeutua myös omaehtoisesti, jolloin se voidaan nähdä enemmänkin myös erilaisuudeksi suhteessa valtavirtaan. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 120–131.)

Marginaalisuus käsitteenä kuvaa yhteiskunnallisen ulkopuolisuuden kokemusta ja siihen liittyvä oleellisesti rajat niiden välillä, jotka ovat vallassa ja jotka ovat sivussa, niin sanotusti reunalla. Marginaalisuus rakentuu vuorovaikutuksessa ja se voi tarkoittaa niin fyysistä, kuin symbolistakin paikkaa. Usein symbolinen ja fyysinen marginaalisuus liittyvät toisiinsa. Marginaalisuudessa tarkkailu tapahtuu reunoilta ns. keskukseen eikä kuten syrjäytymisessä keskuksesta reunoille. (Juhila 2006, 104–105.) Marginaalisuus nähdään usein negatiivisena ja ei toivottuna tilana, joka nivoo yhteen niin köyhyyden kuin yhteiskunnallisen eriarvoisuuden. Marginaalisuus on myös tila, josta usein pyritään ja halutaan pois ja siihen pystytään itse vaikuttamaan. (Kuronen 2022, 60, 80.) Marginaalinen elämäntapa voi kuitenkin toimia myös vastapuheena normaalin valtavirran elämäntapaan, jolloin marginaalinen elämäntapa voi myös toimia tavoiteltavana mahdollisuutena vastustaa normaaliutta (Väyrynen 2007).

Käsitteissä on aina haasteita, kun ne uhkaavat näyttää ihmisiä vain sosiaalisten ongelmien kautta. Ihmiset keskustelevat yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien asettamia oletuksia ja kategorisointeja vastaan (Kuronen 2022, 70.) Marginaalissa elämistä ja palvelujärjestelmää lähestyessä olisi hyvä huomioida ihmisten eletyn elämän, kokemusten sekä päivittäisen nykyhetken näkökulmasta (Kuronen 2022, 72). Marginaalisuuden mukanaan tuomien asenteiden, merkityksien ja odotusten ymmärtäminen on tärkeää.

Granfeltin (2004) mukaan naiset ovat olleet vähäisessä roolissa suomalaisessa marginaalitutkimuksessa. Marginaalissa elävät naiset, kuten vangit ja huumeita käyttävät naiset, elävät moninkertaisen leimaantumisen kulttuurissa. He eivät ole äänekkäitä julkisessa keskustelussa ja ovat siten mahdollisesti helposti ohitettavissa. (Mt 2004,197.) ”*Vankilaan tuomitut naiset ovat negatiivisesti leimaantuneen kategorian moninkertaisesti leimaunut vähemmistö, marginaali miesten kansoittamassa marginaalissa* (Granfelt 2013, 200.) ” Moninkertaisen leimaantumisen kulttuuri kuvaa marginaalin elämistä yhteiskunnan marginaalissa. Tässä tapauksessa vangit ovat marginaalia yhteiskunnassamme, vankien keskuudessa naiset edustavat vähemmistöä, jolloin he ovat marginaalin marginaaleja. (Kuronen 2022, 73–74.) Rikoksista tuomittujen naisten asema yhteiskunnassa eroaa valtavirrasta marginaaliin, mutta se asemoituu lisäksi valtakulttuurin ulkopuolelle päihde- ja rikosmaailman alakulttuureissa (Väyrynen 2007). Rikoksista tuomittujen naisten asema kuvautuu siten valtavirran marginaaliin sekä marginaalin marginaaliin, joten heidän voidaan nähdä kuuluvan kaksinkertaiseen marginaaliin (Salovaara 2019a; Granfelt 2007).

Marginaalisuuden ja haavoittuvuuden kysymyksiä ei juurikaan ole pohdittu sukupuolistuneina kysymyksinä tai käytäntöinä (Kuronen 2022, 73; Granfelt 2004, 197). Marginaalisuus sosiaalityössä viittaa usein köyhyyteen, päihteidenkäyttöön, mielenterveysongelmiin ja väkivallan kokemuksiin sekä asunnottomuuden monimutkaiseen vyyhtiin. (Kuronen 2022, 73.) Naiset voivat jäädä huomaamatta erityisesti marginaalisissa ryhmissä, joissa naiset ovat pieni vähemmistö, jolloin ei myöskään naisiin ja heidän erityiseen problematiikkaansa kiinnitetä huomiota (Kuronen 2022, 74). Näen marginaalisuuden liittyvän vahvasti nais erityisyyden tematiikkaan silloin, kun työskennellään naisten kanssa, jotka liitetään yhteiskunnan lokeroimiin marginaaleihin. Palvelujärjestelmässä sekä yhteiskunnassa kategorisoituneilla marginaalissa elävillä naisilla on usein niin arjessaan kuin elämänsä taustalla lukuisia haasteita sekä traumaattisia kokemuksia, jotka liittyvät niin äitiyteen, naiseuteen kuin seksuaalisuuteenkin (Kuronen 2022, 81).

Yhteiskunnan ulkopuolisuus määritellään usein sosiaalisena, taloudellisena, koulutuksellisenä, terveydellisenä, oikeudellisenä sekä poliittisena ulkopuolisuutena. Ulkopuolisuus itsessään voi tuottaa köyhyyttä, yksinäisyyttä ja päihteiden käyttöä sekä passiivisuutta tuottaen myös heikon koulutuksen ja aseman työmarkkinoilla. Kuten osallisuus tuottaa hyvinvointia, tuottaa osallisuusmahdollisuuksien puute nimensä mukaisesti ulkopuolisuutta ja pahoinvointia. Ihmiselle on tärkeää saada tunne kuulumisesta johonkin, olla osallinen ja saada kokemus siitä, että kuuluu itselleen merkitykselliseen yhteisöön. Osallisuuden kokemus voi syntyä myös vankilassa, mikäli vangille syntyy tunne siitä, että hän kuuluu yhteisön jäseneksi, vaikka onkin irtautunut yhteiskunnan valtakulttuureista. (Järvelä 2011, 236–239.) Maslowin (1943) tarvehierarkian mukaan ihmisen perustarpeita ovat fysiologiset tarpeet (ruoka), arvonannon tarpeet (itsearvostus ja kunnioituksen saaminen), itsensä toteuttamisen tarpeet, turvallisuuden tarve sekä yhteenkuuluvuuden tarve (yhteisöön kuuluminen).

3.2 Nais erityisyys ja rikosseuraamusasiakkaat

Nais erityisyyteen sekä naistyön kysymyksiin sosiaalityössä on alettu kiinnittää huomiota vasta viime vuosina. Nais erityisiä palveluita erityisesti järjestöissä on alettu suunnitella sekä toteuttaa niin asunnottomuus; kuin päihde- ja kriminaalityössäkin. Näitä palveluita on kohdennettu nimenomaisesti niille naisille, joiden voidaan nähdä olevan yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän marginaaleissa sekä

ovat haavoittuvassa asemassa. (Kuronen 2022, 73.) Naiset voivat jäädä huomaamatta erityisesti marginaalisissa ryhmissä, joissa naiset ovat pieni vähemmistö, jolloin ei myöskään naiseen ja heidän erityiseen problematiikkaansa kiinnitetä huomiota (Kuronen 2022, 74).

On todettu, että monilla marginaalissa elävillä ihmisillä on jo lapsuuden aikaisia traumoja, kaltoinkohtelua, väkivaltaa sekä traumatisoivia elämäntilanteita, jotka on tarpeen tunnistaa, huomioida ja käsitellä niin palvelujärjestelmässä kuin asiakaskohtauksissa. Erityisesti traumatisoitumisen ymmärrys on viime vuosina saanut aiempaa enemmän huomiota. Naiseryityisten palveluiden ja työmuotojen tarve nivoutuu myös siihen, että haavoittuvissa elämäntilanteissa olevat naiset leimataan usein ja he kantavat mukanaan niin häpeää kuin syyllisyyttäkin. Nämä väistämättä vaikuttavat naisten jokapäiväiseen elämään sekä ihmissuhteisiin ja kohtaamisiin. (Kuronen 2022, 77.) Vankilataustaisten naisten voidaan nähdä rikkoneen lain lisäksi sellaisia oletettuja odotuksia, joita yhteiskunta liittyy naiseuteen, äitiyteen sekä seksuaalisuuteen (Lattu 2016, 165; Kuronen 2022, 78).

Kulttuuriset ja institutionaaliset tavat toimia yhteiskunnassa ovat rakentuneet miestapaisten toimien kautta, huomioiden miesten tarpeet. Tähän on voinut vaikuttaa marginaalien miesvoittoisuus marginaalissa kuten rikosseuraamuksessa ja päihteidenkäyttökulttuurissa. Naisten ongelmat voidaan nähdä haastavina tai niihin ei välttämättä osata kiinnittää tarpeeksi huomiota, kun marginaali tai yhteiskunta rakentuu miesten tarpeista lähtöisin. Naiseryityisyys ei tarkoita työskentelyä naisten parissa. (Salovaara 2019b, 24; Karttunen 2013, 225.) Naiseryityisyys käsittää ymmärryksen siitä, että naisilla on erityisiä tarpeita, jossa nimenomaisesti naisten erityisyys huomioidaan tasa-arvoisesti miestapaisten toiminnan rinnalla (Salovaara 2019b, 24). Naiseryityisen työskentelyn määritelmäksi ei sovellu ajatus siitä, että naiset tekevät töitä naisten parissa. Naisten kanssa työskentelyn tulee itsessään tukea naisten erityisyyteen liittyviä asioita. Hyöty naisten välisessä työskentelyssä voi olla kuitenkin vuorovaikutuksessa, jolloin naisen on helpompi tuoda arkojakin asioita esille sekä kokemuksiaan naispuoliselle työntekijälle, jolloin turvallisuuden tunne voi korostua. (Karttunen 2013, 225–227.) Naiseryityisyys toteutuu silloin, kun huomioidaan naisten taustat, nykytilanne sekä niiden kautta syntyneet erinäiset tarpeet. Näitä sukupuolisidonnaisia palveluntarpeita on kyettävä havaitsemaan ja ymmärtämään. Sukupuoli olisi ymmärrettävä kulttuurissa suhteissa tuotetuksi ja ylläpidetyksi toiminnaksi. Tällöin voidaan ymmärtää naisten tilannetta ja kiinnittää huomiota palveluihin ja tukeen, joita juuri he tarvitsevat. Naiseryityisten palveluiden tarve on tärkeää huomioida ja heidän palveluiden tarpeen erilaisuutta kunnioittaa (Salovaara 2019b, 24).

Rikollisuuteen syyllistyneiden ja niistä tuomittujen naisten määrä on vähäinen, mikä mahdollistaa perspektiiviharhan miesvoittoisessa vankiyhteisössä. Naisten vähäinen määrä saattaa aiheuttaa sen, etteivät rikollisuuden nais erityiset elementit nouse esille etenkin silloin, kun vankeja tarkastellaan kokonaisuutena eikä erityisiin haasteisiin kiinnitetä huomiota. Naisia ei voida kohdella samoin kuin miehiä, ei vapaudessa eikä vangittuna. (Salovaara 2019a 24.; Salovaara 2019b; Karttunen 2019.) Suomessa on ainoastaan yksi naisille suunnattu vankila, jolloin suorittaessaan tuomiotaan, naiset pääosin suorittavat tuomionsa yhdessä miesvankien kanssa eri osastoilla. Rikosseuraamuksen toimintaohjelmat ovat säädetty pääosin miehisen järjestelmän pohjalta (Salovaara 2019a, 24; Bartlett & Hollins 2018) jolloin nämä nais erityiset huomiot helposti jäävät huomiotta. Karttunen (2019) kuvaa naisten olevan aliedustettuina päihdehoidon palveluissa heidän lisääntyneestä päihteiden käytöstä huolimatta. Naisten hoitotulokset ovat siten myös näyttäneet heikompina suhteutettuna miehiin. Naisten erityisten tarpeiden ja ongelmien huomioiminen sekä heidän palvelutarpeeseensa vastaaminen ja niiden järjestäminen ovat yhteydessä sekä hoidon kiinnittymiseen että hoidon tuloksellisuuteen. (Karttunen 2019, 41–42.) Karttunen (2019, 42) mukaan päihdehoidon tärkeinä palveluina on nähty muun muassa erilaiset terveydenhuollon palvelut, lastenhoitoon, työllisyyteen- ja koulutukseen sekä toimeentuloon ja asumiseen liittyvät sosiaalipalvelut sekä kuljetuspalvelut ja palveluohjaus. Lisäksi päihdekuntoutuksessa naiset ovat hyötynneet mielenterveydenongelmiin, perheongelmiin, vanhemmuuteen sekä traumaattisiin ja perheväkivaltaan sekä muihin haasteisiin kohdennetuista palveluista (Karttunen 2019, 42; Bartlett & Hollins 2018). Naiseuteen ja naiseuteen liittyviä useita kulttuurisia ja moraalisia odotuksia sopivasta naiseudesta, jotka voivat liittyä niin ulkonäköön kuin seksuaalisuuteen tai äitiyteen (Kuronen 2022, 77–78).

Nais erityisyyden käsite ei ole mitenkään itsestään selvä ja yksinkertainen käsite (Karttunen 2019; Salovaara 2019b). Nais erityisyydessä voidaan viitata työmenetelmiin, ammatilliseen orientoitumistapaan, erilaisiin ideologisesti jäsentyneisiin ajatusmalleihin tai esimerkiksi erilaisiin sisällöllisiin elementteihin. (Karttunen 2019, 58). Karttunen (2019) kuitenkin kuvaa, että nais erityisyydessä huomioidaan sukupuoli kokonaisvaltaisesti ja siihen kiinnittyä naiseuden merkitys niin tapahtuneessa sekä tapahtuneista kuntoutumisesta. Nais erityisyydessä työotteessa otetaan huomioon naisen kokemat psyykkiset haasteet sekä traumaattiset kokemukset, naisen minuus ja identiteetti, tunnistetaan erilaiset tunteet, ihmissuhteet, haasteet kuten päihdeongelmat sekä kaikki psykososiaaliset haasteet sekä muutostyö. Nais erityisyys voidaan käsittää helposti sosiaalityössä työksi, jossa asiakkaana on nainen tai jossa järjestö tai taho työskentelee nimenomaisesti naisten parissa (Karttunen 2019, 220–246).

Naisiin kohdistettu työskentely voi itsessään edistää työllistymistä, vähentää rikollisuutta, edistää sosiaalista toimintakykyä tai vaikuttaa myönteisemmin vanhemmuuteen (Karttunen 2019, 53). Sosiaalityössä palveluita myönnetään asiakkaan tilannekohtaisen tarpeen perusteella, mutta huomioidaanko sukupuolen merkitystä tarpeeksi? Mikäli nähdään että sosiaalityötä tarvitaan tietyissä marginaalisissa tilanteissa ja ymmärrämme, että naiset ovat oma marginaalinen ryhmänsä jo valmiissa marginaalissa, tiedostamme että naiset tarvitsevat erityisiä palveluita (Haahtela 2014, 18). Huomiota naisissa on kiinnitettävä mielenterveyden tukemiseen, turvallisen vanhemman ja lapsen väliseen kiintymyssuhteen kehittämiseen, turvalliseen ympäristöön ja turvallisuuteen. Tärkeää on kiinnittää huomiota lisäksi koulutukseen, yleiseen ihmissuhdekasvatukseen, varhaiseen puuttumiseen ja tarjota oikea aikaista tukea seksuaalisten traumojen käsittelyyn. Naisten kohdalla voisi lisäksi miettiä mahdollisuutta erinäisiin muihin ratkaisuihin ennen vangitsemista kuten mielenterveyspalvelut, päihdekuntoutus tai yhdyskuntapalvelus. (Bartlett & Hollins 2018.)

Naistapaisten toimijuuden huomioiminen, hyväksyminen ja tukeminen kiteyttää nais erityisyyden käsitteen. (Salovaara 2019b, 24.) Nais erityisyydessä naisten tarpeiden huomioon ottaminen pelkästään on kuitenkin riittämätöntä. Naisten ahdinkoon ja taustoihin on tutustuttava pitkäjänteisesti ja niiden perimmäisiin syihin on kiinnitettävä huomiota. (Bartlett & Hollins 2018.) Vankilasta vapautuessaan naiset tarvitsevat omaa motivaatiota, mutta lisäksi erinäisiä palveluita ja kuntoutusta, joiden avulla he pääsevät käsittelemään omaa menneisyyttään sekä rakentamaan uutta tulevaisuutta ilman rikoksia (Hautala & Kaarakka 2018, 321.) Nais erityisyyden käsite nousee marginaalissa elävien naisvankien keskuudessa merkittävään rooliin avun saamisen ja muutosmahdollisuuden näkökulmasta.

3.3 Naisvangit ja nais erityisyys

Yhteiskunta ja kulttuuri liittävät vahvoja odotuksia naisiin. Naisiin asetetaan odotuksia niin naiseuden kuin äitiyden näkökulmasta. Nämä naisiin liitettävät odotukset vaikuttavat siihen, miten naiset nähdään sekä palveluissa että yhteiskunnassa. Naiset voidaan tuomita silloin, kun he eivät syystä tai toisesta täytä näitä kulttuurisia tai yhteiskunnallisia odotuksia. Naiset voidaan nähdä palvelujärjestelmän taholta usein äitinä tai potentiaalisena äitinä, jolloin heidät voidaan nähdä joko

lapsen edunmukaisesti tai lasten etua vastaan toimivana naisena. Näiden odotuksien perusteella naisille voidaan tarjota palveluita silloin, kun sen nähdään olevan tarpeen lasten vuoksi, mutta ei heidän omien tarpeidensa takia. Naiset, joilla puolestaan ei ole lapsia, saavat usein palvelujärjestelmässä vähemmän huomiota. (Kuronen & Virokannas 2020, 5–6.) Kurosen (2022, 81) mukaan erityisesti palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan marginaalissa olevien naisten elämässä on usein traumaattisia ja haavoittavia kokemuksia, joiden voidaan nähdä vaikuttavan niin naiseuteen, äitiytyteen että erityisesti heidän seksuaalisuuteensa. Näiden naisten kokemuksiin, erilaisiin suhteisiin sekä haavoittaviin tilanteisiin on tarpeen huomioida palvelujärjestelmässä paremmin. Lisäksi näiden naisten kokemuksia ja taustoja on tutkittava enemmän. (Mt 2022, 81.)

Päihteitä käyttävien sosiaalisissa verkostoissa vaikuttaa vahvasti miesnormit, joissa naisten tila toimia on varsin kapea. Päihdemaailmassa naisille usein kuvautuu kaksi vaihtoehtoa sen sosiaalisessa ympäristössä. Nämä vaihtoehdot naisilla ovat toimia joko ”hyvänä jätkänä” tai ”pirihuorana”. Naisten asemaa ja toimintamahdollisuuksia näyttää päihdemaailmassa määrittelevän ja korostavan sukupuoli ja sen mukanaan tuomat roolit. Sukupuoli päihdekulttuurissa vaikuttaa huumeiden saamisen mahdollisuuteen, päihteiden käyttämiseen sekä päihteistä eroon pääsemiseen. Naisten rooli ”hyvänä jätkänä” edellyttää naisilta sukupuolen kieltämistä ja väkivallan käyttämistä. Väkivalta puolestaan toimii naisen välineenä oman paikan lunastamisessa, hyvin hierarkkisessa ja miesvoittoisessa sosiaalisessa verkostossa. Kyseessä on väkivaltaisen toimijuuden avulla lunastetusta vallan tavoittelusta, jolla naisen on mahdollista suojella itseään ulkoapäin tulevalta ja arvottavalta määrittelyltä. ”Pirihuora” puolestaan näyttää naisten alisteisen roolin verkostossa. Viittauksena ”pirihuora” tuottaa ulkoapäin luokittelevan leiman huumausaineprostituoidusta, mutta lisäksi kuvaa toimintaa, jossa seksi toimii vaihtovälineenä niin rahaan, huumeisiin kuin muihin tarvittaviin materiaaleihin kuten yöpaikkaan. Sekä ”hyvä jätkä”, että ”pirihuora” on valtaa, joka osoittaa naiselle alistetun ja häpeällisen leiman ja aseman yhteisössä. Nämä molemmat roolit määrittelevät naisia ulkopäin, rajoittaa heidän toimintaansa ja siten traumatisoivat naisia. (Salovaara 2019b, 25.)

Usein kadulla asuvilla naisilla on miesystävä tai ystäviä, joilta koetaan saatavan turvaa, vaikka miehen sosiaalinen tilanne olisi vähintään yhtä heikko ja päihdekierre olisi akuutti. Asetelmana tallainen parisuhde voi aiheuttaa monenlaisia riippuvuuksia ja saattaa altistaa naiset myös parisuhdeväkivallalle. Rakenteelliset epäkohdat sekä tuottavat, että ylläpitävät yksilöiden tuhoavaa käytöstä ja sosiaalisia suhteita, jotka itsessään voi syventää entisestään syrjäytymistä. (Granfelt 2004, 200; Salovaara 2019b, 25–26.) Monen asunnottoman naisen elämään on sisällynyt hylkäämisen

kokemuksia, väkivaltaa ja erilaista hyväksikäyttöä jo lapsuudesta saakka (Granfelt 2004, 200; Rikosseuraamuslaitos 2021; Joukamaa ym. 2010). Maslow (1943) näkee yhteisöön kuulumisen ihmisen perustarpeena. Pösön (1986, 193, 116) mukaan rikoksia tekevät naiset ovat tiukasti kiinni omilla sosiaalisissa lähiympäristöissään, kuten perheessään ja parisuhteissaan.

Asunnoton nainen altistuu useille sellaisille riskeille, jotka vaarantavat entisestään heidän omaa hyvinvointiaan sekä tuottaa turvattomuutta sekä sitoo hyväksikäyttäviin suhteisiin. Naisten asunnottomuuden syyt voivat olla hyvin eritapaisia kuin miesten. Naisten omat haasteet asunnon saamisessa ja sen säilyttämisessä korostuu silloin, kun nainen kärsii esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmista tai hänellä on laitostaustaa. Näiden eri näkökulmien huomioon ottaminen vaikuttaa siihen, miten naiset saavat apua omassa tilanteessaan. Nais erityiset asumisen ratkaisut ovat naisten asunnottomuuden ratkaisemiseksi sekä asunnottomien naisten avun saamisen turvaamiseksi tarpeen. (Mayock & Sheridan 2012, 15–16.)

Naisten asunnottomuus on näyttäytynyt yhä lisääntyvänä haasteena, joka tuottaa paljon erilaisia lieveilmiöitä. Asunnottomuus on leimallisesti kuvastanut usein miesten asunnottomuutta, mutta erityisesti nuorten huumeriippuvaisten naisten asunnottomuus on lisääntynyt. Huumeita käyttävät naiset eivät halua elää perinteisissä asuntoloissa, vailla yksityisyyttä, mutta asumispalvelut Euroopassa sekä Suomessa vastaavat naisten tarpeisiin vielä varsin huonosti (Granfelt 2004, 199.) Asunnon voidaan nähdä olevan vapautuvan vangin kivijalka, joka toimii hyvinvoinnin rakentamisen onnistumisen edellytyksenä. Oma asunto ei vapautuville vangeille ole itsestään selvää. (Kainulainen, Junttila & Rautanen 2023, 189.) Naisvankien vapautuminen vankilasta on haasteellista ja asunnottomuus pysyy vielä osittain salassa niin tilastoista kuin viranomaisiltakin, jolloin tilastojen mukainen asunnottomuus voi olla tilastoista poiketen yleisempää (Granfelt 2004, 201). Asunnottomien naisten määrä Suomessa on noussut vuonna 2022. Asunnottomia naisia vuonna 2022 marraskuussa oli 910 joka vastaa neljänestä kaikista asunnottomista Suomessa. Asunnottomien määrä vuodesta 2021, vuoteen 2022 kasvoi 19 naisella. Asunnottomien määrät tilastoissa laskivat tai pysyivät muiden osalta, mutta naisten sekä nuorten asunnottomien määrät kasvoivat. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2/2023.)

Vankilasta vapautuessa asunnon merkitys vankitaustaisten naisten kohdalla korostuu. Asunnoton nainen altistuu useille sellaisille riskeille, jotka vaarantavat entisestään heidän omaa hyvinvointiaan

sekä tuottaa turvattomuutta sekä sitoo hyväksikäyttäviin suhteisiin. Naisten asunnottomuuden syyt voivat olla hyvin eritapaisia kuin miesten. Naisten omat haasteet asunnon saamisessa ja sen säilyttämisessä korostuu silloin, kun nainen kärsii esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmista tai hänellä on laitostaustaa. Näiden eri näkökulmien huomioon ottaminen vaikuttaa siihen, miten naiset saavat apua omassa tilanteessaan. (Mayock & Sheridan 2012, 15–16.)

Naisten tuen tarpeisiin voi vaikuttaa palvelujärjestelmän antama leima rikolliseksi tai huumeiden käyttäjiksi. Näiden antamien stigmojen vaikutus voi vaikuttaa myös siihen, että heidän tarvitsemansa palvelut evätään. Vankitaustaisilla naisilla nämä häpeälliset ja nöyryyttävät kokemukset voivat nostaa aggressiivisuutta joka entisestään heikentää heidän asemaansa palvelujärjestelmässä ja siten tuottaa niin vaikean kuin vaarallisenkin asiakkaan leiman. Näiden kaikkien taustojen huomioiminen on tärkeää, koska reagointi asenteellisiin oletuksiin vaikuttaa niin palveluihin pääsemiseen, asiakassuhteiden luomiseen, että näiden palveluiden saamiseen. (Salovaara 2021a, 93.)

Vankitaustaisilla naisilla on usein lapsia (Joukamaa ym. 2010), ja tämä on huomioitava palvelujärjestelmässä. Naisten väkivallan kokemukset, päihteiden käyttö sekä vankeusrangaistukset koskettavat väistämättä myös heidän lapsiaan. Lapsien menetys on voinut edesauttaa päihteiden käytön voimistumista sekä rikollisen kierteen syntymistä itsessään. Lapset voivat kuitenkin toimia vankitaustaiselle naiselle myös vahvuutena. Lapsien voidaan nähdä olevan naisille sellainen kiinnipitävä voima, joka tuottaa merkityksellisyyttä yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta. Tunteet niistä menetyksistä, joita naiset ovat kokeneet menettäessään lapsensa, tuottavat häpeää ja tuskaa. Vankeus itsessään vaikuttaa naisten lisäksi heidän lapsiinsa sekä muihin sosiaalisiin verkostoihin. Vankeusrangaistus asettaa naisen yhteiskunnan ulkopuolelle nostoen siten myös äitiyteen liittyvät kokemukset sekä tunteet näkyviksi naisen elämään. Vankeustuomio itsessään toimii merkittävänä mahdollisuutena työstää ja vahvistaa näiden vanhempien ja lasten keskinäistä suhdetta. (Salovaara 2021b, 302.) Vankitaustaisten naisten elämäntilanne sekä siihen liittyvät rikokset, päihteet ja väkivalta ovat niitä asioita, joihin puuttuminen ja käsittelemisessä tukeminen mahdollistaa naisten yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuutta. Vankeus itsessään erottaa naiset yhteiskunnasta, joka hidastaa takaisinliittymisen mahdollisuuksia. Näihin naisten tuen tarpeisiin puuttuminen jo vankeuden aikana auttaisi tuen vapautumisen mahdollisuudessa. Tuetun vapautumisen avulla naisille voidaan turvata tasa-arvoiset osallistumisen mahdollisuudet yhteiskunnassa. (Salovaara 2021b, 303.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkielmassani etsin vastausta vankitaustaisten naisten kertomuksien kautta niistä tuen tarpeista mitä he ovat kokeneet tarpeelliseksi, kun heidän vapautumisensa takaisin yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen jälkeen on koittanut. Tutkielman tarkoituksena on tuoda tietoa ja ymmärrystä vankitaustaisten naisten tuen tarpeista sekä nostaa esille nais erityisiä tuen tarpeita, joita naiset kertomuksissaan nostaa esille. Tutkielman tarkoitus on tuottaa kokemuksellista tietoa, jota voidaan hyödyntää silloin, kun kohdataan vankitaustaisia naisia ja heidän tuen tarpeitaan vapautumisen onnistumiseksi arvioidaan.

Tutkielmaani ohjaava tutkimuskysymys on:

- Millaisia nais erityisiä tuen tarpeita vankitaustaiset naiset kertovat heillä olleen vapautuessaan vankilasta?

4.2 Laadullinen tutkielma ja aineisto

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimusmenetelmän vahvuutena on sen mahdollisuus auttaa kuvaamaan todellisesta elämästä nousevia tarkoituksia ja ilmiöitä ja se auttaa tutkijaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä laajemmin. Laadullisen tutkielman vahvuutena on monimuotoiset mahdollisuudet tutkielman toteuttamiseen. (Hirsjärvi ym. 2004, 152; Eskola & Suoranta 2008, 15–16.) Tutkielmani aiheena oli vankitaustaisten naisten tuen tarpeiden selvittäminen sekä nais erityisyyden huomioiminen näissä tuen tarpeissa. Laadullinen tutkimusmenetelmä auttaa etsimään vastauksia asettamaani tutkimuskysymykseen luotettavalla tavalla. Tutkielmani tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään vankitaustaisten naisten antamia kokonaisvaltaisia merkityksiä tutkimastani ilmiöstä.

Tutkielman aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelumuodon tarkoituksena on tuoda haastateltavien ääni kuuluviin siten, että kysymyksiä ei esitetä tarkasti, vaan ne tuodaan teemojen kautta mukaan keskusteluun kaikille haastateltaville. Teemahaastattelu itsessään ei sido liian tiukkaan haastattelumuottiin, vaan siinä vuorovaikutus sujuu tiettyjen teemojen mukaisesti ilman tarkkoja kysymyksiä ja haastateltava pystyy itse tuottamaan omakohtaisesti itselleen tärkeitä teemoja. Ihmisten omat tulkinnat sekä heidän antamansa merkitykset ilmiölle, tulevat parhaiten näkyviin vuorovaikutuksellisessa keskustelussa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.)

Laadin ennen haastatteluja haastattelurungon, jossa kysymykset käsittelivät naisten omia kokemuksia vankilasta vapautuessa. Haastattelukysymykset toimivat vain apuna haastattelussa, itse teemat nousivat haastattelun edessä, vuorovaikutuksellisesti naisten esille tuomien tarpeiden pohjalta. (LIITE 4.) Minulle tutkijana puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti omien näkökulmieni häivyttämisen, ja antoi tilaa haastateltavien omalle äänelle. Tämä haastattelumenetelmä sopi mielestäni parhaiten oman aineistoni keräämiseen. Naisilla oli mahdollista tuoda esiin vuorovaikutuksellisessa tilanteessa omia kokemuksiaan sekä ajatuksiaan niistä tuen tarpeista, joita he olivat kokeneet tarpeelliseksi vapautuessaan vankilasta.

Aineistonkeruuta suunnitellessani mietin, mistä saisin haastateltavat omaan tutkielmaani. Tutkimusluvan hankkimisesta aiheutuvan tiukan aikataulutuksen takia, en nähnyt yhteydenottoa rikosseuraamuslaitokseen vaihtoehtona. Etsin internetistä eri toimijoita, jotka olivat tekemisissä niiden ihmisten parissa, jotka olivat suorittaneet vankeustuomioita. Olin yhteydessä kahteen eri kolmannen sektorin järjestöön, jotka toimivat vankitaustaisten parissa, ja kerroin omasta tutkielmastani ja toiveistani saada haastatella vankitaustaisia naisia tutkielmaani. Molemmat tahot olivat kiinnostuneita auttamaan haastateltavien etsimisissä. Lähetin järjestöille laatimani kutsukirjeen haastatteluun, suostumuslomakkeen haastatteluun osallistumisesta sekä tutkielman tietosuojailmoituksen (liitteet 1–3), jotka he toimittivat tutkielmaan osallistumisesta kiinnostuneille naisille.

Järjestöjen tiedustelujen kautta tutkielmaani halusi osallistua yhdeksän vankitaustaista naista. Laadullisessa tutkimuksessa haastatteluiden määrät voivat olla pieniä, koska tutkielman tarkoituksena ero määrälliseen tutkimukseen on aineiston määrällisyyden sijasta aineiston laatu (Eskola & Suoranta

2008, 18). Tutkielmani tarkoitus ei ole tuottaa tilastotietoa vaan tietoa, joka perustuu ilmiön kuvailuun ja ymmärtämiseen, jolloin on tärkeää, että haastateltavilla on kokemusta siitä aiheesta, jota tutkitaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Järjestöistä sain kiinnostuneiden naisten puhelinnumerot. Sovin naisten kanssa haastattelun toteutustavan heidän omien toiveensa mukaan joko kasvotusten tai Teams-sovelluksen välityksellä. Kolme haastatteluista toteutettiin kasvotusten ja kuusi haastatteluista suoritettiin Teams-sovelluksen avulla. Nämä haastattelut suoritin touko-kesäkuussa 2023. Haastateltavissa naisista kaikilla oli takanaan joko pidempiaikainen vankeustuomio tai useita tuomioita. Haastattelut kestivät pääsääntöisesti 60–80 minuuttia.

Tutkielmassani haastatteluiden eteneminen kuvautui hyvin yksilökeskeisesti ja muokkautui haastateltavan nostamien omien tarpeiden mukaisesti. Teemahaastattelussa haastateltavan tuomat omat kokemukset ja niiden merkitykset sekä tarpeet ohjasivat keskustelua ja siten vahvemmin nosti esiin heidän omia näkökulmiaan tuen tarpeista. Haastatteluissa naiset saivat itse nostaa itselleen merkityksellisiä tuen tarpeita, jolloin haastattelut etenivät heidän kokemuksien kautta. Tutkielma sai nais erityisen näkökulman vankilasta vapautuvien naisten tuen tarpeista. Haastattelut sujuivat hyvin, vuorovaikutuksellisuus oli jokaisen naisen kohdalla luontevaa. Naiset tuottivat omia kokemuksiaan hyvin yksityiskohtaisesti ja korostivat niitä tuen tarpeita, joiden kokivat omalla kohdallaan olleen tärkeitä tai mitä olisivat kaivanneet silloin, kun vapautuminen vankilasta koitti. Useamman haastattelun jälkeen sain myös kiitoksia haastattelusta. Osa naisista koki, että näiden asioiden pariin oli harvemmin pysähtytty ja se auttoi heitä myös miettimään omaa vapautumistaan ja sitä, mistä heidän motivaationsa elämänmuutokseen on vahvistunut.

Haastatteluiden jälkeen aloitin aineiston litteroinnin, eli muutin puheen kirjalliseen muotoon. Aineiston litterointi helpottaa aineiston luettavuutta, tuo aineistoon läpinäkyvyyttä ja siten luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138; Nikander 2010, 433). Etänä suoritettujen haastattelujen nauhoitin Teams-sovelluksen avulla. Teams-sovellus nauhoitti keskustelun sekä lisäksi litteroi puhutun tekstiksi reaaliajassa haastattelun aikana. Kasvotusten toteutettujen haastattelujen nauhoitin sekä digitaalisella nauhoittimella että Microsoft Wordin sanelunauhoittimella samanaikaisesti varmistaakseni aineiston saatavuuden mahdollisten teknisten ongelmien takia. Huomasin Word-sanelun litteroinnissa ja Teams-sovelluksen tuottamassa litteroinnissa paljon virheitä ja korjattavia kohtia. Varmistin aineiston luotettavan litteroinnin kuuntelemalla jokaisen haastattelun nauhoitteella ja samalla korjasin sovelluksien tekemät litteroinnit nauhoitusten mukaisiksi. Tämä vaati paljon

aikaa, koska korjattavaa oli runsaasti. Litteroinnin jälkeen numeroin jokaisen haastateltavan H1-H9. Litteroitua tekstiä syntyi fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,15 yhteensä 113 sivua.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkielmani aineiston analyysitavaksi valikoitui aineistolähtöinen sisällönanalyysi, joka on kolmivaiheinen prosessi. Analyysi aloitetaan aineiston pelkistämällä eli redusoinnilla. Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi abstrahoidaan eli pyritään luomaan teoreettisia käsitteitä aineistosta. Aineiston analysoinnilla pyritään tiivistämään haastatteluista kertynyttä aineistoa siten, ettei sen sisältöä kuitenkaan kadoteta. (Eskola & Suoranta 2008, 137.) Aineiston analyysillä tarkoitetaan aineiston tuottaman tiedon analysointia ja tuloksien löytämistä siten aineistosta. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on toimiva analyysimenetelmä juuri silloin, kun tutkielman tulokset löydetään aineistosta eli tässä tapauksessa haastatteluista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92–94.) Oman tutkielmani tutkimuskysymykseen vastaamisessa pidin tärkeänä aineistolähtöisen analyysin nimenomaista mahdollisuutta tuottaa tuloksia juuri heiltä, joilla oli omakohtaista kokemusta ja tietoa tarvittavista tuen tarpeista.

Haastattelusta saatuun aineistoon syventyminen vaati useita lukukertoja. Syventymisen aikana, aineistosta nousi esiin teemoja, jotka toistuivat useissa eri haastatteluissa. Aineiston pelkistäminen alkoi aineistoon syventymisen jälkeen. Aineiston pelkistämisen, eli redusoinnin tarkoituksena on poistaa aineistosta kaikki sellainen ylimääräinen, joka ei vastaa tutkimuskysymykseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Aineiston pelkistäminen omassa tutkielmassani tarkoitti tekstin poistamista niiltä osin, jotka eivät vastanneet asettamaani tutkimuskysymykseen. Litteroidusta aineistosta pelkistämisen jälkeen jäi vain sellaista tekstiä, mikä vastasivat selkeästi esittämäni tutkimuskysymykseen.

Aineiston pelkistymisen jälkeen siirryin aineiston ryhmittelyyn, eli klusterointiin. Klusteroinnin tarkoituksena on löytää aineistosta samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia käymällä tarkasti läpi aineistossa käytettyjä ilmaisuja, joista pyritään muodostamaan alaluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110–112). Klusteroinnissa apuna käytin eri värisiä huomiovärejä merkitsemällä samalla värillä saman nousseen teeman. Eri väreillä teemoittelin tutkimuksessa nousseita teemoja siten, että asumisen

merkityksestä nousseet kannanotot olivat värillä keltainen, vertaistuen merkitykset nousivat värillä punainen ja niin edelleen. Ryhmittelyn aikana pyrin erottamaan aineistosta niin samankaltaisia, kuin toisistaan eroavia ajatuksia samasta teemasta. Jokainen oma väriluokkansa tiivistä aineistoa ja kustakin väriryhmästä syntyi oma alaluokkansa Tätä aineiston luokittelua jatkoin aina siihen saakka, kunnes sain niistä muodostettua niin sanottuja pääluokkia ja alaluokkia, jotka nimesin niiden sisältöä kuvailevin otsikoin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124.)

Aineiston analyysissä viimeisin vaihe oli abstrahointi. Abstrahoinnissa aineistosta luodaan erilaisia teoreettisia käsityksiä ja pyritään työstämään analyysia niin pitkälle kun se oli sisällöllisesti aineiston näkökulmasta mahdollista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Kun olin käynyt aineistoa läpi useampaan kertaan ja huomasi, että teksti ei tuottanut enää tutkimuskysymyksen kannalta uutta tietoa, tapahtui aineiston kylläntyminen eli saturaatio (Eskola & Suoranta 2008, 62). Kun teksti oli itselleni selkeää, en löytänyt uutta sisältöä ja aikaisemmat luetut, eivät tuottaneet uusia merkityksiä tutkimuskysymyksen kannalta, koin mahdollisuuden lähteä nostamaan aineistosta esiin tuloksia.

Tärkeimmiksi teemoiksi tutkielmani tuloksista nousi seitsemän eri luokkaa. Nämä tuloksiksi nousevat luokat olivat psyykkisen tuen tarve, asuminen, talous, naisten välinen vertaistuki ja sosiaaliset suhteet sekä mielekkään tekemisen tarve arjessa. Nämä teemat nousivat aineistossani tärkeimmiksi yksilökohtaisiksi tuen tarpeiksi. Haastatteluista nousi lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä vapautumisen valmistelun merkitys, joiden koin tarvitsevan oman lukunsa. Tulokset olen jakanut kahteen eri tuloslukuun. Seuraavassa taulukossa on esimerkki sisällönanalyysistä ja siitä, miten olen teemoitellut eli luokitellut aineistoni.

Taulukossa esimerkkinä sisällönanalyysin eri vaiheet ja miten niitä olen luokitellut.

Taulukko 5: Esimerkki sisällönanalyysin eri vaiheista

Lainaus haastattelusta	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
”Siis omasta asunnosta kaikkihan lähtee. Jos ei oo sitä omaa asuntoa niin, ei silloin pysy selvinpäin. Silloin oot muitten armoilla ja, ja siis, kun mä oon asunnottomana elänyt, se on ihan hirveetä ...”	Ilman omaa asuntoa on vaikea olla selvinpäin	Asunto tukee pähteettömyyttä		

<p>”Koska sehän nyt on kuitenkin, jos sä haluat yrittää elää niin sanotusti normien mukaan, niin sulla pitää olla paikka missä sä asut, et sä voi olla toisten nurkissa. Ei sitä siis ensinnäkään, ei vaan niinku siinä tulee ihan varmasti päihteet mukaan ja mielenterveys on kovilla.”</p>	<p>Normien mukaista elämää ei voi elää toisten nurkissa</p>	<p>Tavallisen elämän edellytys on oma asunto</p>	<p>Oma asunto on edellytys vapautumisen onnistumiselle</p>	<p>Asumisen tarpeet</p>
---	---	--	--	-------------------------

Aineiston luokittelussa sekä analysoinnissa kiinnitin huomioni nimenomaisesti vain haastatteluissa nousseihin teemoihin ja tätä kirkastaakseni, oli itselläni teemat kirjoitettuna ylös tutkimuskysymys suurella paperilla. Kohdistamalla katseeni tutkimuskysymykseen, pystyin palauttamaan ajatuksiini vastasiko kirjoitus asettamaani tutkimuskysymykseen. Analysoidessani tuloksia pyrin tuottamaan selkeän ja loogisen kuvauksen haastatteluiden pohjalta nousevasta teemoista tuloksiksi vankitaukaisten naisten tuen tarpeista, nais erityisestä näkökulmasta. Tuomen & Sarajärven (2009) mukaan tutkijalle voi nousta haasteeksi aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä muistaa, ettei teoriaa tule hyödyntää aineiston analysoinnissa (mt. 2018, 18). Tämä haaste näyttäytyi oman analyysin rakentamisessa, toisinaan jouduin palauttamaan tätä mieleeni. Haastavaa oli lisäksi luokitella eri tuen tarpeita siitä näkökulmasta, että haastateltavien erilaiset elämäntilanteet vaikuttivat niihin tuen tarpeisiin tai siihen, miten tuen tarve heidän näkökulmastaan on tärkeää toteuttaa. Haastatteluista nousi selkeästi sellaisia teemoja, jotka olivat tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia nostaa tuloksiin. Näiden nostettujen teemojen kohdalla löytyi lisäksi nais erityisiä näkökulmia.

4.4 Tutkimusetiikka

Tieteellisen tutkielman tekemisessä on huomiota kiinnitettävä siihen, että tutkielmaa laadittaessa noudatetaan hyvän käytännön periaatteen mukaisesti tiedeyhteisön asettamia periaatteita kuten rehellisyyttä, tarkkuutta, huolellisuutta. Näitä periaatteita on noudatettava tutkielman jokaisessa

vaiheessa, niin tutkimuksen laatimisessa, tulosten julkaisemisessa, että aineiston analysoinnissa. Tutkielman on tärkeää noudattaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan luomaa tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön lisäksi tutkielman on noudatettava eettisesti kestäviä menetelmiä tieteellisenä metodina ja tutkijan on huomioitava muiden tieteentekijöiden saavutukset sekä tehdä tutkielmassaan näkyväksi heidän työnsä arvostus. Tutkielma on suunniteltava, toteutettava ja raportoitava mahdollisimman yksityiskohtaisesti sekä siinä pitää tuoda esille mistä aineisto on kerätty, mihin tutkimusryhmään tutkija/t on kuulunut sekä onko mukana ollut muita mahdollisia instansseja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150–151.) Tutkielmani toteutin haastattelemalla vankिताustaisia naisia, joiden nähdään yhteiskunnassa kuuluvan marginaaliin. Marginaalin tuoman negatiivisen leiman sekä vankipopulaation marginaaliryhmän tuoman leiman vuoksi, kiinnitin tutkielmassani erityistä huomioita tutkielman eettisiin kysymyksiin.

Olen pyrkinyt kiinnittämään eettisiin ristiriitoihin huomiota omassa tutkielmassani. Haastatteluissa olen nähnyt haastateltavan asiantuntijuuden ja olen pyrkinyt vahvistamaan heidän omaa mahdollisuuttaan tuottaa niitä tuen tarpeita, joita ovat itse kokeneet tarpeelliseksi nostaa. Olen tutkijana pyrkinyt välttämään liiallista tunteellisuutta näissä surullisissa ja koskettavissa kertomuksissa, vaikka aiheet ovat olleet äärimmäisen tunteita herättäviä. Olen analyysivaiheessa pyrkinyt näkemään tuloksia puolueettoman sivustakatsojan näkökulmasta ollakseni objektiivinen (Eskola & Suoranta 2008, 17). Objektiivisuus on omassa tutkielmassani tärkeää, jotta juuri naisten ääni tulee kuuluviin siten, kun se on heidän kauttaan tullut sanotuksi. Olen pyrkinyt tiedostamaan omat uskomukseni ja pyrkinyt välttämään niiden vaikutusta tuloksiin.

Tutkielman luotettavuuden kannalta on tärkeää huomioida tutkijan oma mielenkiinto aiheeseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163). Tässä tutkielmassa minun piti erityisesti huomioida oma mielenkiintoni vankिताustaisten naisten erityisyyteen ja heidän tuen tarpeisiin, jotta en anna omien näkökulmieni vaikuttaa tutkielmani tuloksiin. Tutkielmassani olen kiinnittänyt huomiota tarkkuuteen ja huolellisuuteen erityisesti analysointivaiheessa, jotta naisten ääni nousee tutkielmassani totuudenmukaisesti esille. Itselleni eettisiä haasteita toi erityisesti tuloksia analysoidessa naisten kommenttien valitseminen. Aineistoa oli suuri määrä ja lähes kaikki niistä olivat sellaisia, jotka vastasivat kysymykseen ja koin tärkeäksi nostaa tuloksiin. Jouduin kuitenkin rajaamaan materiaalia ja eettisiä ristiriitoja itselleni nosti näiden välillä valinnat. Toisinaan lainaukset, joiden näin olevan tärkeitä tuloksia, olivat todella pitkiä. Jouduin pohtimaan eettisyyden näkökulmasta sitä, miten voin esimerkiksi lainausta lyhentää, ilman että se vaikuttaa haastateltavan sanomaan tai tarkoitukseen.

Tutkielmani arkaluonteisuuden vuoksi, koin tarpeelliseksi jättää mainitsematta kolmannen sektorin toimijat, joiden kautta haastateltavat olen löytänyt. Koen, että näiden piilottaminen tiedoista on oleellista, jotta lupaukseni naisten henkilöllisyyden paljastamisen turvaamisesta toteutuu. Eettisesti näiden toimijoiden julkaiseminen toisi mahdollisuuden siihen, että lukijat pystyisivät paikkakuntien kautta tekemään johtopäätöksiä tutkielmaan osallistuneista naisista. Lisäksi olen analysointivaiheessa piilottanut tekstistä sekä kolmannen sektorin toimijat, että muut tahot, joita haastatteluissa on tullut ilmi ja joiden on ollut mahdollista vaikuttaa haastateltavan tunnistettavuuteen. Nais erityisten palveluiden määrä on Suomessa vähäinen, joka puolestaan tuottaa mahdollisuuden löytää yhteneväisyyksiä naisten tarinoihin, jolloin tämän eettisen pohdinnan merkitys aineiston analysoinnissa oli merkittävän suurta.

Aineiston analysointivaiheessa olen kiinnittänyt erityistä huomiota asiakokonaisuuksiin ja niiden julkaisemiseen. Olen käyttänyt mainintoja analysoinnissa siten, että lukija ei pysty päättelemään haastateltavan kertonäytteistä kokonaista tarinaa ja siten saada henkilöllisyyttä tai paikkakuntaa selväksi. Tutkimusaineiston olen säilyttänyt vain tutkimustarkoitukseen ja siihen pääsy on turvattu ulkopuolisilta tahoilta. Tutkimusaineiston olen säilyttänyt oman henkilökohtaisen yliopiston Microsoftin pilvipalvelussa, joka on turvattu salasanoin ja muiden pääsy tiedostoihin on estetty. Kun tutkielmani on valmis ja hyväksytty, tulen sopimuksien mukaisesti hävittämään aineiston tietoturvallisesti.

Suurinta eettistä ristiriitaa nosti itselleni naisten rankkojen kokemusten nostaminen työssä sitaatteihin. Kävin eettistä keskustelua itseni kanssa paljon siitä, voinko laittaa työhön näkyviin hyvinkin intiimejä ja rankkoja tarinoita. Olen kuitenkin pitänyt näiden julkaisemista tärkeänä, jotta lukijat pystyvät ymmärtämään niitä taustoja ja niitä rankkojakin kokemuksia mitä naiset ovat elämässään käyneet läpi. Naisten taustojen ymmärtäminen on mielestäni tärkeää, jotta heidän äänensä ja tarpeensa tulevat kuulluksi ja heidän palveluiden saanti ja tuen tarpeet voidaan jatkossa huomioida paremmin. Jouduin pohtimaan paljon niitä lainauksia, jossa oli naisten yksityiskohtaista kerrontaa. Olen kuitenkin pitänyt mielessä, että olen jättänyt sellaiset lainaukset pois, jotka saattaisivat jotenkin aiheuttaa naisten tunnistettavuuteen mahdollisuuksia. Olen koko työni läpi tahtonut turvata näitä naisia, olen halunnut pitää heidät vain minun tiedossani. Olen luvannut tämän naisille ja koen sen eettisesti kaikkein tärkeimpänä tutkielmassani. Turvata näitä rohkeita naisia!

5 VANKITAUSTAISTEN NAISTEN TUEN TARPEET

5.1 Vankilasta vapautuvien naisten asumisen tarpeet

Asuminen nousi jokaisen haastateltavan kohdalla merkitykselliseksi, vapautumista tukevaksi tulokseksi. Oma asunto tai tuettu asuminen nähtiin edellytyksenä elämänmuutokselle, rikoksettomuudelle sekä päihteettömyydelle. Se koettiin myös edellytyksenä sille, että naisilla oli turvallinen ja rauhallinen oma paikka, jossa asua. Asunnottomana vankilasta vapautuminen ei kertomuksissa tukenut päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta. Vapautuessaan asunnottomana, naiset turvautuivat toisten ihmisten luona asumiseen, jolloin heidän mahdollisuutensa päätyä hyväksikäytetyksi tai väkivallan kokijaksi korostui. Toisten ihmisten ”nurkissa” asuminen nähtiin edesauttavan päihteiden käytön ja rikollisuuden jatkumista sekä mahdollistavan hyväksikäytön ja väkivallan kokemuksia.

Asunnottomien palvelut eivät tutkielmani mukaan vastanneet naisten tuen tarpeisiin. Asunnottomien asuntolat kuvattiin kertomuksissa miesvoittoisina, joissa naiset saattoivat kohdata niitä ihmisiä, jotka olivat aikaisemmin heitä hyväksikäyttäneet. Haastatteluissa korostui naisten turvautuminen näiden palveluiden sijasta mieluummin muiden ihmisten apuun. Naiset kertoivat turvautuvansa jopa entisten puolisoitten luokse silloinkin, kun suhteisiin oli sisällynyt heidän kokemanaan väkivaltaa.

”No tärkeintä on et sulla on joku paikka. Hyvä turvallinen paikka. Mihin sä menet mielellään ihan oma koti niinku missä sä oot sen semmoinen missä sä oikeasti sitten pystyt olemaan sen koko ajan eikä semmoinen epävarma tai jonkun kaverin luona tai jonkun puolitutun poikaystävään tai jonkun käyttävän ihmiset, mielellään ihan oma koti niinku. tai paikka missä ollaan se kun pääsee sitten [--]” (H6, 10-11)

”Koska sehän nyt on kuitenkin, jos sä haluat yrittää elää niin sanotusti normien mukaan, niin sulla pitää olla paikka missä sä asut, et sä voi olla toisten nurkissa. Ei sitä siis ensinnäkään, ei vaan niinku siinä tulee ihan varmasti päihteet mukaan ja mielenterveys on kovilla.” (H2, 7)

Haastateltavat kuvaavat oman kodin saamisen tärkeimpänä vapautumista tukevana tarpeena. Kodin tuli olla turvallinen paikka, johon mentiin mielellään. Se näyttäytyi pysyvänä ja vapautumisen onnistumista edistävänä tarpeena. Koti oli edellytys sille, että voitiin elää normien mukaista elämää. Tulkintani mukaan normien mukainen elämä kuvautui mahdollisuutena päihteettömyyteen, jonka avulla oli mahdollista tavoitella elämänmuutosta. Oman kodin merkitys kuvasi päihteettömyyden lisäksi naisten tahtoa yrittää elää normin mukaista elämää. Asunto oli edellytys muutoksen onnistumiselle silloin, kun tahtoa muutokseen oli.

”Siis omasta asunnosta kaikkihan lähtee. Jos ei oo sitä omaa asuntoo niin, ei sillon pysy selvinpäin. Sillon oot muitten armoilla ja, ja siis, kun mä oon asunnottomana elänyt, se on ihan hirveetä jos aamullaki, ku herää jostain, jonkun kaverin tai jonkun kaverin luota ja ei todellakaan huvittais taas alottaa kuositiaan sitä päivää, vaan ois kiva vaan huilata, niin ei paljon vaihtoja niinku se asunnon omistaja tulee vaikka lääkkeenhaulta kotiin ja sillä on viisi kaveria mukana ja repulliset viinaa. Oo siinä selvinpäin. Niinku et se ei oo mahdollista. Pitää olla se oma turvasatama, se on ihan ehdoton. Aivan ehdoton ja et sulla on jotain omaa ja oikeasti semmonen, missä sä voit heittää ne suojamuurit nurkkaan ja olla oma ittes.” (H1, 11)

Normien mukainen elämä ei onnistunut silloin, kun elettiin toisten ihmisten nurkissa. Kun asumisen turvaamisessa oli turvauduttava muiden ihmisten asunnoissa olemiseen, tämän nähtiin tuottavan stressiä, joka vaikutti niin mielenterveyteen kuin päihteettömyyteenkin. Koettiin että elettiin toisten ihmisten ehdoilla ja armoilla, kun omaa asuntoa ei ollut. Oma motivaatio päihteettömyyteen oli vaarassa muiden päihteitä käyttävien ihmisten seurassa. Tulkitsen kavereiden käytöksen ja päihteidenkäytön tuovan paineita myös oman päihteettömyyden toteutumiselle, vaikka oma tahto oli olla ilman päihteitä. Muiden aiheuttaman paine nähtiin vaikuttavan myös naisten omaan toimintaan ja toisaalta naiset kokivat velvollisuudekseen toimia asunnon omistajan ja kavereiden vaikutuksen alla suotuisasti. Aineistostani voidaan tulkita, että naisten oma mahdollisuus hallita omaa ympäristöään mahdollistui vain turvallisessa ympäristössä, omassa kodissa.

Haastatteluista naisista seitsemän oli vapautunut elämänsä aikana vankilasta asunnottomana. Toisinaan asunto oli menetetty tuomion aikana, toisinaan se oli menetetty jo ennen tuomiota. Toisilla oli mahdollisuus vapautua puolison tai vanhemman asuntoon. Silloin kun puoliso nähtiin

elämänmuutosta tukevana läheisenä, puoliso nähtiin suurena voimavarana ja turvan luojana niin asumisen suhteen kuin turvallisen kotiutumisenkin kannalta. Haastattelussa yhdellä naisella oli hyvin erilainen tilanne. Hänellä oli kotona puoliso ja lapsi. Hänen tuomionsa alkoivat hänen ollessa työelämässä ja tuomiolta vapauduttiin toisinaan lyhyelläkin aikataululla koevapauteen ja siten takaisin työelämään. Tämän naisen tarina edustaa poikkeusta aineistossani ja kertoo, kuinka suuri merkitys asumisessa luotettavalla puolisollla on silloin, kun nainen vapautuu vankilasta.

”No mulla, mulla on mennyt hirveän helposti. Niinku mä oon aika hyvässä asemassa silleen ollut, missä moni muu ei oo, että mun mies on niin kun hän on työssäkäyvä ollut koko ajan, hän on niin kun on kustantanut meidän asumismenot ja ruokamenot ja kaikki tämmöiset, että mun ei ole hirveästi niinku tarvinnut stressata mistään raha asioista, mutta tota ja sitten mä sain niinku työmarkkinatukea joka kuukausia ja et ei ole tarvinnut niinku murehtia niitä.” (H3, 2)

Vapautuminen vankilasta ilman asuntoa tuotti aineistoni perusteella pelkoja. Tuomiota edeltävän elämän pelättiin jatkuvan uudelleen, kun asuntoa ei ollut tiedossa. Kertomuksissa turvaututtiin muihin ihmisiin niissä tilanteissa, joissa asuntoa ei ollut vapautuessa. Vanhemmat kuvautuivat aineistossa tärkeäksi asumisen turvaavaksi tahoksi silloin, kun välit vanhempiin olivat säilyneet. Erityisesti silloin kun mahdollisuus koevapauteen oli, oli vangilla oltava pysyvä asunto ja ystävien luona majoittautuminen ei ollut mahdollista. Haastateltavilla oli kokemuksia asunnottomuudesta vuosien ajalta.

”koska mulla on hirveä pelko siitä että miten saan asunnon, miten mä tulen vapautuun oikeasti niin, etten mä vapaudu takas kentälle ja riski oikeasti on että kaikki alkaa taas niinku tai jatkuu siihen mihin jäi ennen tuomioo.”(H1, 1)

”No se on aika epätoivoista. Tai siis sillä, silloin kun mä niinku vapauduin ilman mitään asuntoa, mä päädyin itse jälleen kerran, kun ei mulla ollu mitään muita vaihtoehtoja, kun ei kukaan muu enää mua huoli, niinku luokse ja niin, mä päädyin kontrolloivan ja väkivaltaisen miehen luokse ja se ei nyt varsinaisesti niinku houkutellut tekee minkäläistä elämäntapamuutosta sillai ja niin päihteidenkäyttöähän se lisää.” (H4,2)

Haastatteluista pystyi tulkitsemaan, että omat vanhemmat ovat suuri voimavara silloin, kun he olivat läsnä naisten elämässä. Asuminen oli turvattava muiden ihmisten avulla silloin, kun yhteys omiin vanhempiin oli menetetty. Perheen puuttuessa elämästä, päädyttiin toisinaan asumisen turvaamisessa sellaisiin ratkaisuihin, joiden voidaan tulkita olevan epäedullisia naisten turvallisuuden näkökulmasta. Kertomuksissa toistui tarina, joissa vankilasta oli vapauduttu useitakin kertoja ilman asuntoa, tai mitään paikkaa mihin mennä. Asunnoton nainen nähtiin haavoittuneessa tilanteessa, jolloin päihteiden käyttöön ajaututtiin lähes väistämättömästi. Asunnoton nainen nähtiin epätoivoisessa tilanteessa ja se nähtiin esteenä elämänmuutokselle. Toisten luokse majoittuminen nähtiin myös vastikkeellisena mahdollisuutena, joka vaati naisilta mahdollisesti myös sellaisia toimia, jotka eivät tukeneet vapautumista.

”No siis jos nainen vapautuu vankilasta, jos sillä on päihdeongelma, se vapautuu vankilasta ilman asuntoa. Toki, niin kyllähän se niinku kaikilla se, kaikki meikäläisistä tietää miten siinä sitten käy. Sitten pitää etsiä joku paikka missä sä voit majoilla, joku todennäköisesti jonkun kaverin tai jonkun miehen luona. Todennäköisesti se on joku mies ja sitten, totta kai kaikilla on aina hintansa, että jotenkinhan se on aina sellaista vastikkeellista olemista niinku siellä. Että ei se niinku silleen, eihän niinku tuolla päihdemaailmassa ole ilmaisia lounaita, että ei ole kyllä ilmaisia asuinpaikkojakaan, et kyllähän se aina joku vastike sitten ja kaikki maksaa jotain, ei nyt rahaa välttämättä. Mutta kyllähän ne on aina jotain niinku hyötysuhteita. Niinku että kyllähän se niinku sitten perustuu sellaiseen niinku niin, hyötyyn huumeita tai seksiä tai jotain, jonkinlaista hyötyä. Ihan se on aina. (H6, 2)”

Toisten luona asuminen tarkoitti naisille suurta riskiä joutua hyväksikäytetyksi, väkivallan kohteeksi ja se lisäsi heidän ajautumistaan takaisin päihteiden käyttöön. Asumisesta tai muiden luona majoittautumisesta oli maksettava esimerkiksi huumeiden tai seksin avulla. Naiset tiedostivat, että asuminen toisten nurkissa oli vastikkeellista. Toisten nurkissa asuminen, asunnottomana oleminen oli suurin este naisten vapautumisen onnistumisessa.

Aineistosta nousi asunnon tarpeen lisäksi asunnon hankintaan sekä sen ylläpitämiseen liittyviä tuen tarpeita. Asuntoa ei ollut helppoa saada ja päihteitä käyttävänä aikana ei omaa asuntoa kyetty ylläpitämään. Asunnon saamiseen koettiin vaikuttavan luottotietomerkintöjen lisäksi naisten taustat,

joihin liittyi usein päihteiden käyttöä. Asunnon hankinnan mahdollisuuksiin vaikutti lisäksi vankeusrangaistuksen suorituspaikka. Suljetusta vankilasta käsin asunnon hakeminen oli aineiston mukaan mahdotonta. Avotalosta käsin asunnon hankinta oli helpompaa, joskin aikataulujen vuoksi asunnon saaminen aktiivisuudesta huolimatta oli vaikeaa. Tuen tarve asunnon tai asumispalvelun hankkimisessa nousi haastatteluissa keskeiseksi jo vankeuden aikana.

”Sit se mikä on niin, on ne luottotiedot mennyt ja asunto on tosi vaikea saada ja sit kun on sitä päihdetaustaa.” (H1, 10)

”Toki mä olin avotalossa, että siinä on vähän helpompaa, mutta suljetusta talosta asunnon hankkiminen on ihan niinku, silleen niinku omin avuin, niin se on ihan niinku käytännössä melkein mahdotonta, ellet sä sitten saa jonkun sossun tai joku järjestä sulle sitä asuntoo.” (H6,2)

”Siis tarvitsee ehdottomasti niinku tukea asumisen kanssa, että ehkä jotenkin, että voitaisiin tarjota sellaisia niinku, no mitä niinku (asumispalvelu) tarjoaa, ehkä tuollaista vähän niinku puolitien asumista, että se ei ole niinku lopullinen asunto, mutta sulla on joku asunto mihin sä meet niinku ja sä saat olla siinä vaikka sen koevapauden ajan tai vähän aikaa, et sä saat niinku, pääset niinku tänne yhteiskuntaan takaisin ja sä oot vähän aikaa niinku, eihän sen tarvitse olla niinku vuodekkaan asunto, vaan niinku, että sä saat vähän aikaa, että sä pystyt täältä käsin sitten, kun sä oot siellä, niin niinku hommaan sen asunnon, et sä oot jossain kirjoilla ja pystyt ettiin sen asunnon.” (H6,3)

Aineistoni mukaan asunnottomille rakennetut asumisen palvelut eivät olleet mahdollisia vankilasta vapautuneille asunnottomille naisille. Asuntoloita ja asumispalveluyksiköitä oli olemassa ja asumispalveluita, mutta niiden nähtiin palvelevan asunnottomia miehiä eivätkä siten vastanneet naisten tarpeisiin. Vankilasta vapautuneelle, päihdetaustan omaavalle ja hyväksikäytetylle naiselle ei ollut sellaisia asumisen palveluita, joihin majoittuminen nähtiin vaihtoehtona. Majoittuminen asunnottomien palveluihin kuvattiin naiselle traumaattisina ja naisille epäsovivina paikkoina. Näissä asumispalveluissa kohdattiin juuri niitä miehiä, jotka olivat mahdollisesti heitä hyväksikäyttäneet tai

pahoinpidelleet heitä. Asunnottomien palvelut koettiin yksiköinä, joissa käytettiin päihteitä ja sen nähtiin korostavan riskiä naisten hyväksikäytölle sekä naisten päihteettömyydelle.

”Ei mun kohdalla olis ollut vaihtoehto, mä oisin siis, jos mulla olis ollut vaihtoehtona siis mitä useesti on tarjottukin, niin on just nää niinku tukiasunto, asuntokompleksit, missä käytetään päihteitä vaikka, vaikka väitetään että ne on päihteettömiä, niin ei pidä paikkaansa, siellä kuitenkin ne aktiiviset käyttäjät asuu, jossei nyt vaikka sit, et siellä on putka minne joutuu jos nähdään et on päihtyneenä tullut, mut ne on niitä aktiivisia käyttäjiä kuitenkin, ei niissä ympäristöissä.” (H1, 10)

”on olemassa (kaupunki) esimerkiksi (asumispäivystys) ni, en ihan hirveästi suosittelen. Mut en mä sitä suosittelis kellekään naiselle, sinne kun nuori nainen menee, traumatisoituu entisestään eli on olemassa, mutta ei ne oikein naisille sopivia ole.” (H4,8)

Tulkitsen aineistostani asumisen tärkeimmäksi vapautumista tukevaksi tarpeeksi. Aineiston perusteella olemassa olevat asunnottomuuden palvelut eivät vastaa vankitaustaisten naisten tuen tarpeisiin. Nais erityisyys asumisen palveluissa käsittää naisten taustojen ja tarpeiden ymmärtämistä sekä näiden tarpeiden mukaisia palveluita asumisen turvaamiseksi vankilasta vapautuessa. Naisilla on oltava turvallinen koti tai naisten tarpeisiin vastaava paikka vankilasta vapautuessa. Naiset tarvitsevat tukea niin asunnon hankkimiseen kuin sen ylläpitämiseen. Nais erityiseksi tuen tarpeeksi käsitän asumisen turvaamisen vankilasta vapautumisen jälkeen joko omassa kodissa tai naisten tarpeita vastaavassa, turvallisessa paikassa. Nais erityisyys asumisen palveluissa tulee aineistoni perusteella huomioiduksi silloin, kun palvelut toteutetaan naisten tuen tarpeiden näkökulmasta. Näissä tuen tarpeissa tulee aineistoni perusteella huomioida naisten kokemukset sekä roolit päihteitä käyttävässä, rikollisessa elämässä. Tuetun asumisen mahdollisuus naisille ja erityisesti nais erityisyyteen vastaavat asumispalvelut ovat tarpeen vankilasta vapautuville naisille. Naisten haastatteluissa nousi tärkeäksi huomioksi palvelujärjestelmän tuottamat haasteet erityisesti asunnottomien naisten kohdalla. Heille ei ollut sellaisia asumisratkaisuja, joissa heidän tuen tarpeisiinsa pystyttäisiin vastaamaan ja joita he pystyisivät turvallisesti hyödyntämään.

5.2 Taloudellisen tuen tarve naisten vapautuessa vankilasta

Haastatteluissa nousi esiin taloudellisen tuen tarpeet naisten vapautuessa vankilasta. Naiset tuottivat tarpeelliseksi ohjauksen näiden tukien hakemisessa. Tukea taloudellisten etuuksien hakemiseen kaivattiin erityisesti ennen vankilasta vapautumista, mutta vielä sen jälkeenkin. Taloudellinen turva nähtiin edellytyksenä onnistuneelle vapautumiselle. Taloudelliset etuudet saattoivat olla haastateltaville vieraita, niiden hakeminen koettiin hankalana tai niiden hakemiseen ei ole saatu ohjausta. Aineiston mukaan taloudellisia tukia on jätetty hakematta, koska naisilla ei ole ollut tietoa mahdollisuudesta eri etuuksien saamiseen puutteellisen ohjauksen takia. Taloudellista tukea tarvittiin jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen silloin, kun vapautuminen vankilasta koitti. Aineistosta nousi kertomuksia, joiden mukaan vankilasta saatettiin vapautuva ilman rahaa. Tukia ei ollut haettu tai niistä saatavat päätökset eivät olleet tulleet ennen vankilasta vapautumista.

Vankilasta vapautuessa on niin monta erilaista tilannetta, kuin on vapautuvia naisiakin. Rahaa pystyi tuomion aikana ansaitsemaan työllä, jolloin palkkatulon nähtiin tukevan vankilasta vapautumista taloudellisesti. Vankilasta tuloja ei kuitenkaan saanut silloin, kun ei ollut mahdollisuutta osallistua työtoimintaan vankeuden aikana. Haastatteluista tuli esiin, että vankilasta on vapauduttu useita kertoja rahattomana. Yhteiskunnan sosiaalietuuksien merkitys nousi tärkeäksi taloudellisen tuen turvaksi erityisesti silloin, kun vankilasta ei ollut osallistuttu työskentelyyn. Tieto eri etuuksista vaikutti taloudellisten tukien hakemiseen. Puutteelliset taidot sekä toisinaan mahdottomuus itsenäisesti asioiden hoitamiseen vankilassa vaikeuttivat asioiden hoitamista.

”(Naurua) Mä oon ollu aina persaukinen. Mä oon saanu sen parikymppiä makuurahoja (naurua) siis just ne makuurahat mitä sieltä saa jossei tee mitään työtä. Mut eihän tollasella muutamman viikon tuomiolla töihin edes viitti, tai emmää tiedä pääsiskö siellä sitten edes oikeen töihin, niin lyhyellä tuomiolla, et ehkä ne on sit varattu pidempituomioisille jotenkin, voisin kuvitella. ”(H1,3)

”No mä vapauduin avovankilasta, että mulla oli ihan hyvä, koska mä olin siellä töissä ja siellä tienasi ihan niin kun, no siis vankilan töiks, tosi hyvin, avotalossa toki ostetaan ja tehään kaikki ruoat ite, että siellä niinku sai sitä 800 € kuukaudessa ja sitten siitä ei mennyt sit kun ruokaan niinku raha ja mitä meni nyt muuhun. Niin silloinhan oli ihan

ok taloudellinen tilanne, kun pääsi avovankilasta, mutta jos sä pääset niinku suljetusta vankilasta niin sä saat sen vähän reilu 100 € kuukaudessa ja sillä pitäisi ostaa tupakat ja mitä haluat kanttiinista ja puheajat, niin kyllähän se on tosi huono raha, että ihmiset vapautuu sieltä ihan niinku varmaan rahattomana suurin osa.” (H6, 4)

Vangin taloudellinen tilanne on voinut olla hyvä silloin, kun taustalla on ollut pidempi avotalossa suoritettu tuomio. Pitkän tuomion aikana avotalossa, vanki pystyi osallistumaan työhön, josta saatu palkka auttoi vapautumisen turvaamisessa taloudellisesti. Työntekemisellä pystyttiin kattamaan vankeuden aikaisia menoja ja sen nähtiin turvaavan myös vankilasta vapautumisen aikana. Aineistossa toivottiin enemmän ohjausta ja tukea Kela- tietoisuuteen sekä etuuksien piiriin hakeutumiseen. Haastattelussa korostettiin sitä, että näiden etuuksien hakeminen ja erityisesti päätöksien saaminen ennen vapautumista oli oleellista.

”Kun mä pääsin vankilasta niin mulla ei ollut rahaa yhtään ja ne mun Kelan asiat oli niin kun käsittelyssä, käsittelyssä, et niin kun se on ehkä semmoinen asia, missä, missä tarvitsee enemmän tukea ja tarvitsee enemmän keskittyä, on just se Kela tietoisuus ja semmoinen, että niinku ihmisellä on rahaa sinä päivänä kun se vapautuu, että niinku ne hommat olisi niinku valmiit että.” (H8, 2)

Erinäisten asioiden oli oltava hoidettuna vapautumisen koittaessa, jotta taloudellisten asioiden hoitaminen olisi mahdollista. Naiset kertoivat, kuinka yhteiskunnassa vaaditaan erinäisiä taitoja, joita asioiden hoitaminen sekä itsenäisesti selviytyminen vaatii. Näiden taitojen osaaminen oli haastavaa erityisesti silloin, kun yhteiskunnan vaatimia taitoja tai tietoja ei naisilla ollut. Toimiminen yhteiskunnassa vaatii muun muassa henkilökorttia sekä pankkitiliä. Kokemuksia vapautumisesta ilman pankkitiliä oli olemassa ja pelkästään tilin avaaminen vaati henkilökorttia. Ja vaikka etuudet olisi ollut haettu, ilman pankkikorttia ei saatu rahaa hyödynnettyä ja toisaalta edeltäneet rikokset saattoivat vaikuttaa henkilökortin lisäksi tilin saamiseen. Aineistossa korostui tarve sille, että vankilasta vapautuessa oli rahaa, jolla pystyi kattamaan omat välttämättömät kulut.

”Vaikeahan siinä on niinku alkaa, mistä sitä sitten lähtisi sitä uutta elämää niinku alotteleen jos lähtökohdat vapautua on jo niinku se, että sulla ei ole rahaa eikä

pankkikorttia eikä kotia mihin mennä, niin kyllähän sä lähdet ensimmäisen kaverin luokse. Niinku vetää.” (H6, 5)

”Kun mä vapauduin vankilasta niin mulla ei ollut edes pankkikorttia eikä mulla ollut edes pankkitiliä, kun mun pankkitili oli just suljettu. Niin mähän vapauduin vankilasta sen risen pankkikortin kanssa. Mulla oli henkkarit, mä olin saanut hommattuu, mutta mulla ei ollut pankkitiliä eikä pankkikortteja, että mähän pääsen koevapauteen niinku ilman mitään pankkitiliä ja se oli vähän haasteellista sitten, kun mä en meinannut saada mistään pankkia tiliä, kun mulla on suljettu aikaisempia rikoksien takia aika paljon pankkitilejä.” (H6,4)

Haastateltavat kokivat tarvitsevansa apua taloudellisten asioiden hoitamiseen vielä vankeuden jälkeenkkin. Kun vankilasta oli jo vapauduttu, koettiin ettei tukea näiden asioiden hoitamiseen ollut saatavilla. Haastatteluissa tuli ilmi, kuinka stressaavaa asioiden hoitaminen on silloin, kun ei tiedä mitä kuuluu tehdä, miten toimia ja mistä kuuluu mitäkin hakea. Aineistossa tuli esiin naisten tarve selvittää itsenäisesti asioita, miten heidän tuli toimia ja missä instanssissa. Haastatteluista nousi kokemuksia siitä, että taloudellisten asioiden hoitamisessa ei ollut ohjattu ja autettu. Kertomuksissa korostui, että naisten taustat saattoivat vaikuttaa siihen, etteivät he saaneet ohjausta ja neuvontaa taloudellisissa etuuksissa. Aineistossa korostui naisten käsitys siitä, että naisia saatettiin pitää pärjäävinä ja itsenäisinä, jolloin oletettiin, että he eivät tarvinneet taloudellisissa asioissa ohjausta tai että he osasivat hoitaa nämä asiat itsenäisesti.

”No siis no Kelallehan mä laitoin itse niinku pyynnön, että saisinko neuvoja, Kela neuvojan ja mulla kävi hyvä tuuri, mä sain Kelan neuvojan niin me saatiin sitten hänen kanssaan niinku muutenhan en mä ois pärjännyt. En olisi saanut haettua mitään niinku rahoja minkä varassa mun piti täällä elää.” (H5,2)

”Mua varmaan pidetään niin pärjäävänä, koska mulla on siis luottotiedot edelleen kunnossa ja en ole ikinä menettänyt asuntoa, mä en oo tehny mitään sellaista niinku, silleen hölmöö. Niin sitten varmaan jotenkin ajateltiin niinku, en mä tiedä, et mä pärjään tietenkkin. Se pallo vaan heitettiin mulle, että siis se koevapauden valmistelija

kyllä hoisi mulle kyllä ton niinku maksusitoumukset ja sitten niinku paikan tänne (kuntoutusyhteisö) niinku, mutta, mutta siihen se sitten jäi, että muuten niinku” (H5, 3)

”ehkä mä oon sen sitten just niin kun, että miten me hoidetaan niitä mitä kaikkea on mahdollista Kelalta saada. Esimerkiksi mä oon saanut kaiken tiedon toisilta vangeilta, että ylipäättään on mahdollista saada asumistukea puoli vuotta vankeuden ajalta. No tää olisi ollut kamalan kiva tietää näinä kaikkina, kaikkina kertoina, jotta ei olisi ajautunut takaisin uusiin rikoksiin ja petoksiin, jotta sen toimeentulon on saanut kun on vapautunut.”(H7, 3)

Naiset kuvasivat, ettei kaikkien asioiden hoitaminen itsenäisesti vankilasta käsin ole mahdollista, mutta toisaalta heillä ei myöskään ollut tietoa niistä kaikista tuista, joihin heillä voisi olla mahdollisuuksia. Vankien ohjaus näihin etuuksiin, niiden hakemiseen ja varmistamiseen kuvautui haastatteluissa vaillinaisina ja niihin kaivattiin enemmän ohjausta ja tukea silloin kun naiset vapautuvat vankilasta. Aineistossani korostui tiedon tarve eri etuuksista sekä ohjauksen tarve niiden hakemisessa. Rahaa tarvittiin elämiseen, matkakustannuksiin, ruokaan ja asumiseen liittyvien kustannuksien hoitamiseen. Myös muuttaminen vankilasta omaan asuntoon vaati huonekaluja tai muuta kodin irtainta ja näiden asioiden hoitaminen vaati rahaa ja apua muuton suorittamisessa. Aineistoni perusteella taloudellisten asioiden hoitamisessa, nais erityinen näkökulma nivoutui usein olettamukseen naisten itsenäisestä pärjäämisestä. Naiset kokivat, että heitä pidetään pärjäävinä ja siten saattoivat jäädä ilman tukea ja apua näiden asioiden hoitamisessa. Lisäksi tulkintani mukaan naisten vapautuminen vankilasta rahattomana edesauttaa naisten paluuta päihteitä käyttävään ja rikkselliseen elämäntapaan.

5.3 Tekemisen merkitys naisten arjessa

Arjen struktuuri sekä tekeminen nähtiin kuntoutumisen sekä elämänmuutoksen ehtona. Arkeen tarvitsee keksiä jotakin uutta ja elämänmuutosta tukevaa toisenlaista sisältöä silloin, kun arki ennen vankilaa on ollut täynnä jännitystä. Mikäli vapautumisen jälkeen oli toimettomuutta, sen koettiin vaikuttavan elämän mielekkyyteen ja sen nähtiin johtavan takaisin entisiin toimiin. Aikaisempi jännittävä arki itsessään tuotti paineita siinä mielessä, että oli keksittävä muuta tekemistä ja oppia

siihen ”normaaliin” arkeen. Hyvän arjen nähtiin tarvitsevan sisältöä ja sen sisällön hankkiminen arkeen ei aina ollut helppoa. Uusi arki elämänmuutoksessa tarvitsee opettelua.

”Jotain tekemistä tarvii arkeen, koska sehän on kuitenkin jos sä vaat oot 24/7, se on vaan ajan kysymys milloin sä lähdet sitten niihin samoihin juttuihin mukaan.” (H2, 7)

”No koittaa keksiä, sehän oli tosi haasteellista. Nyt mä oon vähän niinku alkanut tasoittumaan, että niinku oon löytänyt jo mielekkäitä juttuja ja kun on saanut niitä kavereita, mutta alussahan se oli tosi vaikeeta että tuntuu että elämä on tosi tylsää ja kun ei ollut sitä sellaista niinku jännitystä ja niinku kun on hakenut sitä adrenaliinia just ehkä kaikista semmoista vaarallistakin asioista että ei nyt niinku kyllähän tää niinku normi elämä on aika sellaista niinku tavallista. Nyt on ehkä oppinut arvostamaan sitä, mutta jotenkin ettei se mielekkään tekemisen löytäminen ja se, että pystyy olemaan itsensä kanssa niin. Joo että eihän tää niinku ja sit kun ei me addiktit voida käydä vaan niinku nollailemassa niinku tavikset käy niinku välillä vaikka kerran kuussa jossain siiderillä nollaamassa niin sitten täytyy jotenkin löytää niitä keinoja millä sitten nollata kun ei ole sitä alkoholia tai niitä päihteitä millä voi nollata enää.” (H6, 13-14)

Mielekkään tekemisen löytäminen uuteen arkeen ei kuitenkaan ollut tulkintani mukaan helppoa. Uusi niin sanottu tavallinen arki tuntui tylsältä, kun aikaisempi arki oli ollut jännittävää ja hektistä. Vapauduttaessa vankilasta uudelle paikkakunnalle ja vanhojen kavereiden jäädessä pois elämänpiiristä, on tarpeen miettiä arkeen sellaista sisältöä, joka tuo elämään mielekkyyttä ja uusia rakenteita. Ilman tekemistä, ei elämässä ollut sisältöä ja sitä lähdettiin mahdollisesti etsimään vanhojen tapojen kautta. Tulkintani mukaan elämänmuutos itsessään toi rajoitteita siihen, millaista sisältöä arkeen voitiin sisällyttää.

”Mähän olisin lähtenyt heti käyttään jos mulle ei ois hoidettu mitään tekemistä. Ihan ensin mä tota päädyin johonki ryhmämuotoiseen kuntouttavanryhmään, koska ei ollut muuta tarjolla. [--] mutta sitten kun on toi koulu mihin menin kuntouttavan jälkeen, nii hävettäis siellä jos sen ryssisin. Se oikeestaan saa mut aika ylpeeks että oon keskeyttänyt neljä tai varmaan viis koulua ja nyt oonki pystyny oleen jo yli vuoden. Pitää olla

tekemistä ja sen pitää olla sellasta missä voi kokee olevansa tärkeä niin sitä sitten jaksaa ja se motivoi jatkaan.” (H9, 11)

”Mutta on siis ollu se koulu tosi tärkeä mulle, siis niiden rutiinien ja rytmityksen kannalta et pahinta varmaan mikä vois olla niinku mun toipumisen kannalta ja raittiuden kannalta on se että mulla ei ole mitään tekemistä. Et sitten se turhautuminen voisi olla aika herkillä. Niin ja sitten niinku kumminkin elämä on ollut kaikki nämä vuodet semmoista jännityksen hakua ja et oikeasti ei ole mitään kauhean tasaista ollut se elämä niin mä en tiedä se voisi olla vähän ehkä sellainen shokki.” (H1,5).

”Liikunta ja sit se, että niinku, liikunta, koti, näkee joskus ystäviä. Ja on tää (vapaahetoistoiminta) mihin voi tulla ja mistä voi pyytää niinku apua ja.[--]Mä vapaudun huhtikuun lopussa ja mulla on pieni semmoinen kriisi kun mä haluaisin et mulla ois kaikki nyt heti, mutta kun mä en saa kaikkea heti niin mulla on ihan semmoinen olo, et mä oon ihan tyhjän panttina, vaikka mä niinku tiedän sen että mä oon vasta vapautunu, niinku pitää antaa itelle aikaa, mutta et kyllä mä niinku pidän mun elämästä, mä vaan haluaisin niinku edistyä enemmän nopeemmin. Arki tarvitsee sisältöä.” (H3, 11)

Tekemisen merkitys korostui päihteettömyyden tukemisessa. Aineiston mukaan arjen uudet rakenteet sekä mielekäs tekeminen antaa uusia keinoja pystyä olemaan itsensä kanssa sekä auttaa sietämään uudenlaista ”tylsää tavallista” arkea. Tekemättömyys turhauttaa ja turhautuminen puolestaan laittaa etsimään tekemistä myös mahdollisesti väärillä tavoin. Toipumisessa suurimmaksi riskiksi nähtiin toimettomuus, jolloin ei ole mitään tekemistä ja alkaisi turhautumaan. Tekemistä arkeen vankilasta vapautumisen jälkeen oli saatu kuntouttavan työtoiminnan, työkokeiluiden, opiskeluiden, kolmannen sektorin toiminnan ja harrastusten kautta. Naiset kokivat, että tekemisen on merkittävää tuottaa naisille onnistumisen kokemuksia. Haastattelussa korostui ylpeys koulun jatkumisesta. Tulkitsen tämän niin, että koulussa käytiin edelleen, koska tunnettiin ylpeyttä siitä, että oli pystynyt ensimmäistä kertaa olemaan koulussa jo yli vuoden. Tekeminen toi arkeen struktuuria sekä rakennetta, joka aineistossani koettiin uuden arjen rakentamisessa välttämättömänä.

”No kyllä mä ihan siis tavallista elämää toivon itselläni, että toivon, että tässä nyt ensin saa tavallaan asetuttua tähän siviiliin, et tässä vielä kestää, että noi loputkin tavarat tulee ja ne on perattu, että mä en vielä tiedä mikä musta tulee isona, että mä rupean pikkuhiljaa varaan aikoja, niinku erilaisia tahoille. Ketkä voi sitten ehkä yrittää auttaa mua siinä päätöksessä, että mitä, mitä reittiä mä pystyisin mahdollisesti työllistymään tai opiskelemaan. Et tota, ihan sellaista, että olisi kohtuullinen toimeentulo ihan omalla työllä.” (H5,16)

Elämän sisällön merkitys oli siis elämänmuutoksen, päihteettömyyden ja yhteiskuntaan integroitumisenkin näkökulmasta tärkeää. Jokainen haastateltavista osallistui säännöllisesti johonkin toimintaan, osa oli työssä ja toiset koulussa. Tulevaisuudelle oli asetettu myös paljon haaveita. Naiset kuvasivat haastatteluissa tekemisen merkitystä tärkeäksi heidän arjessaan. Normaalin elämän harjoittaminen oli vaikeaa edeltävän elämän ”jännittävästä arjesta” pois oppimisen näkökulmasta, johon mielekäs tekeminen tuotti uusia toimintamalleja ja toi arkeen sisältöä. Tämä toiminta voi olla vapaaehtoista, työllistymistä tukevaa, vertaistukeen perustuvaa tai harrastus toimintaa.

Naisten vapautuessa vankilasta on huomioitava arjen rakentamisessa oikea-aikaisuus ja oikea määrä tekemistä. Kun rakennetaan uutta arkea, tulee naisten mukaan muistaa antaa itselleen aikaa sen kaiken muutoksen sisäistämiseen. Aineistostani naisten erityinen tarve oli saada elämään mielekästä sisältöä, jossa voitiin kokea itsensä tärkeäksi. Tekemisen kokeminen tärkeänä motivoi sekä auttaa naisia oppimaan uudenlaiseen arkeen ja elämänmuutokseen. Naiset kaipaavat tavallista arkea, jossa on struktuuria sekä mielekkyyttä. Tämä kokemus auttoi tavallisen arjen harjoittelussa, tuki päihteettömyyttä sekä motivoi itse muutokseen. Aineistoni mukaan tekemisen merkitys on huomioitava tuen tarpeissa silloin, kun naiset vapautuvat vankilasta.

5.4 Naisten tarve psyykkiseen tukeen

Naisten haastatteluissa korostui vahvasti psykiatrisen hoidon ja tuen tarve. Psyykkisen tuen tarvetta kuvailtiin niin lapsuudessa koettujen traumojen, kuin menneiden kokemusten sekä eletyn elämän perusteella. Psyykkiseen hyvinvointiin on vaikuttanut menneiden raskaiden kokemusten lisäksi

häpeä. Haastatteluissa korostui kokemukset lasten huostaanotoista, väkivaltaisista parisuhteista, seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä naisten oma väkivallan käyttö näiden seurauksena. Kahdella haastateltavalla oli taustallaan oma lastensuojeluasiakkuus heidän ollessa alaikäisiä. Erityisen paljon kertomuksissa kuitenkin kuvautui raskaat kokemukset päihteidenkäyttökulttuurissa, sinne kuuluvassa naisten alisteisessa asemassa sekä koetussa väkivallassa ja seksuaalisessa väkivallassa. Naisten taustalla oli paljon traumaattisia kokemuksia väkivaltaisista kokemuksista sekä tapaturmista. He kuvasivat näiden tuomien traumojen vaikuttavan heidän elämäänsä hyvin kokonaisvaltaisesti.

”Naisilla on kentällä tavallaan kaksi vaihtoehtoa joko tulla seksuaalisesti hyväksikäytetyksi taikka sitten edessä on väkivaltatuomio ja, no mulla on se väkivaltatuomion stigma, koska tai nii, et mä voin huojentuneena sanoo ett mua ei oo ikinä käytetty seksuaalisesti hyväks, mutta sillä on ollut kova hinta. Et mä istuin kuolemantuottamuksesta just sen takia että mua ei, mä en antanut käyttää seksuaalisesti hyväks.” (H1, 10)

Naisten rooli ”kentällä” kuvautui haastatteluissa alisteisena ja kokemuksiin sisältyi paljon hyväksikäyttöä, väkivaltaa ja seksuaalisen väkivallan kokemuksia. Seksuaalinen väkivalta aineistossani näyttäytyi päihteitä käyttävien naisten elämässä korostuneesti. Naisten mahdollisuus puolustautua sisälsi usein sellaisia tekoja, jotka saattoivat johtaa vankilaan. Aineistoni perusteella naisten väkivallan kokemukset saattoivat vaihtua naisten väkivallan tekoihin. Naisen puolustautuminen kuvautui äärimmäisinä tekoina, jotka aiheuttivat niin traumoja kuin vankeustuomioita.

”Siis joo, mä elin monta vuotta niinku tosi väkivaltaisessa, niinku ihan sadistisen väkivaltaista tai todella väkivaltaisessa avioliitossa ja. Siitä sitten pääsin eroon tosiaan, kun raitistuin ja pääsin tänne koevapauteen ja sain niitä työkaluja ja uskallusta ja ehkä vähän omaa ihmisyyttäni takaisin, niin uskalsin ottaa avioeron ja tälleen. Mutta kyllähän niinku. On tosi rankkoja juttuja taustalla mitä siellä on siellä päihdemaailmassa tapahtunut niinku tän lisäksi. Ja kyllähän ne vaikuttaa tähän omaan käytökseen, niin kun edelleen ja vaikuttaa varmaan lopun elämäänsä. Toki jossain kohtaa ehkä joku terapia tai joku olisi ajankohtaista.” (H6, 14)

Aineistossa korostui naisten traumaattiset taustat ja väkivallan kokemukset. Näiden kokemusten läpikäyminen nähtiin oleelliseksi oman menneisyyden hyväksymiseksi sekä elämänmuutoksen tukemiseksi. Naiset kertoivat näiden menneiden tapahtumien käsittelyn olevan edellytyksenä eheytymiselle. Näiden kokemusten läpikäymisen tarpeellisuus nähtiin vankilassa alkavana prosessina, jonka tuli jatkua vielä silloin kun vapautuminen vankilasta tuli ajankohtaiseksi. Aineistossa naiset olivat hakeutuneet vankilan psykologin sekä päihdetyön vastaanotoille.

”mä yritin saada sitten niinku pidennettyä lähetettä, että se lähete pysyisi voimassa, koska eihän mun mielenterveysongelmat vankilassa mihinkään katoa. Nii sieltä ei, se olisi Kelan kanssa, niin mä kommunikoin Kelan kanssa, niin heillä olisi riittänyt että mä saan sen psykiatrisen lääkärin lausunnon toimitettua Kelaan, he jopa niinku tuli vastaan, että sitä venytettiin sitä niinku, sieltä niinku vanhenemisaikaa, minkä se on voimassa siellä Kelassa...Mä olisin saanut sieltä niinku käydä sitä, koska se avovankila ja siihenhän olisi ollut niinku hyvät perusteet sille luvulle, mutta koska mä en saanut sitä lausuntoa, niin enhän mä voinut sit hakeakkaan sitä ja tota. jos ajattelee että mun traumat on sitä luokkaa, että mä voin syyllistyä henkirikokseen niin luulisi että niinku ois jotenkin inhimillistä, että sitä tuettaisiin, kun mä oikeasti tarttisin sitä ja haluaisin sitä terapiaa. (H5,10)

Aineistossa psyykinen hyvinvointi nousi kertomuksissa jokaisen naisen kohdalla merkitykselliseksi vapautumista tukeväksi tarpeeksi. Psykiatrista hoitoa oli haettu jo ennen vankilaan päätymistä. Tuen tarve näiden menneiden asioiden ja kokemusten käsittelyyn oli niin vahvaa, että aineistossa nousi esiin oma vahva tarve selvittää pitkäaikaisen psykoterapian mahdollisuutta jo vankeuden aikana, koska vankilan kautta psykiatrin lausuntoa ei psykoterapia lähetteeseen saatu toimitettua.

”Siis sillonkun mun tuomio alkoi, niin kun mä lähdin ja sain sitten niinkun ajan sille psykologille suljetussa vankilassa ja mä rupesin puhuun siellä mun traumasta, mun lapsen isä käytti tosi rankkaa väkivaltaa mua kohtaan tota sillon, kun mä olin raskaana ja raskauden jälkeenkin ja se kärjistyi tosi pahaan tilanteeseen, et hän yritti tappaa meidän lapsen ja mä jouduin kehollani suojautuun ja sain selkäni tosi pahasti. Ja mä yritin tästä avautuu psykologille, niin mä en tie oliko se valmis ottaa ehkä niin rankkaa juttua vastaan [--]” (H1,6)

Haastatelluista naisista usea kertoi käyneensä psykologilla vankilassa. Psykiatrisen tuen tarve korostui vankinaisten kertomuksissa. Kokemukset avun saamisessa oli vaihtelevat. Omien traumojen ja kokemusten käsitteleminen saattoi olla vaikeaa psykiatristen hoitotahojen vastaanottaa. Naisten rankat ja väkivaltaiset kokemukset nähtiin toisinaan vaikuttavan siihen, miten naisten asiaa otettiin vastaanotolla vastaan. Yksi haastatelluista naisista koki, että vankilassa psykologi ei ollut valmis ottamaan vastaan hänen traumojaan. Väkivallan kokeminen omalta puolisolta on traumaattista, oman lapsen turvaaminen tässä tilanteessa varmasti vielä traumaattisempaa naiselle, äidille. Nainen epäilee, onko psykologi ollut valmis ottamaan niin rankkaa juttua vastaan, jään miettimään miten tämä voi vaikuttaa naisen avun piiriin hakeutumiseen myöhemmin. Kokemuksia oli vankeuden ajalta myös siitä, että terapeutin virka vankilassa oli päätetty, jolloin hoitosuhde vankeuden aikana jäi kesken.

”Mullon niinku lapsesta asti ollut aika paljon ongelmia, on niinku kiintymyssuhde vaurioo ja paljon kaikkee, niin tota ne ei niinku häviä ihan hetkessä, niin ne pitäisi niinku käydä läpi. mä niinku aloin puhua just siellä (kaupunki) vankilassa niistä, mutta se on useamman vuoden varmaan psykoterapia mitä se vaatii, et se, se on semmoinen mitä tarvitsee. Ne on pakko niinku käsitellä ne asiat läpi [--]” (H3, 6)

Psykkistä tukea asioiden käsittelyyn toivottiin jo vankeuden aikana, mutta tuen tarve jatkui suuressa määrin myös vapautuessa vankilasta ja vankeuden jo päätyttyä. Naiset korostivat kertomuksissaan tarpeitaan nimenomaan mielenterveyspalveluiden kontaktiin, oman psyykkisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Haastatteluissa naisten taustoilta korostettiin naisten terveydentilan selvitystä jo vankilassa. Naisten rankat taustat vaikuttivat tulkintani mukaan vahvasti naisten oman arvon tunteeseen, heidän oppimiinsa toimintamalleihin sekä ihmissuhteisiin, jotka olisi naisten kertomuksien mukaan tullut ottaa huomioon jo vankeuden aikana.

Haastatteluissa korostui psykiatrisen hoidon tarve myös vankilasta vapautumisen jälkeen. Aineiston mukaan psykiatrista hoitokontaktia ei ollut yhdelläkään haastateltavalla silloin, kun vankeus päättyi. Psykiatrisen hoitokontaktin tärkeys vankeuden jatkumona siviilissä nähtiin tärkeäksi ja useampi oli yrittänyt järjestää hoitokontaktia itsenäisesti vankeuden päättymisen jälkeen. Hoitoon pääseminen tuomion jälkeen omasta toiveestakaan huolimatta, ei kuitenkaan kertomuksissa kuvautunut helpoksi.

”Mä oon nyt ollut, kuinkahan monta kuukautta, noin lokakuusta lähtien jonossa psykiatrisella ja mut laitettiin just toukokuussa uuteen jonoon, eli ainakin puoli vuotta lisää ja ilman että mua on tavattu edes välissä ja. Voin olla, itsehoito ryhmissä ja tän kuntoutus yhteisön ohjelman avulla käsitellä sen verran mitä pystyy, mutta sen verran kipeitä asioita on.” (H4,8)

”Me päästiin mun psykiatrisen sairaanhoitajan kanssa hyvään alkuun ja puhuttiin, että psykoterapia olisi niinku hyvä jatkumo tähän, että kun mä en saa enää jatkaa hänen käyntejään ja mä juttelin sitten tän ylilääkärin kanssa ja pyysin että voisiko se kirjoittaa musta sen lähetteen. Niin hän sanoi mulle, että hän ei voi kirjoittaa, koska siinä pitää olla fokuksena työhön palaaminen ja sä et ole nyt menossa töihin. Sitten mä sanoin, että niin kyllähän mä oon niinku ajatuksena, että mä haluisin tehdä töitä jossain vaiheessa, mä en vaan vielä kykene. Niin mulla pitäisi olla niinku ajatuksena, että mä meen nyt töihin ja sitten mä saisin vasta terapiaa.” (H2, 12)

Naiset hakeutuvat aineistoni perusteella aktiivisesti mielenterveyspalveluiden piiriin ja usealla oli toiveena päästä pitkäaikaiseen psykoterapiaan. Kertomuksissa psykiatrisen hoidon piiriin pääseminen oli toisinaan mahdotonta ja usein hyvin pitkäaikainen prosessi. Palveluissa nähtiin, että aikaisempi päihteidenkäyttö eväsi toisinaan mielenterveyspalveluiden saannin. Kertomuksissa kuvattiin luovuttamisen tunnetta, koska yhteydenottoja tehtiin paljon, mutta hoitokontaktit eivät päässeet alkuun. Psykiatrisen hoitokontaktin aloittaminen on aineistoni mukaan pitkä prosessi, joka jo itsessään haastaa naisten jaksamista ja motivaatiota elämänmuutokseen. Traumaattisten taustojen käsitteleminen vaatii aineistoni mukaan pitkäaikaista ja intensiivistä työskentelyä, johon naisten kertomuksien mukaan ei ole yhteiskunnassa vielä löydetty ratkaisua. Psykiatrisen sairaanhoitajan tapaamiset koettiin omaa jaksamista tukevinahoina. Ristiriitaa aiheutti aineistoni tulkinta siitä, että naisen heikko kunto vaati psykiatrista apua, mutta psykoterapiaa voitiin myöntää vain ihmisille, jotka olivat työllistymässä.

Haastatteluissa nousi merkittävästi esille naisten psyykkisen tuen tarve. Psyykkisen tuen tarpeeseen viitattiin toistuvasti. Naisvankien kuntoutumisessa korostui psykiatrisen tuen merkitys niin vahvasti, että näin tärkeäksi nostaa psykiatrisen tuen tarpeen omaksi tulokseksi. Menneet kokemukset sekä traumat vaikuttivat niin naisten jaksamiseen, toimintakykyyn, läheissuhteisiin kun käyttäytymiseen

ja itsenäiseen pärjäämiseen. Naisten kokemukset väkivallasta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, alisteisen aseman vaikutuksista sekä tapaturmista kerrottiin vaikuttavan sekä heidän omaan itsetuntoonsa, että opittuihin käyttäytymismalleihin, jotka eivät olleet naisille itselleen suotuisia. Haastatteluista korostui naisten tarve näiden asioiden käsittelemiseen, uusien käyttäytymismallien oppimiseen sekä psyykkisen hyvinvoinnin vahvistamiseen. Psyykkisen tuen tarve korostui haastatteluina nais erityisenä tuen tarpeena naisten poikkeuksellisen traumaattisten kokemusten sekä alisteisen aseman näkökulmasta. Naisten mahdollisuudet psykiatriseen tukeen näyttäytyi monin tavoin heikoilta. Naisten mahdollisuutta psykiatriseen hoitoon jo vankeuden aikana sekä sen jälkeen tulee tutkielmani mukaan vahvistaa. Naisten taustat vaikuttavat naisten elämään monin eri tavoin ja pahimmillaan estää heidän mahdollisuuttaan tavoitella muutosta omassa elämässään. Tutkielmani perusteella naisten psykiatrinen hoitokontakti tulee olla aloitettu ja sen jatkumo varmistettu siviilissä silloin, kun vankilasta vapaudutaan.

5.5 Naisten sosiaalisten suhteiden ja vertaistuen tarve

Haastatteluissa naisten välinen vertaistuki nousi muutosta kannattelevaksi ja vapautumista tukeväksi tarpeeksi. Vertaistukea saatiin kolmannen sektorin toiminnan piiristä. Haastateltavista kaikki osallistuivat kolmannen sektorin järjestämään toimintaan, jossa toiminta kohdistui entisiin vankeihin sekä heihin, joilla oli taustallaan päihteidenkäyttöä. Toiminnan nähtiin tukevan vapautumista ja elämänmuutosta tuottamalla muun muassa vertaistukea. Tutkielmassa muiden ihmisten ja läheisten merkitys oli naisten elämässä tärkeää. Vertaistuen nähtiin auttavan naisia löytämään itsestään niitä voimavaroja mitä heidän silloinen elämäntilanteensa vaatii sekä se auttoi solmimaan uusia tärkeitä ihmissuhteita. Vertaistuen lisäksi haastatteluissa nousi suuri merkitys perheelle ja sosiaalisille suhteille.

Oma perhe koettiin tärkeänä voimavarana silloin, kun perhe oli läsnä haastateltavan elämässä. Omaan perheeseen kertomuksissa näyttäytyi myös omat lapset merkityksellisinä. Lapset saattoivat olla etäännyneet naisten elämästä, mutta elämänmuutoksen aikana yhteys heihin oli löytynyt uudelleen.

”Mullon siinäkin suhteessa, mä oon tosi onnellisessa asemassa, et mullon tosiaan sisaruksia paljon, mulla on 7 veljee ja 2 siskoo, mun tyttäreni joka huostaanotettiin vajaa 3 vuotiaana, asu täysikäiseksi asti mun veljen luona.” (H1,4)

”mulla oli niinku mun äiti on ollut mun tärkein tukiverkostoa.”(H6,8)

”kyl mulla on niinku äiti ja iskä ja sisaruksia sitten kyllä, niinku odotti, ehkä vähän kauhunsekaisin tuntein mutta kuitenkin ja. Niin. Mut ja on mulla poika, mut ei me siinä kohta vielä oltu nähty useampaan vuoteen.” (H4,3)

Erityisesti äiti nousi merkitykselliseksi ihmiseksi, jonka apuun voitiin luottaa. Äidin luokse oli mahdollista päästä myös silloin, kun vankilasta vapauduttiin. Äidin lisäksi sisarukset nousivat tärkeäksi tueksi elämässä. Omat lapset nähtiin tärkeinä ihmisinä naisten elämässä, lapset toivat lisäksi motivaatiota muutokseen. Kun oli läheisiä mukana elämässä, saatiin niiltä apua niin käytännön asioissa kuin tukea myös elämänmuutokseen. Perhesuhteista oltiin voitu myös etäännyä tai perhettä ei enää ollut lainkaan mukana elämässä. Perheen ja lapsien lisäksi tarinoissa nousi puolisoitten merkitys naisten elämässä tärkeäksi. Puoliso, jolla oli tiedossa naisten tausta ja puolisoilla itsellään ei ollut päihteidenkäyttöä, nähtiin tukevan merkittävästi vankilasta vapautumista ja elämänmuutosta. Puoliso nähtiin apuna arjen asioiden hoitamisessa sekä tukena suuressa muutoksessa, silloin kun puolisoon ei liitetty rikollisuuden ja päihteidenkäytön tuomia vaikutuksia.

”Mun mies. ja meidän koirat. mun mies, se on niin, hän on maailman paras mies, niin hän on kyllä ollut tosi iso apu ja se että kun, öö hänellä ei ole ollut mitään päihdeongelmaa. niin se on niinku myös tukenut mua siinä. [--] sitten tää (järjestö) niin autto tosi paljon itse tutkiskelussa ja oppi ymmärtämään omia tunteita ja oppi niinku puhumaan ja avautumaan.” (H3, 3)

Aineistossani nousi myös kertomuksia, jossa entinen puoliso oli päihteitä käyttävä, johon välit tuli kuitenkin katkaista, kun tuomio päättyi. Tulkitsen aineistostani, että puoliso, jotka olivat olleet mukana elämässä ennen tuomiota eivät välttämättä tukeneet naisia uuteen elämäntapaan ja saattoivat pahimmillaan vetää mukaan takaisin päihteidenkäyttöön.

Kun vankilasta vapaudutaan, tuli kavereiden merkitystä miettiä tarkkaan silloin kun tavoiteltiin uudenlaista elämää. Kaverit ennen vankilaa olivat kertomuksissa usein heitä, jotka olivat osallisena päihteidenkäyttöä tai rikoksellista elämää. Kun kaverit olivat olleet osana aikaisempaa elämää, tuotti ne riskin sille, että elämänmuutos ei olisi mahdollista vaan naiset palautuisivat siihen maailmaan mistä oli tuomiolle lähtenyt. Naisten kertomuksissa kavereihin tuli jättää yhteydenpito, jotta pystyisi itse vahvemmin vastustamaan menneitä tapoja. Vaikka kaverit olivat elämästä ennen vankeutta, naiset kokivat heidät kuitenkin tärkeinä. Silloin kun ihmiset olivat olleet kavereita jo vuosia ja kavereus oli käsittänyt muutakin kuin päihteitä, haluttiin osittain olla heidän tukenaankin jatkossakin.

”Mä oon kokeillu toipua niin että mulla on jääny niiden käyttävien ihmisten yhteystiedot, ei ole tullut onnistuun, ei todellakaan oo tullut onnistuun.” (H1, 10)

”Ei ole oikeastaan ketään jäljellä, tai sanotaan että mulla on ehkä kaksi sellaista ystävää ketkä elää siellä maailmassa. En mä niitten kanssa niin kun siis sillain mitenkään aikaani vietä, mutta jos mä ne tuolla nään niin jään jutteleen ja tälleen. Jos mä vaikka tarvin jotain apua, vaikka muutossa niin mä voin kysyä heiltä ja he tulee, niinku siis et oikeita ystäviä. Että meillä on ollut siinä jotakin muutakin kun ne pelkät päihteet, mutta ei niin se oikeesti.... Se on oikeesti niin harvinaista siinä maailmassa että siellä olisi ystäviä.” (H2, 14)

Kertomuksissa vanhat kaverit olivat silloin merkityksellisiä, kun heidän kanssaan oli ollut muutakin yhteistä, kuin päihteiden käyttäminen. Toisinaan kaverit voitiin pystyä pitämään mukana elämässä, kun rajattiin hyvin se, miten ja milloin yhteyttä pidettiin. Kertomuksissa tuotiin kuitenkin esiin päihde- ja rikoskeskeinen maailma sellaisena, jossa kavereudet perustuivat pitkälle hyväksikäyttö- ja hyötysuhteisiin. Kaverisuhteista saattoi toisinaan olla myös haasteellista irrottautua. Naiset kertoivat, että vapautumisen jälkeen irrottautuminen vaati muun muassa puhelinnumeron vaihtamista ja ihmisten välttelyä tietyissä paikoissa. Ihmissuhteiden merkitys on aineistoni mukaan kuitenkin elämänmuutoksessa naisille erityisen tärkeää. Kun vanhat ystävät ja kaverit tulee rajata elämästä pois, tai ne eivät tue elämänmuutosta, tarvitaan kertomusten mukaan tilalle uusia ihmissuhteita sekä kaverisuhteita. Muiden ihmisten merkitys elämässä nähtiin tärkeänä.

”Et kaikilla ei ole mitään läheisiä tai mitään tällaisia niin sitten ne jotenkin se on tärkeintä se vertaistuki. Koska ethän sä yksin pärjää niinku, voit sä pärjätä kuukauden tai hampaat irvessä sen 6 kuukautta mitä sulla on koevapaus, mut kyl jossain kohtaa sitten se yksinäisyys, niinku jos ei sulla ole ketään, niin miksi sä olisit niinku, mikä syy sulla olisi pysyä raittiina. Jos sä olisit ihan yksin eikä sulla olisi ketään ystäviä tai mitään niinku siinä ympärillä.” (H6, 9)

”niit on aika vaikee yhtäkkii alkaa vaan niinku solmimaan että, mihin sä meet. Meeksää tonne torille silleen et moi mä tarviin kavereita [--]Se on tosi haastavaa päästää niinku uusii ihmisii lähelle[--] Mulla on onneksi niin, että mulla on itse asiassa 3 [--]niin he on tota kaikki päässyt irti huumeista ja me tunnetaan niinku sieltä kenttä maailmasta niin tota mulla on silleen hyvä että mulla on heidät niinku edelleen ystävinä ja meistä on niinku tuki toisillemme koska me niinku ymmärretään mitä me käydään läpi.” (H3, 11)

Aineistossani korostettiin vahvasti naisten välisen vertaistuen merkitystä uusien ihmissuhteiden luomisessa. Uusien ihmissuhteiden löytäminen ja solmiminen koettiin vaikeaksi. Haastatteluissa korostui kolmannen sektorin toimijoiden merkitys silloin, kun kaivattiin uusia ihmisiä elämään. Järjestötoiminnassa oli helpompi tutustua muihin naisiin, koska tiedettiin, että osallistujien taustat saattoivat olla samantapaisia. Tekemiseen osallistuminen vertaisten kanssa koettiin helpommaksi. Lisäksi vertaistoiminnassa oli mahdollisuus tavata jo valmiiksi tuttuja ihmisiä, joilla oli myös päämääränä elää päihteetöntä ja rikoksetonta elämää. Vertaistuessa tärkeänä nähtiin muiden ihmisten onnistumiskokemukset, jotka kannustivat sekä antoivat voimaa, intoa ja halukkuutta muutokseen. Naistenvälisessä vertaistuessa oli kertomusten mukaan tärkeää huomioida naisten kokemukset alisteisesta asemasta miehiin nähden. Kertomuksissa nähtiin, että turvattomassa tilanteessa naiset ajautuivat miellyttämään miehiä. Toisten naisten parissa koettiin turvallisuutta sekä samalla aaltopituudella olemista. Naisten kokemukset sekä roolit kentällä ovat olleet hyvin eritapaisia kuin miehillä. Naisten kesken vertaistuki tuottaa turvaa ja asioista voidaan aineiston mukaan keskustella aidosti eikä tarvitse miettiä rooleja tai miellyttää toisia.

”Naisten välinen vertaistuki. Koska se että, mä oon jotenkin niin kieroon kasvanut, ainakin miesten kanssa elänyt vaan palvelukseen heitä. Mä nykyään pystyn olemaan

kyllä miesten kanssa, tykkään miehistä ja näin, mutta se että en oo kuitenkaan samalla aaltopituudella. Meillä kaikilla haavoja, mut naisilla vähän eri paikoissa ja sillain niin. Naisten välinen vertaistuki on ollut kyllä tärkein.” (H4,6)

”Vertaistuki naisten kesken on äärimmäisen tärkeää. Ja sit se, et se tuo sitä sellasta turvallisuuden tunnetta, koska tuolla kentällä nainen joutuu oleen aika turvattomassa tilanteessa oleen kokoajan. Ja ottaa niinku sellaisen äijän roolin.” (H1, 10)

Naisten välisen vertaistuen merkitystä korostettiin jokaisessa haastattelussa. Näiden haastatteluiden perusteella vertaistuen merkitys, nimenomaan naisten välisenä vuorovaikutuksena näyttäytyi nais erityisenä tuen tarpeena. Naisten välisen vertaistuen nähtiin tuovan elämään myös turvaa. Naisten rooli päihteitä käyttävässä maailmassa on ollut turvatonta ja heiltä on odotettu ”äijä” roolia. Naisten parissa näitä odotuksia ei ollut ja naiset ymmärsivät ne taustat ja vaikuttimet, jotka naisten käyttäytymistä oli ohjannut. Vertaistukiryhmissä saatiin ymmärrystä, jaettiin kokemuksia sekä pyrittiin samanlaiseen elämänmuutokseen. Vertaisryhmät olivat myös mahdollisuus solmia uusia tärkeitä ihmissuhteita. Naisten kertoman mukaan vertaistuki kannustaa sekä uudessa elämänmuutoksessa, että tuottaa uusia sosiaalisia suhteita, joita ilman muutos voisi olla jopa mahdotonta. Vertaistuki naisten kesken nosti esille erilaisen ulottuvuuden menneisyydestä. Naisten välinen vertaistuki auttoi ymmärtämään aikaisemmin opittuja käyttäytymismalleja ja niistä voitiin turvallisesti opetella yhdessä pois.

Kolmannen sektorin toimijoille tutkielmassani nostettiin suuri rooli naisten vapautumisessa sekä vertaistuen tuottajana. Vertaistuki sekä uusien sosiaalisten suhteiden syntyminen uudessa elämäntilanteessa nähtiin ehdottomana. Aineistossa nousi perheen merkitys voimavarana niillä naisilla, joilla perhe oli elämässä vielä mukana. Vanhat kaveripiirit eivät tukeneet elämänmuutosta, jolloin vastaavassa tilanteessa olevien naisten vertaistuki ja sitä kautta syntyvät uudet sosiaaliset suhteet kannattelivat ja kannustivat naisia muutoksen mahdollisuudessa. Tutkielmani mukaan ihmissuhteet ovat tärkeitä vankilasta vapautuville naisille ja niihin on kiinnitettävä huomiota, kun vankilasta vapautuminen koittaa. Läheisten, uusien ihmissuhteiden ja erityisesti naisten välisen vertaistuen merkitys korostui vankilasta vapautuvien naisten tuen tarpeissa

6 SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUIDEN TARVE JA MERKITYS NAISILLE

6.1 Sosiaalihuollon merkitys naisten tuen tarpeille

Sosiaalihuollon rooli nousi merkitykselliseksi naisten vankilasta vapautumisessa. Haastatteluissa tuli esiin erilaisia haasteita, joita on tärkeä huomioida silloin, kun nainen vapautuu vankilasta. Kertomuksissa korostui tietämättömyys eri palveluista. Tietämättömyyden lisäksi vankilasta vapautuneilla naisilla ei välttämättä ollut niitä taitoja mitä asioiden hoitaminen itsenäisesti vaatisi. Naisten kertomuksissa sosiaalityöntekijän rooli nähtiin kaukaisena ja vapautumisessa heidän rooliaan oli kaivattu taloudellisten asioiden sekä asumisen ja kuntoutuksen asioissa. Sosiaalityöntekijää kuvattiin vaikeasti tavoitettavaksi ja usein kertomuksissa sosiaalityöntekijä oli tavoitettu muiden toimijoiden toimesta.

”Ei me osata hirveen hyvin ketkä me, tai mä voin puhua vain omasta puolesta, ni ja sitten että mitä on kanssa ihmisten kanssa puhunu ni on selvinny että me ollaan aika lasten kengissä jos me ollaan koko ikämme käytetty päihteitä ja asuttu tai niinku tuolla rikollis- ja päihdepiireissä, niinku ei olla otettu sitä vastuuta, ei osata ottaa sitä vastuuta ja jotenkin ei raaski tai ei tiedä miten, mitä pitää sanoa tai kysyä tai mitä mikäkin tukipalvelu sit pitää sisällään. Sit toisekseen ei me päästä mitään tietoa edes vankilassa, kun on suljetussa vankilassa nii, ei oo mahdollisuuksia ettiä sitä tietoa, toisaalta ei osaa edes ettiä, että mitä mä etin edes.. Niin se tiedon kulku, jotenki et se ei tyssäis, se ois hyvä, että viesti viedään, että hei että munkin kohdalla että hei että, sit ku se lähestyy se koevapaus tai vapautuminen niin ottakaa ja soittakaa (nimi) kanssa tonne (toimija). Et jotenkin niinku soittakaa mun kanssa, eikä niin vaan että jättää sen, että no kyllä se hoitaa. Koska, ei välttämättä hoida. (H1,2)

Naisten kertomuksissa korostui tietämättömyys eri palveluista. Naiset kuvasivat, että heillä ei ollut tietoa mitä palveluita heille olisi saatavilla, mitä eri palvelut tarkoittavat ja pitävät sisällään tai miten niihin palveluihin hakeudutaan. Haastateltavat toivoivat enemmän tietoa sekä sosiaalityöntekijää mukaan näiden asioiden hoitamiseen. Haastatteluista voi tulkita, että oman sosiaalityöntekijän kautta tietoisuus naisten oikeuksista erinäisiin palveluihin ja Kelan etuuksiin sekä toimintoihin kasvaa ja

nähtiin, että sosiaalityöntekijä pystyi katsomaan asiakkaan tilanteen yksilökohtaisesti ja antamaan tukea juuri niissä tarpeissa mitä naisella hänen tilanteessaan oli. Naiset eivät voineet toivoa sellaista tukea tai hakea sellaista palvelua, joihin he eivät tienneet olevansa oikeutettuja.

”Mutta sehän tulee justiin, että on se oma, nimenomaan oma sosiaalityöntekijä, eikä niinku vaan että sä oot toimeentulotukiasiakas ja sillon sä heittelet niitä Kelahakemuksia, sä et nää ketään ja kukaan ei ota niinku sua henkilönä, niinku yksilönä just niinku tai sun tuen tarpeita huomioon. Et pois silmistä, pois mielestä. Ei hyvä. Ei hyvä.” (H1, 11)

”Kun ei oo tietoo mitä tukia saa niinku, mitä on oikeutettu saamaan tai mitä voi edes kysyä, jotain voi oikeesti kysyäkin, mikä helpottais mun elämää. Mutta taas just se, että et se on ollu iso tuki se sosiaalityöntekijä, mahdollistanut taas sitä et mä oikeesti voisin joku päivä olla niinku oikein yhteiskuntakelpoinen ja maksaa verorahoja, eikä niinku käyttää systeemiä”. (H1, 14)

Sosiaalityöntekijän nähtiin voivan tukea naisia parhaiten silloin, kun heillä oli pitkäaikainen asiakkuus takanaan ja sosiaalityöntekijä tunsi naisen tilanteen. Sosiaalityöntekijän kautta on ollut tiedossa missä asioissa häntä voidaan auttaa ja sosiaalityöntekijä on pystynyt tukemaan asiakasta niissä asioissa, jotka ovat olleet oleellisia niin ennen vankilaa, kuin vankilan aikana ja sen jälkeen. Aineistossa kuvautui monia tilanteita, jossa sosiaalityöntekijän tukea olisi kaivattu. Nämä tilanteet liittyivät niin taloudellisiin, kun asumisenkin asioihin. Kahdella haastatelluista oli tiedossa oma sosiaalityöntekijä, he kokivat tämän tukeneen heidän itsenäistä selviytymistään sekä muutostyötään huomattavasti. Toisilla naisilla oli kokemuksia myös siitä, että sosiaalityöntekijä oli kulkenut asiakkaan matkassa mukana vuosia. Näiden kokemusten mukaan nähtiin, että sosiaalityöntekijä oli ollut suurena apuna, tuntenut asiakkaan tilanteen ja hänellä oli aina tiedossa oikea henkilö kehen olla yhteydessä.

”Mullahan on siis tosi hyvä sosiaalityöntekijä ollut. Mä sain sen joskus. Mä sain sen itse asiassa silloin, kun mä vapaudun joskus silloin, kun mä olin niitä sakkoja istumassa, eli vähän reilu parikymppisenä. Se on ollut mulla monta monta vuotta ja hän on aina

sitten auttanut, jos mulla on aina, kun mulla on lähtenyt asunto, niin niin sitten niitä varastoja auttanut, että ollaan saatu mun tavaroita johonkin varastoon, ettei ne lähde kaikki kadulle ja hommannut muuttomiehet, kun mä oon saanut hädän jostain vanhoista asunnoista ja. Sitten totta kai ja sitten, kun mä olin vankilassa, niin mulla oli niinku, siinä oli niinku, ku mä jouduin vankilaan, kun mulla oli se tieto, että mä joudun lähtee, niin se hommasi mulle ne muuttomiehet, että mun tavarat saatiin sinne niinku varastoon ja niinku maksoi sitä mun varastoa niin kauan, että kun mä pääsin vapaaksi, niin sitten ne haettiin pois sieltä, ettei niinku, että mä en menettänyt kaikkea omaisuuttani. Sitten on ollut tässä tukena, että auttanut kun mä oon raitistunut ja niinku saanut tän elämänmuutoksen, niin on auttanut mua sitten niin kun esimerkiksi harrasterahaa saanut ja bussikortin, että mä oon päässyt ryhmiin ja niinku käymään täällä (toimija) ja (toimija) ja niinku auttanut kaikessa ja sit, mutta muuten mä oon ollut aika hyvin tässä kaiken tuen piirissä, että mä en ole silleen tarvinnut muuta apua sosiaalityöntekijältä henkilökohtaisesti, kun ehkä sitten niinku just rahallista apua tai semmoista taloudellista apua, mutta varmasti häneltä olisin kyllä saanut muutakin jos en olisi ollut avun piirissä niin vahvasti.” (H6, 7)

Kertomuksissa nousi haasteeksi sosiaalityöntekijän tavoittaminen ja oman sosiaalityöntekijän saaminen. Kertomuksissa tuli esille, että toisinaan useiden yritysten jälkeenkään ei sosiaalityöntekijöitä tavoitettu ollenkaan naisen vapautumisen asioissa. Taloudellisten asioiden lisäksi sosiaalityöntekijä on oleellinen yhteistyötaho heille, joiden vapautumista on suunniteltu tuetun asumisen kautta. Tuettu asuminen on sosiaalihuollon palvelu. Sosiaalityöntekijöiden tavoittaminen kuvautui useassa kertomuksessa haasteelliseksi ja oman lisähaasteen siihen tuotti kotikunnan osallistuminen kustannuksiin silloin, kun vapautuminen tapahtui kotikunnan ulkopuolelle.

Viranomaisyhteistyön merkitys nousi tärkeäksi tuen tarpeeksi asioiden hoitamisessa naisten kertomuksissa. Seuraavassa kertomuksessa asiakkaalla ei ole tietoa kuka hänen asioitaan hoitaa. Kertomuksesta voidaan lisäksi tulkita, että hänellä ei ole tietoa eri palveluista, eikä siitä kuka hoitaa mitään asiaa. Naisen asiaa on hoidettu monessa eri paikassa, asiakkaan kuitenkin tietämättä siitä, kuka hoitaa hänen asioitaan missäkin. Haastattelussa korostuu eri toimijoiden kommunikointi haasteet, jotka aiheuttivat sen, ettei hänellä ollut tietoa, miten asiassa edetään eikä kukaan toimijoista ottanut naisen asiaa kokonaisvaltaisesti hoitaakseen.

”semmoinen ongelma, että kun mä en ollut muuttamassa takaisin sinne, mistä mä tänne tulin, mutta siellä kunnan piti kuitenkin myöntää mulle niinku sitten maksusitoumusta tuohon kuntoutukseen. Niin siitä se vääntö, että onneksi rise maksoi puolet, niin sitten he suostui maksamaan puolet, mutta et tota, niinku niin, niin että oltiin sinne niinku (kaupunki) päähän yhteydessä, mutta tässä on just se ongelma niinku, että kun nää sosiaaliviranomaiset ei niinku kommunikoi keskenään. Mä en saanut omaa sosiaalityöntekijää. --- että ei vaan voinut saada omaa sosiaalityöntekijää ja sitten se, että koska mä tulin (kaupunki jossa suorittanut tuomion) mun piti ensin niinku sinne työkkäriin olla yhteydessä, ne pompotti mut sitten niinku (kunta johon siirtyy koevapauteen) koska tänne mä oon tulossa, mutta (kunta johon siirtyy koevapauteen) pompotti mut sitten (kunta josta oli lähtenyt suorittamaan tuomiota), koska sieltä mä oon lähtöisin. Pari kierrosta niinku vaan pyörittiin ympäri ja kukaan ei kommunikoinut keskenään ja mä yritän sit sanoa niille, mä en tiedä niinku kuka tekee mitä, voiks kukaan tehdä sitä lausuntoo työkkäriin niinku, että mä olen oikeutettu siihen työmarkkinatukeen ja saan kuntoutusta, niinku että aivan käsittämätön epäkohta tuossa pitäisi ehdottomasti olla viranomaisyhteistyötä” (H5,14)

Sosiaalityöntekijän tarvetta perusteltiin haastatteluissa asumisen turvaamisessa, taloudellisten asioiden hoitamisessa, mutta puheeksi nousi lisäksi pitkän tuomion suorittaneelta laitostuminen. Tarinoissa nousi tuen tarve erilaisten asioiden hoitamisessa. Omien asioiden hoitaminen oli vaikeaa, kun taustalla oli suoritettu vankeustuomio. Tuomion aikana vangille annettiin säännöt minkä puitteissa tuli toimia ja omatoimisuus asioiden hoitamisessa ei ollut mahdollista. Kun nainen vapautuu vankilasta, oletettiin että kaikkien asioiden hoitaminen sujuu ilman apua ja tukea. Viranomaisyhteistyön merkitys naisten asioiden hoitamisessa korostui merkittäväksi. Kun tuomion aikana laki voi muuttua ja siten eri järjestelmät muuttuvat, ei naisilla ole tiedossaan miten toimia. Tutkielmani mukaan vankila tuotti laitostumista.

”Kun ihminen on niinku laitostunut. Siis minä olen hoitanut vuosia asiaani siellä (vankilassa) asiointi lomakkeella eli rutinalla, oli asia mikä hyvänsä, niin mä kirjoitin sen rutinaan, kysyn vartijoilta, kun en itse tiedä kelle mä sen osoitan ja sitten niinku asiaa hoidetaan siellä. Ni sit niinku tällaisessa kohtaa (kun siirtyy vankilasta koevapauteen), kun sitä oikeasti tarvitsisi sitä apua, että sun pitää pärjätä niinku täällä maailmassa ja on niinku jo, on ihan niinku tuossakin ajassa systeemit muuttunut ja

sitten mä uskon, että on paljon jotka ei ole ikinä niissä ollutkaan, niin siinä oikeasti tarvitsisi niinku semmoista, viranomaisyhteistyötä, niin että olisi vaikka yksi henkilö siel niinku vankilassa kenen kanssa niinku käytäis niitä asioita läpi, että mihin niinku ja sitten siellä virastossa, eri virastoissa niinku pystyttäisiin niinku vastaanottaa se henkilö ja kommunikoidaan, ne virastot voisi kommunikoida keskenään myös. Siis jos ollaan tällainen 3 kunnan alueella niinku mä”. (H5, 13)

Sosiaalityöntekijältä toivottiin tietoa ja apua asioiden hoitamiseen, palveluiden organisoimiseen sekä palveluiden mahdollistamiseen, mutta ennen kaikkea kaivattiin yhteistyötä eri viranomaisten välille, jotta tuettu vapautuminen onnistuisi. Sosiaalityöntekijän rooli nousi merkittäväksi jo ennen vapautumista, jotta naisten tarvitsemat palvelut ja etuudet saatiin hoidettua sekä sovittua jatkotoimet vankeuden päättyessä. Sosiaalityöltä toivottiin kokonaisvaltaista työskentelyä siten, että naisten tuen tarpeet kartoitettaisiin. Sosiaalityöltä toivottiin myös ymmärrystä vankilan tuomista haasteista toimintakykyyn ja asioiden hoitamiseen. Toiveita tähän esitettiin lähes jokaisessa haastattelussa.

”Niinku tää sosiaalityöntekijä on kyllä meillä todella hyvä ja tuntee perheen. Mutta mutta tietysti kun ei ole sitä päihdeongelmaa, niin sitten heilläkin on vähän sellainen asenne, että no kaikki muut ongelmat on sitten sallittuja, että että kyllä se siinä menee sitten omalla painollaan, että lapsilla kun on hyvä koulumenestys ja muuta ja tavoitteelliset harrastukset ja näin niin kyllä ei siihen mitään tukia tarvita muuta kuin rahallista apua sitten ehkä harrastusmaksuihin lapsille ja näin.[--] Mutta kyllä kyllä sitä niinku aika yksin sitten siellä vankeudessa on että sitten kun sä oot siellä vaan vähän aikaa niin silloin sun ei oikeastaan vielä otetakaan sitä kontaktia sieltä sosiaalityöntekijöiden puolesta. Tai tai ylipäätään virkailijoidenkaan puolesta, että kun ne pitää koittaa niinku itse itse sitten käytännössä järjestää.”(H7, 4)

Haastattelussa muutamalla oli suhde lastensuojelun sosiaalityöntekijään, heidän oman lapsensa kautta. Tuen saaminen lastensuojelusta ei kuitenkaan koskenut haastateltavaa itseään vaan tuki kohdistui enemmänkin lapseen. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijältä olisi toivottu myös lastensuojelusta tukea äidin asioihin. Lastensuojelussa nähtiin, että äidin ollessa työelämässä vankilan ulkopuolella, se vaikutti siihen tukeen, mitä hänelle lastensuojelusta tarjottiin. Kun ei ollut päihdeongelmaa ja lapsesta huolehti tuomion aikana toinen vanhemmista, ei naisen tuen tarpeita

nähty tarpeelliseksi selvittää. Asioiden hoitaminen jäi naiselle itselleen. Tutkielmassani naiset, joiden asiakkuus oli lastensuojelussa, kokivat, että naisten tuen tarpeita ei lastensuojelussa arvioitu tai niitä ei otettu huomioon silloin, kun tuomio alkoi, tai kun se päättyi. Kun tuomio on alkanut, on lastensuojelun sosiaalityöntekijä ollut vain pikaisesti yhteydessä, mutta ei ole ollut mukana suunnittelemassa tuomiota tai vapautumista, eikä jatkosuunnitelmia vankeuden jälkeen. Haastatteluissa nousi toive naisten tuen tarpeiden huomiointiin lastensuojelun sosiaalityöstä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän koettiin keskittyvän vain lasten turvallisuuteen. Äidin tukemiseen ja rikoksettomuuteen ei saatu tukea kertomusten mukaan lastensuojelusta. Kertomuksissa, joissa lastensuojelu oli mukana taustalla, koettiin että äidin tukemista ei nähty tarpeelliseksi, vaikka se enemmissä määrin heidän mukaansa vaikutti myös heidän mahdollisuuteensa toimia äitinä.

”Mä oon aina pyytännyt. Silloinkin kun lastensuojelu teki niitä arvioita niin ne kysy, että mitä mä haluan lastensuojelulta, niin mä sanoin, no mä tarvitsisin sellaista tukihenkilöä, kenen kanssa mä voisin juuri lapseen liittyviä asioita ja kaikkia virastoasioita hoitaa ja tällatteita. Mulla on ollut toi vammaistukihakemus tossa puolitoista vuotta, eikä se vieläkkään ole tehtynä. Tällatteisiin asioihin. Mut ku ei, niinku ei vaan mistään saa sitä apua.” (H2, 12-13)

Tutkielmassani usea haastateltava olisi toivonut tuekseen tukihenkilöä. Tukihenkilö olisi nähty tarpeelliseksi sekä asioiden konkreettisesti hoitamisessa mutta myös silloin, kun naisten tilanteet ja tarpeet muuttuivat elämäntilanteen mukana. Tulkitsen naisten kertomuksista, että on tärkeää, että rinnalla on ihminen, joka tietää mistä on lähdetty, mihin mennään ja mitä seuraavaksi tehdään.

”Hyvin, hyvin yksin on saanut olla ja niinkun, mä en yhtään ihmettele, että moni nainen lannistuu, koska ei ole ketään tavallaan ketä tukisi tai tsemppaisi tai sulla olisi joku paikka mihin sä voisit mennä sanomaan, nyt hei auttakaa.” (H2, 7)

Sosiaalihuollon rooli nousi naisten kertomuksissa merkittäväksi niin asioiden hoitamisen, taloudellisten asioiden kuin asumisenkin ja viranomaisten keskinäisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Kun sosiaalityöntekijä tunsin naisen, olivat kokemukset hyviä ja niiden merkitystä korostettiin haastatteluissa. Luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijään ja hänen

tavoitettavuuteensa, lisää tutkielmani mukaan avun hakemista ja sen vastaanottamista. Sosiaalihuollon vaikean tavoittamisen ja sosiaalityöntekijän puuttumisen koettiin vaikuttavan negatiivisesti jopa muutoksen mahdollisuuteen.

Naisten haastatteluissa sosiaalihuollon rooli nähtiin merkittävänä vapautumisen onnistumisessa. Sosiaalihuollolta toivottiin tietoa eri palveluista ja mahdollisuuksista, tukea asioiden hoitamiseen ja palveluihin pääsemiseen sekä erityisesti viranomaisyhteistyön koordinoimiseen. Sosiaalihuollolla nähtiin olevan mahdollisuus tukea naisia yksilöinä ja yksilöllisesti, mutta sillä pystyttiin lisäksi turvaamaan palveluiden saanti sekä viranomaisten välinen yhteistyö. Viranomaisten välinen yhteistyö nähtiin asioiden järjestämisen vuoksi tärkeänä. Sosiaalihuollon rooli nähtiin myös merkittävänä silloin, kun siirtyminen vankilasta tapahtuu koevapauden ajaksi eri kuntaan. Naisten kohdalla, joilla oli taustalla lastensuojelu, oli kokemus, että heidän omia tarpeitaan äitinä ei nähty tarpeellisenä, vaan huomio keskitettiin lapseen. Sosiaalihuollon merkitys nousi myös tukihenkilötoiminnan mahdollistavana tahona silloin, kun nainen toivoi itselleen tiiviimpää tukea asioiden hoitamisessa ja elämäntilanteen muutoksessa. Tutkielmani mukaan naisten tuen tarpeet ovat moninaisia silloin kun vapautuminen vankilasta koittaa. Aineistoni perusteella sosiaalihuollon merkitys vankilasta vapautuvien naisten vapautumisen valmistelussa sekä koevapauden suunnittelussa on erityisen tärkeää.

6.2 Terveystuollon merkitys naisten tuen tarpeissa

Yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuuteen haastatteluiden mukaan vaikuttaa oleellisesti naisten kokema leima terveydenhuollon peruspalveluissa. Tämä leima vaikutti niin naisten omaan häpeän tunteeseen kuin heidän palveluihinsa hakeutumiseen sekä terveydenhuollosta saatuun apuun. Leiman ja leiman tuomien haasteiden poistaminen nähtiin merkityksellisenä yhteiskuntaan integroitumisen tukena.

”No onhan se stigma aina olemassa ja se semmoinen, vanki ja narkkari.” (H8, 13)

Haastatteluissa nousi hyvin vahvasti esille naisille annettu leima terveydenhuollon palveluissa. Haastatteluissa nousi naisten taustan vaikutus palveluiden saantiin ja henkilökunnan asenteeseen heitä kohtaan. Esimerkkejä tuli muun muassa kirjauksien merkityksistä, joiden perusteella nainen voitiin leimata päihdekäyttäjäksi ja siten evätä mahdollisuudet mielenterveyspalveluiden käyttöön, vaikka elämänmuutoksesta olisi kulunut jo vuosia. Kun menneisyys vaikuttaa vielä vuosien jälkeen, ei se kannustanut hakeutumaan terveydenhuollon avun piiriin. Naiset kuvasivat, kuinka leiman kantamiseen on voitu tottua siinä määrin, ettei siihen ole osattu enää itse kiinnittää huomiota.

*”Oonko mä ollut 8 vuotta käyttämättä huumeita niin jotenkin se leima seuraa hyvin pitkälle sua. Mä asun pienessä kaupungissa *****, täällä kaikki vähän ehkä tuntee toisensa.[--] Mä oon puoliksi romani, niin mulla ei tavallaan, mä en kuulu kumpaankaan puoleen sukua. Aina ollut vähän sellainen väliinputooja. [--](H2, 6).*

”No aina, jos mä meen johonkin vaikka lääkäriin tai sairaanhoitajalle, niin kyllähän mä aina saan siellä muistutuksen, että hei, mä oon narkkari niinku. Tai silloin kun tietoja luetaan, niin siellä lukee aina ensimmäisenä ja katsotaan jaahas IV huumeiden käyttäjä. Toki siellä lukee nykyään, että olen ollut käyttämättä, mutta se alkaa ne tekstit aina IV suonensisäisten käyttöä, IV huumeiden käyttöä. Niin kyllä mä niinku aina nyt tossa niinku terveydenhuollossa kyllä, aina saa niinku kyllä vahvasti muistutuksen joka kerta silleen, että sinä narkkari, entinen narkkari. Ja jotenkin. Joo siellä kyllä saa aina semmoisen niinku palautuksen tähän maan pinnalle.” (H6, 15)

”Niin se oli siis yllätys siis, oli yllättynyt fiilis eli onhan joku stigma seurannut siis ihan varmasti, koska en mä muuten yllättyis siitä, siitä että kuinka normaalisti mua kohdeltiin. Se oli niinku ihana, ihana huomata.” (H1, 8)

Haastatteluissa korostui se, kuinka entinen päihteiden käyttö vaikutti hänen kohtaamiseensa, kohteluunsa ja avun saamiseensa vielä nykypäivänäkin, vaikka päihteettömänä oli oltu jo vuosia. Korvaushoidon hoitokontakti saattoi evätä mahdollisuuden mielenterveyspalveluihin. Myös eri kulttuurit saattavat kertomuksien mukaan vaikuttaa naisten huomioimiseen avun saamisessa. Haastatteluissa naiset kertoivat, kuinka heidät kohdataan palveluissa, mutta kohtaaminen nähtiin

nimenomaan negatiivisesta näkökulmasta. Kokemukset näistä kohtaamisista tuottivat vahvaa leimaa, jonka haastateltavat itse tiedostivat. Haastatteluissa naiset kuvasivat toisinaan heidän oman rehellisyytensä kääntyneen heitä vastaan terveydenhuollon palveluissa.

”Kyllä mä nyt lääkäreissä sun muualla kun oon ravannut ni, kyllä mä, mut on kohdattu, mutta on kohdattu ihmisarvottomana nistinä joka ei ansaitse minkäänlaista apua tai sillain.” (H4,10)

”joo et hei, että kato, tää johtuu siitä sun subutexin ja lyrikan pitkäaikaisesta käytöstä. Kysymättä multa edes että oonko mä käyttänyt subutexia ja lyricaa samanaikaisesti pitkäaikaisesti... Ja se, että mä rehellisesti kerroin siinä hänelle, että mä oon niinku käyttänyt huumeita ja nyt mä oon ollut 5 vuotta selvinpäin niin jotenkin se kääntyi mua vastaan.” (H8, 14)

Esimerkkejä kerrottiin siitä, miten he olivat kokeneet avun piiriin hakeutumisen olleen vastenmielistä jo ennen elämänmuutosta. Avun piiriin hakeutuminen tuolloin oli ollut vastenmielistä joskus heihin kohdistuneen jopa törkeän kohtelun takia. Naiset kertoivat ymmärtävänsä, että oma käytös on päihteitä käyttävänä aikana voinut olla vääränlaista, mutta elämänmuutoksen jälkeen heillä ei ollut mahdollisuuksia vaikuttaa menneeseen.

”Siis joo ja kun mäkin oon niinku silloin kun elin siinä sitä käyttävää elämää ja oli niinku, mähän en ikinä suostunut menemään edes sairaalaan sen takia. No ok mussa on aina ollut myös oma osuus. En tarkoita sitä, että kaikki syy on ollut terveydenhuollossa, että on ollut se oma osuus, mutta kyllä niinku terveydenhuolto, ei se ainakaan jotenkin kannusta meitä niinku addikteja tai varsinkaan aktiivisia addikteja, meneen hakeutumaan terveydenhuollon piiriin.” (H6, 15)

Tämän leiman kantaminen on tuottanut häpeää erityisesti silloin, kun naiset ovat asioineet eri viranomaisten luona. Leiman kantaminen koettiin hyvin raskaana ja se vaikutti arkeen vielä tänäkin päivänä. Aineistossa nousi esiin naisten kokemus siitä, että terveydenhuollon palveluihin yhteydenotto ei ollut mielekäästä ja niihin palveluihin ei hakeuduttu, ellei se ollut välttämätön pakko.

”No mä en hakeudu ellei ole pakko hakeutua edelleenkaan terveydenhoidon tai niinku terveys, terveys tai niinku terveydenhoidon palveluihin. [--] Tota en tiedä saisinko sellaisia niin kattavia palveluita, en usko että kyllä saa, mutta ei ne ole kyllä niinku käynyt sieltä pyytämässäkaan mitään, että asia ei niin mahdollisimman vähän kun on pakko, koska en usko saavani sieltä minkäänlaista palvelua, että kyllähän se niinku se susta mikä sut on sinne leimattu niin kyllähän se kantaa niinku pitkälle. [--]Niin ja sitten vaikka niinku itsekin haluaisin ehkä tämmöiset että adhd tutkittaisi, en sen takia että mä saisin siihen mitään lääkkeitä koska mä en niinku, mun suurin syy miksi mä haluan että niinku sellaisia tutkittaisi olisi se että kun mun pitää jossain kohtaa kuitenkin lähteä opiskelemaan että mä saisin ehkä niinku sitten tiedon että jos mulla on vaikka ADHD mä saisin apua niissä mun opiskeluissa niin kun niin mulla on se minkä takia mä haluan esimerkiksi jotain diagnoosia. Mutta koska mulla on tää päihdetausta niin ihan hirveän haasteellista niinku aloittaa edes kaikkea mitään tuollaista täällä päihdetaustan takia. (H6, 16-17)

Leiman kantaminen ei edesauta palveluihin hakeutumista ja siten elämänmuutosta. Kertomuksista korostui naisten ajatus siitä, että heidän taustansa saattoivat vaikuttaa siihen, saivatko he niitä palveluita terveydenhuollosta mitä halusivat tai tarvitsivat. Naisten taustat vaikuttivat ja niiden koettiin vaikuttavan asenteeseen heitä kohtaan. Haastatteluissa nostettiin oikeudenmukaisuutta ja toivottiin, että palveluissa huomioitaisiin se, ettei päihteidenkäyttö ole aina ihmisen omavalinta ja sen elämänmuutoksen tukeminen nimenomaan tarvitsisi kannustusta, ei lyttäämistä. Oikeudenmukaisuus ja ihmisten puolustaminen tulee monessa kohtaa naisten haastatteluissa esille. Lisäksi haastatteluissa toivottiin, että ymmärrettäisiin ihmisten oikeudet saada palvelua taustoista huolimatta. Kertomuksissa naiset nostivat esille, ettei narkomaaniksi päätetä alkaa. Naisten taustojen ymmärtäminen terveydenhuollossa on tärkeää.

”No siis jos vaikka ajateltais että sen sijaan että meitä aina lytätään, annettaisiinkin positiivista palautetta siitä, että muutosta edes yritetään. Kuka sitä nyt jaksaa edes yrittää josset sa mistään saa mitään apua ja ensimmäinen mitä lääkärikin sanoo, on että sä olet narkomaani. Jos vaikka ajateltais, että hieno juttu että olet ollut käyttämättä. Nyt laitetaan asiat kuntoon, jotta voit jatkaa tolla hienolla tiellä. Koskaan ei riitä mikään, vaikka olisit vuosia ilman niin aina se tulee sua vastaan. ”(H9, 11)

”mä en oikein ymmärrä sitä, että miten jotkut ihmiset ei ymmärrä sitä että, ei ketään niinku tai siis en mä voi sanoa ketään, mutta harva niinku päättää vaan että hei minäpä ryhdyn tänään narkomaaniksi, se on varmasti hienoa elämää. vaan niinku ihmisille on saattanut tapahtua tosi kamalia asioita mitkä niinku ajaa siihen pisteeseen, nii miksi niitä niin kun syyllistetään ja varsinkin että jos sä valitset niinku olla lähihoitaja tai lääkäri tai tällöinen niin eiks sun pitäisi niinku kohdella niitä kaikkia samalla tavalla? Toki, se on varmaan hankala tilanne, että sinne saattaa tulla vaikka vankilasta vartijan kanssa pedofiili, mutta kun sä valitset sen työn että sä oot hoitaja tai lääkäri niin sun pitää pystyä niin kun kohtelee kaikkia samalla tavalla. Vaiks se olisi vaikeata.”
(H3, 7)

”Voisin väittää, että jokaisella naisella ketä elää tota elämää tai on elänyt, on ollut vankilassa, vapautunut sieltä, on se häpeä. Niin se on jotain niin kamalaa. Tiedätkö sit ku sä oikeasti rohkenet pyytää apua, jos sut torpataan tai sulle ollaan niin kun ilkeitä. Kuinka paljon se saa vetäytyä niinku itseesi, tiedätkö sä, sinne suojakuoreen. No en mä oo minkään arvoinen, että no en mä saanut sitä apua, että en mä, en mä voi sitä kyllä pyytää enää koskaan.” (H2, 9)

Kertomuksien mukaan ymmärrystä näistä taustoista ja siihen liittyvistä ilmiöistä on tarpeen lisätä. Terveystieteiden tutkimuksessa ei asiakkaita voi valita vaan kaikki on kohdattava tasavertaisena. Työntekijöille toivottiin lisäkouluttamista ymmärryksen lisäämiseksi siihen, että ihmisten taustalla voi olla tapahtunut ihan mitä vaan eikä kaikki ole niin mustavalkoista. Yhteiskunnan leimaaminen vaikutti hyvin kokonaisvaltaisesti niin palveluiden saamiseen kuin palveluihin hakeutumiseen. Naiset kokivat tarvitsevansa tukea yhteiskunnassa niin kohtaamiseen kuin heidän taustojensa ymmärtämiseen. He kokivat, että ymmärtämättömyys vaikutti sekä heidän omaan kokemukseensa heistä itsestään, heidän tuen tarpeisiin elämänmuutoksessa sekä vaikutti negatiivisesti niiden kaikkien palveluiden saantiin mitä he tarvitsivat silloin kun elämänmuutosta tehtiin. Haastatteluissa tuotiin esille paljon niitä tarpeita mitä terveydenhuollosta toivottiin, jotta he saisivat riittävät ja oikea-aikaiset palvelut tukemaan heidän elämänmuutostaan.

”Se on ehkä se tärkein, koska sehän niinkun, kaikki viranomaistahot pelottaa ihan hirveästi, niihin pelkää ottaa yhteyttä, pelkää hakea apua, just se kun tietää että miten

*sua kohdellaan ja sitten se on niin hirvee oikeasti häpeä jo omassa itsessään saati sitten että jos saat sellaista ***** kohtelua, niin sittenhän se on vielä entistä kauheampaa. Ja semmoinen.” (H2, 10)*

”niinku kenen pitäisi sitoutua, että kun on ihmisiä jotka voi niin huonosti, että ne ei pysty sitoutumaan edes itseensä, niin miten niinku niiltä voidaan katkaista kaikki jos ne vaikka jättää yhden käynnin tulematta, että eikö se pitäisi olla niin päin, että sen niinku turvaverkoston pitäisi sitoutua ja mennä sitten ettiin se ihminen.” (H5, 15)

Naiset kokivat, että oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu vankitaustaisten naisten kohdalla ei toteutunut. He kokivat, että palveluihin on tärkeä saada lisää koulutusta, jotta taustojen taakse nähtäisiin ja tarpeelliset palvelut voitaisiin turvata. Tulkitsen näiden kokemusten vaikuttavan myös naisen omaan motivaatioon elämänmuutoksessa. Naisvankien kohtaaminen palveluissa vaatii kunnioitusta, ymmärrystä, sinnikkyyttä sekä sitoutumista näiden ihmisten auttamiseen ja tukemiseen. Mielestäni tämän tuen tarpeen toteutumisen nivoo yhteen haastateltavan kokemus:

”Haukutaan narkkariks mutta sit ku se narkkari haluaa olla selvinpäin niin ei auteta yhtä.” (H9, 11)

Vankitaustaisten naisten onnistunut vapautuminen ja elämänmuutos vaati merkittävästi terveydenhuollon palveluita. Kannettu leima vaikuttaa tuloksieni mukaan hyvin vahvasti naisten oman arvon tunteeseen, siihen miten naiset kokevat itse itsensä, miten he ovat valmiita hakeutumaan palveluihin ja erityisesti se vaikuttaa siihen, miten heidät kohdataan, miten heitä kohdellaan ja millaista tukea he saavat eri palveluista silloin kun elämänmuutos on meneillään. Pahimmillaan terveydenhuollon tuottama leima estää niiden palveluiden saamisen, jotka tukevat naiset tulevaisuuden suunnitelmia kuten opintoja tai työllistymistä. Näiden palveluiden saaminen on tutkielmani näkökulmasta naisten kuntoutumisen ja elämänmuutoksen ehto. Aineistoni perusteella vankitaustaisiin naisiin asetettu leima ei tue naisten elämänmuutosta ja asettumista takaisin yhteiskuntaan. Tämän leiman poistaminen vaatisi naisten taustojen ymmärrystä sekä palveluiden kehittämistä heidän tuen tarpeidensa näkökulmasta. Terveydenhuollon palvelut ovat vankilasta

vapautuvan naisen kuntoutumisen edellytys. Ymmärrys naisten taustoista ja leiman vaikutuksesta heidän palveluihinsa hakeutumisessa olisi äärimmäisen tärkeää.

6.3 Suunnitelmallisen työskentelyn merkitys naisten vapautumisessa

Vapautumisen suunnittelussa nostettiin kertomuksissa tärkeäksi työskentely, jossa mukana olivat ne naisen tarvitsemat tahot, jotka vaikuttivat hänen palveluidensa saantiin. Näitä tarpeita olivat sosiaali- ja terveydenhuolto, työvoimatoimisto, Kela sekä kolmannen sektorin toimijat. Vapautumisen valmistelu kuitenkin kuvautui kertomuksissa vaillinaisina, toisinaan niitä tahoja ei saatu vapautumisen suunnitteluun mukaan, jotka olisivat olleet oleellisia. Vapautumisen suunnittelu vaati naisilta kertomuksien mukaan paljon yhteydenottoja eri toimijoihin.

Aineistostani nousi kokemuksia rangaistusajan ja vapautumisen suunnitelmista. Merkittävää oli se, että valtaosa koki, ettei heidän rangaistusaikaansa suunniteltu tavoitteellisesti heidän kanssaan. Aineistosta erään haastateltavan kohdalla rangaistussuunnitelma oli laadittu yhdessä hänen kanssaan jo ennen tuomion alkamista. Kertomuksesta voidaan tulkita, että naisen tulevaa tuomiota oli suunniteltu hänen omista yksilöllisistä tarpeistaan käsin ja hän koki, että tuki päihteettömyyteen oli huomioitu rangaistusaikaa suunniteltaessa. Vankeuden alkaessa nainen pääsi suorittamaan tuomiota osastolle joka tuki hänen päihteettömyyttään.

”joo mullehan tehtiin niinku sillon, ennen kun mä lähin vankilaan, niin mähän kävin tuolla niinku risen toimistossa. Se et kun suunnitellaan se päivä, kun lähtee istuun niinku ja saa tietää sen, niin siellä alettiin jo tekeen mun mielestä sitä ransua [rangaistusajan suunnitelma] jo ja. Sittenhän siellä oli mun tavoitteissa, oli päihdeettömyyttä jotenkin tukevia, sitä raitistumista tukevia, koska oli niinku havaittavissa jo niinku ihan pelkän ulkomuodon perusteella, et mulla on hyvin vakava päihdeongelma ja näin, niin kyllä ainakin mä sain niinku siihen apua, et mähän olin päihdeettömällä osastolla vankilassa heti kun mä menin sinne.” (H6, 1)

Toisinaan haastatteluissa ei ymmärretty mitä tarkoitti rangaistusajan suunnitelma. Tällaista suunnitelmaa ei heidän mukaansa ei ollut tehty ollenkaan tai se oli tehty siten, etteivät he juurikaan itse pystyneet vaikuttamaan suunnitelman sisältöön. Aineistosta nousi, että haastateltavat olivat kokeneet vankeudenaikaisen tuen pääsääntöisesti positiivisena, vaikka suunnitelmaa vankeuden ajalle ei laadittu. Tuen saamista edesauttoi aineistoni mukaan se, että tukea saatiin silloin kun sitä osattiin itse pyytää. Toisaalta tuen saaminen on ollut riippuvaista aineiston mukaan myös siitä, kenen työntekijän kanssa vankilassa on työskennelty ja miten työntekijä on kohdannut naisen. Vankeudenaikainen tuki painottui nimenomaisesti päihdeettömien osastojen tarjoamaan tukeen ja se oli haastateltavien kertomuksissa merkittävä tuki päihdeettömyydelle.

”[--] välillä tuntuu siltä, että mulla on käynyt jotenkin tosi hyvä tuuri, että mä sain niinku apua, niinku mun päihdeongelmaan heti, kun mä menin sinne vankilaan.” (H6,1)

”Mä oon siis saanut apua kun mä oon osannut sitä pyytää. Että niinku tämä tai mä oon osannut sanoo, sanoo siellä vankilassa, että mä haluaisin ehkä jotain muuta.” (H8, 1)

”naisten kohdalla pitäis erityisesti ottaa huomioon myös vaikka jonkunlainen, se halu tai niinku meillä, kun mä nyt oon tuolla (kuntoutusyhteisö) niin ohjaajanakin, nii pitää ottaa huomioon oikeasti se, että naiset ei välttämättä uskalla edes tuoda esiin sitä mitä ne haluaa, sitä joutuu vähän niinku kyselee. Ne kokee, ettei ne ansaitse mitään tai sitten ne haluaa miellyttääkseen suostua asioihin, mitä ne ei oikeasti edes halua, et sitä täytyy olla oikeesti tosi kärsivällinen ja asioita niinku kysellä ja keskustella monelta eri kantilta niitten naisten kanssa. että löytyy varmasti se mitä se nainen oikeasti haluaa. Ja niin, mutta sitä kärsivällisyyttä. Sitä vaaditaan.” (H4,9)

Haastatteluissa nousi naisten suorittaminen ja roolit, jolloin naiset usein koettiin ”pärväijinä” niin vankilassa, kuin eri palveluissa. Naiset kokivat, että heidät on tärkeää huomioida tuen tarpeissa yksilöinä, eikä nähdä kykyjä menneisyyden näkökulmasta erityisesti silloin, kun on ollut osallisena työelämässä. Yleisesti naisten kohdalla tuen saamiseen nähtiin siis vaikuttavan naisen oma mahdollisuus tuottaa omia tarpeitaan. Aineistossa korostettiin, että naiset eivät uskalla kertoa toiveitaan, sillä he saattavat kokea, että heillä ei ole oikeutta pyytää.

”Joo välillä tuntuu kyllä et enemmän niinku tällaiset jotka on suuna päänä, niinku toittottaa ongelmiaan ja tunteitaan ja kaikkee niin, niin se on niinku tuolla ihan vankilassakin se, et ne saa kaikkia erityisoikeuksia, niitä huomioidaan, mut sitten tällaiset niinku jotka, niinku kääntää sen sisäänpäin eikä meistä niinku näy että me ei meinata jaksaa.” (H5,15)

Aineistossa tuen saaminen nousi riippuvaiseksi siitä, osattiinko omia tarpeita sanottaa tai osattiinko apua pyytää. Tulkitsen aineistosta, että tuen saaminen vaatii paljon naiselta itseltään, mikäli omia ongelmia ei tuotu esille, ei niihin saatu myöskään tukea. Hiljaisten naisten huomioiminen näyttäytyi tutkielmassani tärkeänä tuen tarpeiden arvioinnissa. Haastatteluissa nousi eri tuomioiden ja taustojen merkitys tuen tarpeille. Päähteettömyyteen saatiin vankilasta haastattelujen perusteella tukea sijoituksella päähteettömille osastoille vankilassa. Toisinaan myös rikosseuraamus maksoi päihdekuntoutusta vankilan ulkopuolisessa yksikössä.

”Mä olen addikti, tänä päivänä entinen addikti, mutta se on hallinnut mun elämää niin kun yli puolet mun elämästä. Että mä ymmärrän toki, että se on se avain tai niinku pääsyy, miks mä oon ehkä joutunut sinne vankilaan, mutta mulla on ollut myös paljon muita ongelmia, että. Että tota ainut on että mä oon ollu sellatteella päähteettömällä osastolla, mikä on ollut tosi hyvä. Mutta mä en ole kuitenkaan saanut sellaista, mä oon joutunut istumaan väkivallasta, mä en ole saanut siihen ikinä niinkun esimerkiksi mitään tällaista vihanhallintaa tai siis ylipäänsä hyvin huonosti saanut tukea ensinnäkään vankeusaikana ja vielä huonommin sitten kun siinä vapautuessa.” (H2, 1)

Erialaisten palveluiden tarve korostui aineistossa. Päihdeongelmien käsittelyn tueksi vankilassa voitiin sijoittaa päähteettömille osastoille ja tuomion aikana voitiin päästä suorittamaan päihdekuntoutusta. Monet haastateltavista oli suorittanut rangaistuksen väkivallasta. Väkivaltaisuuteen vaikuttavaa työskentelyä kaivattiin niin vankeuden ajalla, kuin sen jälkeenkin. Tutkielmasta nousi tuen tarve niihin toimintoihin, jotka auttaisivat väkivaltaisen käyttäytymisen työstämisessä niitä naisia, joiden tuomiot olivat toisinaan tuoneet vankilaan useitakin kertoja. Palveluiden arviointi yksilöllisesti naisen elämäntilanteen mukaisesti koettiin tärkeänä. Näissä arvioinneissa toivottiin joustoa eri palveluista elämäntilanteen perusteella ja erityisesti silloin, jos palvelut vaikuttivat lapsiin.

”Mulle on luvattu varmaan, varmaan viisi vuotta, että mä pääsisin terveyskeskuksesta hakeen lääkkeit, ettei mun tarvis mennä sinne samaan paikkaan, missä on ne kaikki vetäjät. Mutta ei se ole, ei se ole. Mä oon 8 vuotta ollut hoidossa, niin ei se ole vieläkään järjestynyt. Esimerkiksi kesä, kun on kesäloma tarhasta, on pakko olla lapsi mukana siellä, niin kyllä itselle tulee tieks semmonen et, ei tää oo lasten paikka. Että siinä saattaa olla kauheata kaupankäyntiä, pihassa tappeluita ja ihmiset tosi sekaisin niin, jotenkin tosi tosi huonosti hoidettu toi.” (H2, 5)

Haastatteluissa nousi vahvasti epäkohta korvaushoidon toteuttamisessa silloin, kun naisilla oli lapsi hoidettavana. Päihteettömyys vaatii kaveripiiristä irrottautumista, mutta lääkitys tuli hakea niiden ihmisten parista, joiden kanssa päihkeitä on aktiivisesti aikaisemmin käytetty. Kertomuksesta voidaan tulkita naisen toivoneen lääkkeen haun mahdollisuutta ilman näiden muiden käyttävien ihmisten kohtaamista. Haastattelussa korostui kesäloma, jolloin naisen tuli itse hoitaa lapsi, mutta samalla hoitaa myös oma lääkityksensä. Naisten tuen tarpeissa toivottiin yksilökohtaista, elämäntilanteen mukaista joustoa palveluiden toteuttamisessa. Haastateltavat tuottivat paljon tuen tarpeen yksilöllistä huomioimista sekä vankeusaikaisen että sen jälkeisen työskentelyn merkitystä elämänmuutoksen tukena.

” se lähtö sieltä (vankilasta), niin se tapahtui sillain et mä sain 3 päivää ennen tietää että no niin sitten sä lähdet. Itse piti järjestää muutto, siihen niinku ei kukaan niinku vankilasta ei lähtenyt. Onneksi mulla oli sisko.[--] Enhän mä ehtinyt ton niinku muuton siinä vaiheessa käydä ostaa lakanoita. Lakanat pyyhkeet kaikki tällainen mitä on kielletty siis vankilassa niin niin mun piti sitten niinku siinä vapautumistapäivänä, niin vielä vieraassa kaupungissa niin kuin lähteä etsimään niitä.[--] Vähän kokeilin millainen patja, niin siellähän kohisi jatai ötököitä. Ja tota mä menin aivan paniikkiin siis ja sitten mä tajusin että ne kaikki huonekalut siellä se oli kalustettu, niin oli tota kankaisia ja mä meinasin lähteä takaisin siis vankilaan koska mä säikähdin sitä niin paljon.[--] siis se on aika järkyttävää niinku kun se muutos on muutenkin niin iso että että se on mitään niinku laittaa valmiiksi siellä, että olisi sitten tullessa vaikka esim. myslä kaapissa niinku ja tai puurohiutaleita.[--] niinku että mä, vankilaanhan mä soitin mun ystävälle sitten siinä tilanteessa, ei mulla ollut ketään muutakaan sitten, kun se hätä iski niistä elukoista, että olihan se jo muutenkin sillain orpoo, orpoo tulla jonnekin

yksin yhtäkkiä että. Ja oishan se ehkä hyvä, että siihen olisi joku, joka tuntee tilanteen niin, tukihenkilö, käytettävissä.” (H5,12)

Kertomuksessa kuvautui naisten moninaiset ja haastavat tilanteet vankilasta vapautuessa. Vankilasta voidaan vapautua hyvin nopealla aikataululla. Naisen kertomuksessa kuvautuu läheisten merkitys, silloin kun muutto tulee suorittaa itsenäisesti nopealla aikataululla. Vankilasta vapautuvalla naisella ei välttämättä ole läheisiä, joille soittaa silloin, kun apua tarvitsee. Ainoat ystävät voivat olla vielä suorittamassa omaa vankeusrangaistustaan. Tuen tarpeita siis on hyvin monella eri ulottuvuudella. Näiden kaikkien tuen tarpeiden huomioiminen vankilasta vapautuessa linkittyy siihen tuen tarpeeseen, mitä tarvitaan jo vankilassa, vapautumisen suunnittelussa, sekä silloin kun vankeus on jo päättynyt. Tuen tarpeet on tärkeä arvioida sekä huomioida koko prosessin aikana, jotta muutos on mahdollista ja integroituminen yhteiskuntaan voi toteutua. Tuen tarpeiden kartoittamisessa nähtiin tärkeänä, että niitä arvioidaan yhdessä kaikkien toimijoiden kanssa, joita tarvitaan onnistuneen vapautumisen valmistelussa.

Aineistoni perusteella naisten elämäntilanteet ovat yksilöllisiä ja niiden läpikäyminen vaatii työntekijöiltä sinnikkyyttä, kykyä kysellä sekä kertoa naisille heidän oikeuksistaan sekä mahdollisuuksistaan eri palveluihin. Naisten syyt vankeusrangaistuksiin ovat erilaisia, myös syyt näihin tekoihin on erilaisia. Naisten tuen tarpeet vapautuessa on näyttäytynyt aineistoni mukaan tarpeilta, jotka voidaan toteuttaa peruspalveluiden turvin. Naisten onnistuminen vapautuminen vaatii palveluita, toimijoita, suunnitelmallisuutta sekä sitoutumista. Vankilasta vapautuvan naisen tuen tarpeiden arviointi sekä vankilasta vapautumisen valmistelu on aineistoni mukaan tärkeää aloittaa hyvissä ajoin ennen vankeusrangaistuksen päättymistä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää vankitaustaisilta naisilta niistä tuen tarpeista, joita he kokivat tärkeäksi huomioida silloin, kun vapautuminen vankilasta takaisin yhteiskuntaan on ajankohtaista. Tutkielmassani oli tärkeää kuulla vankilasta vapautuneiden naisten kokemia tuen tarpeita heiltä itseltään. Tavoitteena on, että tutkielmani tuottaa sellaista tietoa mitä eri toimijoiden olisi hyvä huomioida silloin kun naisten vapautumista suunnitellaan ja kun vankitaustaisten naisten parissa työskennellään. Tässä luvussa tuon esille aineistoni tuottamia johtopäätöksiä.

Haastatteluissa naisten tuen tarpeiksi nousi sellaisia vapautumista tukevia edellytyksiä, joita naisten mukaan tulee huomioida silloin, kun naiset vapautuvat vankilasta. Näitä tuen tarpeita oli henkilökortin, pankkitilin sekä taloudellisten etuuksien hankkiminen sekä järjestäminen ennen tuomion päättymistä (Travis & Visher 2003; Hempel & Pogrebin ym. 2014). Tukea tarvittiin näiden asioiden hoitamiseen. Vankila jättää vangit sähköisen asioinnin kehityksen ulkopuolelle. Vankilasta käsin asioiden hoitaminen itsenäisesti ei toisinaan ole mahdollista. (Salovaara 2019a.) Vankilassa tuomiota suorittavilla naisilla ei välttämättä ole tietoa eri palveluista ja mahdollisuuksista tai taitoa eri asioiden ja etuuksien hakemisessa. Yhteiskunnassa näiden taitojen merkitys korostuu asioiden hoitamisen ja itsenäisen suoriutumisen varmistamiseksi. Virallisten asioiden hoitaminen vaatii tunnistautumisen, pankkitilin sekä rahaa, jotta arjen kulujen kattaminen on mahdollista. Taloudellisten tukien ohjaus, neuvonta ja tuki niiden hakemisessa nousi ehdottoman tärkeäksi silloin kun naiset vapautuvat vankilasta. Naiset nähdään yhteiskunnassa helposti itsenäisesti pärjäävinä. Tällöin palveluiden ja asioiden hoitamisen tuen tarve saattaa jäädä selvittämättä ja vankitaustainen nainen voi jäädä ilman tukea. Naisten ollessa rahattomia, heidän on turvauduttava taloudellisessa tuessa muihin ihmisiin. Aineistostani kuvastui rahattomana vapautuvien naisten mahdollisuus turvautua taloudellisissa tarpeissa muihin ihmisiin. Tutkielmani mukaan vankilasta vapautuvan naisen vapautuminen rahattomana, mahdollistaa riskin naisien päätymiseen hyväksikäytetyksi uudelleen. Yhteiskunta asettaa naisille tietyt roolit. Naiset voidaan nähdä äiteinä ja puolisoina, jotka nähdään yhteiskunnassa perheen ylläpitävinä yksilöinä. Tutkielmani mukaan naisten taloudelliset etuudet sekä tuet on oltava haettuna ja naisten käytettävissä silloin, kun vankilasta vapaudutaan. Rahattomuus ei tue rikoksettomuuden ja päihteettömyyden toteutumista vaan voi enemmissä määrin edesauttaa naisten rikollisuutta rahattomuuden ratkaisemiseksi.

Asumisen tarpeellisuus nousi haastatteluissa ehdottomaksi edellytykseksi silloin, kun vankilasta vapaudutaan. Yhteiskuntaan integroitumisessa asunto nähdään oleellisena tarpeena (Salovaara 2021a; Travis & Visher 2003; Hempel & Pogrebin ym 2014). Asumiseen toivottiin lisäksi tukea silloin, kun taustalla oli päihteidenkäyttöä mikä oli vaikuttanut myös ennen vankeutta naisten elämänhallintaan. Turvallinen oma koti tai oma tuettu asunto on tutkielmani mukaan edellytys sille, että vapautuminen onnistuu ja elämänmuutosta pystytään tavoittelemaan. Haastatteluissa nousi esiin, että naisia vapautuu vankiloista asunnottomina. Naisten tuen tarpeisiin ei tutkielmani perusteella voida vastata silloin, kun vankilasta vapautuvalla ei ole asuntoa. Asunnottomana vapautuminen ei tue rikoksettomuuden toteutumista (Granfelt 2014, 264). Asuntolat, joita voidaan tarjota asunnottomille, on tutkielmani mukaan miesvoittoisia ja yksiköissä on aineistoni mukaan pääsääntöisesti päihteidenkäyttöä. Vankिताustaisten naisten kokemukset sekä taustat eivät mahdollistaneet turvallista yöpymistä asuntoloissa. Granfelt (2015) näkee naisten jäävän näkymättömiksi asumisen palveluiden tarjonnassa, joka vaikeuttaa lisäksi heidän desistanssi-prosessiaan. Palveluiden kehittämisen tarpeisiin ei voida myöskään vastata, mikäli asunnottomina vapautuvia vankिताustaisia naisia ei huomioida erityisryhmänä asumispoliittisissa ratkaisuisissa (Granfelt 2015).

Haastatteluissa korostui erityisesti päihdetaustaisten naisten kokemukset ja marginaalisuus, jossa naisten rooli marginaalissa oli äärimmäisen alisteista ja turvatonta. Naiset kokivat, että yhteiskunnassa on tärkeää lisätä naisten tarpeisiin vastaavia asumisen palveluita. Sosiaalityön yksi tärkeimmistä tehtävistä on mahdollistaa koti myös niille, joiden itsenäinen asuminen näyttäytyy mahdottomalta (Granfelt 1998). Sosiaalityön merkitys asunnottomien vankिताustaisten naisten elämässä on suuri. Nykyiset asunnottomien palvelut eivät ole sukupuolisensitiivisiä. Kun palvelut on rakennettu miesvoittoisen asiakaskunnan tarpeita vastaaviksi, ei naisten tuen tarpeita ja turvallisuuden tunnetta voitu taata asunnottomien palveluiden toimesta. Vankिताustaisten naisten rooli päihteitä käyttävässä maailmassa on hyvin alisteinen ja naisten taustalla on paljon rankkoja kokemuksia sekä traumoja niin väkivallan kokemuksista, kuin seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Näiden naisten asuttaminen miesvoittoisiin palveluihin, ei vahvista naisten mahdollisuutta eheytymiseen ja elämänmuutokseen. Asunnottomana vankilasta vapautuvat naiset turvautuivatkin tutkielmani mukaan mieluummin tilapäisiin majoituksiin niin ystävien, mahdollisten sukulaisten kun jopa entisten ja joskus myös väkivaltaisten entisten puolisoitten luokse. Naiset pyrkivät järjestämään asumisensa epävirallisten järjestelyiden kautta esimerkiksi entisen puolison tai tuttavien kautta (Mayock & Sheridan 2012). Majoittuminen ”toisten nurkissa” ei kuitenkaan tue vankilasta

vapautuneiden naisten päihitteettömyyttä ja rikoksettomuutta, vaan jopa kannustaa entiseen elämäntyyliin palaamista sekä tuottaa turvattomuuden tunnetta naisille.

Haastatteluissa nousi esille kokemukset siirtymisestä vankilasta valmennukselliseen ja kuntoutukselliseen tuettuun asumiseen. Useammalla haastateltavalla oli kokemus siitä, kuinka asuminen oli ratkaistu tuetun asumisen avulla ja asumisen tukeen oli nivottu kuntoutusta päihiteidenkäytön, elämän- ja arjenhallinnan taitojen, asumisen ohjauksen ja vertaistuen avulla. Kyseisessä yksikössä naiset muodostivat oman yhteisönsä, jonka koettiin tukevan nimenomaan naisten kuntoutumista ja elämänmuutosta. Epäkohdaksi tutkielmassa nousi naisille suunnattujen palveluiden harvinaisuus. Lisäksi palvelun saamiseen vaikuttaa hyvinvointialueiden palvelutarjonta. Naisille suunnatut valmennukselliset sekä kuntoutukselliset asumisen palvelut oli pääsääntöisesti järjestetty kolmannen sektorin toimijoiden toimesta. Näiden palveluiden piiriin pääsemiseksi tarvitaan päätös hyvinvointialueiden sosiaalihuollosta. Sosiaalihuollon palvelut järjestetään siitä kunnasta, tai siltä hyvinvointialueelta missä ihminen on ollut kirjoilla vankeuden alkaessa ja tästä syystä palvelut rajautuvat kotikunnasta tai hyvinvointialueelta saatavien palveluiden mukaan. Haasteita koetaan silloin kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon arviointi ja asiakkaan palvelun tarve eivät kohdanneet. Erityisesti korostui haasteet palveluiden saannissa silloin, kun tuomiolta vapauduttiin koevapauteen oman hyvinvointialueen ulkopuolelle. Heidemann (2013, 91) mukaan vankitaustaiset naiset ovat kokeneet paljon traumaa, jonka vaikutukset on huomioitava eri palveluissa. Naisia on tärkeä opettaa luomaan terveitä ja toisiaan tukevia intiimeitä suhteita, jolloin erityisesti naisille suunnattuja palveluita on tarkoituksenmukaista lisätä. Palveluiden harvinaisuus tuotti haasteita niille naisille, joiden kotikunnan hyvinvointialueella, ei ollut naisten tarpeisiin vastaavia palveluita. Tutkielmani perusteella naisvankien tarpeisiin vastaavia, nais erityisiä palveluita tulisi hyvinvointialueilla lisätä.

Haastatteluissa korostettiin päivärytmin ja mielekkään tekemisen merkitystä arjessa silloin, kun tuomio päättyi. Mielekkästä tekemistä saattoi olla opiskelu, työkokeilu ja kuntouttava työtoiminta, valmennusyhteisön toiminta sekä kolmannen sektorin toimijoiden toimintaan osallistuminen sekä harrastukset. Naisten arki tarvitsee naisille tärkeää ja mieleistä tekemistä, jossa voidaan kokea onnistumisen tunteita sekä harjoitella uutta arkea turvallisesti ja strukturoidusti. Tekemisen merkitystä perusteltiin muun muassa sillä, että aikaisemman elämän hektisyydestä oli vaikea oppia pois, mikäli tekemistä ei ollut. Toimettomuus arjessa nähtiin riskinä sille, että ajaudutaan takaisin vanhoihin ”kaavoihin”. Myös Haahtelan (2015) väitöskirja nostaa naisten tukitoimien merkityksen

edellytykseksi sille, että naisten identiteetti rakentuu vahvemaksi, heidän ollessa osallisina toiminnassa ja osa yhteisöä (mt. 2015). Haastatelluistani naisista jokainen osallistui kolmannen sektorin järjestämään toimintaan. Naisten toiminnan, arjen sisällön sekä uusien ihmissuhteiden luomisen mahdollisuudet nojasivat tutkielmani mukaan kolmannen sektorin tuottaman toiminnan harteilla. Granfelt (2010) mukaan rikos- ja päihdekierteestä irrottautuminen vaatii oman paikan löytämistä yhteiskunnasta esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan tai valmennuksen avulla. Naisten vapautuessa vankilasta on tärkeää löytää naisille mielekästä, arkea täyttävää toimintaa sekä uusia, turvallisia ihmissuhteita. Tekemisen merkitys päihdeettömyyden ja rikoksettomuuden turvaksi näyttäytyi tutkielmassani merkityksellisenä. Naisten tarve läheisiin ja merkityksellisiin ihmissuhteisiin korostui nais erityisenä tuen tarpeena uuden arjen opettelussa sekä arjen sisällössä.

Aineistoni perusteella nais erityiseksi tuen tarpeeksi nousi psykiatrisen avun tarve. Granfelt (2007, 131) mukaan vankitaustaiset naiset tarvitsevat erityistä tukea menneiden traumaattisten kokemusten käsittelyyn (mt. 2007). Tutkielmassani näyttäytyi vankitaustaisten naisten monin tavoin alisteinen asema sekä väkivallan, kuin seksuaalisen väkivallan kokemuksia, että hyväksikäytön kokemuksia. Erilaisten kokemusten läpikäyminen koettiin oleellisena osana oman elämänmuutoksen sekä kuntoutumisen näkökulmasta. Salovaaran ja kumppaneiden (2023, 183) mukaan menneisyyden käsitteleminen ja niiden merkitykset nykyisyyteen on tärkeä ymmärtää vankitaustaisilla naisilla. Psykiatriin palveluihin pääseminen niin vankeudenajalla, että vankilasta vapautumisen jälkeen näyttäytyy haastavana. Psykologin palveluiden lisäksi nähtiin tärkeänä mahdollisuus aloittaa psykoterapiaa jo vankeusaikana. Salovaara (2023, 136) mukaan mikäli rikoksien ja päihdeidenkäytön syihin ei vankeuden aikana kiinnitetä huomiota, nähdään vapautuvan vangin suureksi haasteeksi tekojen uusimisen. Haasteeksi tutkielmassani nousi vankilasta puuttuvan psykiatrin rooli niin naisten kuntoutumisessa, että silloin kun tarvittiin lausuntoja Kelan myöntämään psykoterapiaan. Vapautumisen jälkeen psykiatristen palveluiden saanti ei toteutunut toivotunlaisesti. Apua psykiatriseen tukeen oli haettu julkiselta puolelta ja naisten kokemusten mukaan päihdetausta vaikutti mielenterveys palveluiden saamiseen. Psykiatrisen hoidon arviointiin ja avun piiriin pääsemiseen oli tuskaisen pitkät jonotusajat. Jonotusajoista sekä palveluiden saannin haasteitten takia voi muutosmotivaatio sekä mahdollisuus muutokseen olla vaarassa. Naisia ja vankeutta koskevan käsikirjan mukaan (2014) naisvankien mielenterveyspalveluiden tarve on yleistä. Osana vankinaisten kuntoutusohjelmaa on oltava riittävät ja sukupuolisensitiiviset mielenterveyshuollon palvelut. Näiden naisten erityiset mielenterveyshuollon sekä psykologisen tuen tarpeet on tärkeä tunnistaa ja hoitoa

pitää toteuttaa yksilöllisesti. Psykiatrisen hoidon avulla voidaan pyrkiä puuttumaan niihin syihin, jotka vaikuttavat naisten kuntoutumiseen. (Handbook... 2014, 61.)

Vankitaustaisilla naisilla oli erityinen tarve naisten väliseen vertaistukeen. Naiset voivat kokea enemmän tyytyväisyyttä omaan elämäänsä silloin, kun he kokevat saavansa tukea muilta ihmisiltä (Heidemann 2013, 98). Jokainen haastateltavan tutkielmassani nosti naisten välisen vertaistuen tärkeäksi silloin, kun elämänmuutokseen pyrittiin. Naisten välinen vertaistoiminta oli ehdotonta oman eheytyksen sekä kuntoutumisen näkökulmasta. Tähän vaikuttivat naisten traumaattiset kokemukset sekä näiden vaikutukset heidän oman arvon tunteeseensa. Granfelt (2007, 114) mukaan vertaistoiminnalla pyritään löytämään vastauksia sekä ymmärrystä hyvästä elämästä, rikkonaisesta elämästä ja leimaantumisen huolimatta. Heidemann (2013,91) mukaan vankilasta vapautuvat naiset voivat löytää lohtua ja toivoa siitä, että he voivat kääntyä toistensa puoleen saadakseen keskinäistä apua sekä tukea muilta naisilta. Haastateltavat tutkielmassani kuvasivat naisten välisen vertaistuen tuovan kokemuksia muutoksen mahdollisuudesta, ymmärrystä ja vertaiset herättivät toivoa kuntoutumisen ja uuden elämänmuutoksen mahdollisuuteen (Heidemann 2013). Kolmannen sektorin toimijoille näytti jäävän tutkielmani perusteella suuri vastuu vankitaustaisten naisten palveluissa. Näillä toimijoilla oli tarjolla erilaisia terapeuttisia ryhmätoimintoja niin perheille, kun yksilöille itselleen ja ne nähtiin vertaistukiryhmien ohella oleellisiksi kuntoutumista ja uutta elämäntapaa tukeviksi toimiksi. Tähän myös vastaa Juhila (2006, 124–125) jonka mukaan eri toimijat paikkaavat kuntatason palvelujärjestelmää ja siten vastaavat erityisryhmien integroitumista edistävästä toimista, muun muassa vertaistoiminnan sekä kuntouttamiseen keskittyvien palveluiden kautta. Kuronen (2022,81) vahvistaa käsitystä artikkelissaan siitä, että naisten palveluiden painopiste on kolmannen sektorin yksityisillä toimijoilla. Naisten tilanteet voidaan järjestelmässä nähdä haastavina, heidän moninaisten tuen tarpeiden perusteella, jolloin yksittäisellä työntekijällä tai organisaatiolla voi olla haasteita vastata hänen tuen tarpeisiin. Julkisissa palveluissa on tärkeä huomioida nais erityisyyttä vahvemmin sekä huomioida haavoittavissa elämäntilanteissa ja marginaalissa elävien naisten tarve kokonaisvaltaisiin sekä kohtaaviin palveluihin. (Mt. 2022, 81.) Mielestäni naisten välisen vertaistuen tärkeys tulisi huomioida myös julkisen sektorin palveluiden järjestämisessä.

Vertaistuen lisäksi moni haastatelluista toivoi tukihenkilöä, joka saattaisi naiset vankeudesta takaisin yhteiskuntaan ja joka kulkisi rinnalla vielä vapautumisen jälkeenkin. Hemper & Pogrebin ym. (2014) nostaa tutkimuksessaan myös läheisverkoston sekä eri toimijoiden merkityksen rikoksettomuutta kannattelevaksi tueksi (mt. 2014). Palvelujärjestelmän haasteellisuus, muun muassa muuttojen

järjestäminen vankilasta omaan kotiin tai asumisyksiköihin sekä välttämättömien asioiden hoitaminen koettiin haastavaksi suuren muutoksen aikana. Tukihenkilö olisi ollut monelle naiselle tärkeä tuki, jota oli toivottu eri verkostoissa. Tukihenkilöksi saatettiin mieltää niin sosiaalityöntekijä, kuin kolmannen sektorin toimijat. Tukihenkilötoimintaa toivottiin myös silloin, kun omia läheisiä ei ollut ja vanha kaveripiiri tuli jättää taakse. Tutkielmassa naisten tuen tarpeisiin nousi vahvasti läheisten ja muiden ihmisten tarve. Monen haastateltavan mukaan palveluihin pääseminen ja asioiden hoitaminen aiheutti ahdistusta ja jännittämistä, johon tukihenkilötoiminnalla heidän mukaansa pystyttäisiin vastaamaan. Kolmannen sektorin toimijat oli pääsääntöisesti tavoitettu vankilassaoloaikana, kun järjestöt kävivät esittelemässä toimintaansa vangeille. Naiset kuvasivat näiden toimijoiden tarpeellisuutta monesta eri näkökulmasta. Järjestöjen kautta saatiin tukea oman sosiaalityöntekijän selvittämiseen, palveluihin hakeutumiseen, tukihenkilötoimintaan, asioiden hoitamiseen ja vahvaan vertaistukeen sekä terapeutilliseen työskentelyyn. Näiltä järjestöiltä oli myös saatu perhetyötä ja tukea lapsen kasvatuksellisiin asioihin, kun koettiin, ettei lastensuojelusta saatu tukea.

Terveydenhuollon palveluissa koettu leima ei tukenut haastatteluiden mukaan vankitaustaisten naisten kuntoutumista ja elämänmuutosta. Yhteiskunnan tuottama stigma voi vaikuttaa vankien yhteiskuntaan integroitumiseen hyvin vahvasti (Näkki 2006; Salovaara 2019a). Leimaaminen korostaa ihmisen ulkopuolisuutta yhteiskunnasta ja ulkopuolisuus voi vahvistaa yksinäisyyttä, lisätä päihteiden käyttöä ja vaikuttaa siten ihmisen omiin mahdollisuuksiin toimijana (Järvelä 2011, 236–239). Sosiaali- ja terveydenhuollon merkitys nousi tärkeäksi vankitaustaisten naisten tuen tarpeissa. Terveydenhuollossa koettu negatiivinen leima nousi aineistossa merkittävästi esille. Leiman poistamiseksi toivottiin vankitaustaisten naisten taustan ymmärtämistä, jotta heidän kuntoutumisensa edellytykset täyttyisivät ja palveluiden saanti voitaisiin turvata. Yhteiskunnan antaman leiman nähtiin hankaloittavan erityisesti terveydenhuollon palveluiden saantia, mutta sen nähtiin tuovan lisäksi esteitä niin asunnon saamiseen, että vaikuttavan naisten omaan toimintakykyyn leiman synnyttämän häpeän takia. Naisten kokema häpeä yhteiskunnan ja palveluiden tuottamasta leimasta esti jopa palveluihin hakeutumisen. Osa naisista kuvasi, kuinka leiman kantamista ja sen merkitystä omassa elämässä ei ollut välttämättä tunnistettu, ennen kuin he olivat ensimmäistä kertaa itse saaneet kokemuksen arvostavasta kohtaamisesta. Suurin ongelma oli kuitenkin se, että edeltäneet kokemukset terveydenhuollon palveluista vaikuttivat palveluihin hakeutumiseen. Kun apua ei kyetty aiempien kokemusten vuoksi hakemaan, tämä saattaa vaikuttaa naisten tulevaisuuteen pitkälläkin aikavälillä negatiivisesti. Palveluihin hakeutumattomuus ja siten palveluiden saamattomuus saattaa estää

esimerkiksi tulevissa opinnoissa pärjäämisen hoitamattoman keskittymisvaikeuden vuoksi. Palveluiden tarve ja yhteiskuntaan integroituminen on haastavaa, mikäli yhteiskunnan eri toimijat eivät tiedosta heidän luomansa leiman vaikeuttavan naisten muutoksen mahdollisuutta. On tärkeää tiedostaa leiman vaikutukset, jotta vankitauastaisten naisten palvelutarpeeseen voidaan vastata ja heidän mahdollisuutensa yhteiskuntaan integroitumisessa vahvistuu. Salovaara ja kumppanit (2023,184) ovat todenneet, että erityisen tärkeää olisi kouluttaa sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijöitä rikostaustaisten henkilöiden taustasta sekä kohtaamisen merkityksestä. Heidän mukaansa olisi tärkeää, että kouluttamiseen osallistuisi sekä kokemusasiantuntijat, että ammattilaiset. Tutkielmassa naisten kohtamat asenteet vaikuttivat heidän palveluiden piiriin hakeutumiseen, palveluiden saamiseen, että heidän tulevaisuutensa erinäisiin suunnitelmiin kuten opintojen aloittamiseen. Naisten erityisen haastavista taustoista ei ollut tietoa ja menneiden kirjauksien sekä kohtaamisten perusteella voitiin evätä palveluihin pääsy tai naisen ääntä ei kuultu silloin kun apua haettiin. Terveystuon palvelut ovat peruspalveluita, joihin jokaisella ihmisellä on oikeus. Terveystuonlain (1326/2010) tarkoitus on edistää ja ylläpitää väestön terveyttä, hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä sekä sosiaalista turvallisuutta. Lailla turvataan lisäksi väestöryhmien välisiä terveyseroja ja sen edellytys on turvata palveluiden yhdenvertainen saatavuus, laatu ja potilasturvallisuus. Terveystuonlaissa tavoitteena on palveluiden asiakaskeskeisyys (Mt. 1326/2010.) Näiden oikeuksien toteutuminen tutkielmani mukaan vaarantuu erityisesti silloin, kun ihmisen taustalla on aikaisempaa päihteidenkäyttöä. Naisten kertomuksissa mielenterveyspalveluiden tarve korostui, mutta niiden saatavuus oli ongelmallista. Päihteiden käyttö tausta vaikutti vahvasti myös siihen, mitä palveluita naiselle tarjottiin.

Tuloksissa nousi selkeä epäkohta yhteiskunnan sosiaalihuollon palveluiden järjestämisessä. Vankien sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä pääsääntöisesti vastuussa on heidän kotikuntansa, joka määräytyy kotikuntalain perusteella. Kotikunta vangille on se kunta, jossa hän on kirjoilla, kun tuomio astuu voimaan. Joidenkin sosiaalihuollon palveluiden saaminen ei ole kuitenkaan subjektiivinen oikeus, vaan se voi perustua hyvinvointialuekohtaisiin määrärahoihin sekä sosiaalihuollon arviointiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 34–35.) Tuloksissa nousi epäkohdaksi tilanne, jossa vangin tuen tarpeet edellyttävät koevapauden suorittamista esimerkiksi tuetussa asumisessa oman hyvinvointialueen ulkopuolella. Vangin on vaikea saada palvelua muun muassa oman kotikunnan ostopalvelurajoitusten takia toisen hyvinvointialueen sisällä olevissa palveluissa, ja palvelun sijaintikunnan sosiaalihuollon toimielin ei ota sosiaalihuollon asiakkuuteen toisen hyvinvointialueen asiakkaita. Myös Salovaara ja kumppanit (2023, 163) kuvaavat vankilasta

vapautuvien naisten tarpeiden yhteensovittamisen haastavuutta kotikuntien hyvinvointipalveluissa. Jäin pohtimaan erityisesti tämän problematiikan tuottamaa haastetta naisten saamaan palveluun silloin kun vankilasta vapaudutaan. Kotikuntalaki (201/1994) peräänkuuluttaa sosiaalihuollon palveluiden mutkatonta ja erityisen tärkeää saatavuutta haastavassa tilanteessa olevien ihmisten elämässä. Esimerkiksi lastensuojelun jälkihuollon järjestämisvastuu voidaan siirtää sille hyvinvointialueelle, jossa lapsi tosiasiallisesti asuu (Lastensuojelulaki 417/2007). Kyseisessä järjestämisvastuussa siis nykyinen hyvinvointialue voi huolehtia asiakkaan palveluiden toteuttamisesta ja laskuttaa nuoren jälkihuoltoon sijoittanutta hyvinvointialuetta. Koen, että vankien haastavien tilanteiden sekä erityisesti nais erityisten asumispalveluiden puutteellisuuden vuoksi järjestämisvastuun siirtomahdollisuus on tärkeää ottaa käyttöön myös vankilasta vapautuneiden kanssa työskennellessä sosiaalihuollossa. Sosiaalihuoltolain 8§:n mukaan jokaisen hyvinvointialueella oleskelevan kiireellisestä huolenpidosta ja toimeentulotuesta tulee huolehtia, kotikuntalaista huolimatta (SHL 1301/2014). Ymmärretäänkö vangin vapautuminen kiireellisenä? Haastatteluissa tuli ilmi vankilasta vapautumisen toteutuvan toisinaan kiireellisesti erityisesti silloin, kun siirryttiin koevapauteen.

Tutkielmani nosti vankitaustaisten naisten erityisen tuen tarpeen vahvasti esille. Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalipalveluita on järjestettävä silloin, kun tukea tarvitaan jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, asumiseen, taloudelliseen tilanteeseen kuin sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseen ja osallisuuden edistämiseen. Lain mukaan sosiaalipalveluita tulee järjestää myös lähisuhde- ja perheväkivallan sekä muun väkivallan aiheuttamiin tuen tarpeisiin, äkillisiin kriisitilanteisiin sekä päihteiden ja muiden riippuvuusikäyttäytymisten sekä mielenterveysongelmien aiheuttamiin tuen tarpeisiin. (SHL 1301/2014.) Tutkielmassani lain kriteerit sosiaalipalveluiden tarpeesta kohdistuivat kaikkineen jokaiseen haastateltavaan. Vankinaisten erityisen tuen tarpeen kriteerit tutkielmassani täyttyivät jokaisen naisen kohdalla. Yhteiskuntaan integroituminen vaatii usean eri toimijan ja auttajatahon verkostoyhteistyötä muun muassa sosiaaliturvan, asumisen kuin mielenterveys- ja päihdepalveluiden ja työllistymisasioiden näkökulmasta (Näkki 2006, 115). Mielenkiintoiseksi näkökulmaksi nousi haastateltavien tuottama haaste julkisenpuolen sosiaalihuollon osallistumattomuudesta naisten yhteiskuntaan integroitumisessa. Toisinaan sosiaalityöntekijää ei ole tavoitettu, toisinaan sosiaalihuollon kontaktin on pystynyt luomaan kolmannen sektorin toimijat vasta naisten vapautumisen jälkeen. Oman haasteensa tähän teki lisäksi toimijoiden eri näkemykset siitä, hoitaako vangin asiaa kotikunta ja hyvinvointialue vai kunta sekä hyvinvointialue mihin asiakas siirtyy esimerkiksi suorittamaan koevapautta. Äärimmäisen tärkeäksi näen toimijoiden

yhteistoiminnan merkityksen, sekä vankien tuen tarpeeseen vastaamisen jo vankeuden aikana. Toisille vankila tuo itsessään mahdollisuuden muutokseen, mutta se on myös mahdollisuus, että vankeus kiinnittää entisestään rikollisiin asenteisiin (Travis & Visher 2003; Salovaara 2020a). Tutkielmani näkökulmasta monialainen ja tavoitteellinen työskentely naisvankien kanssa on äärimmäisen tärkeää jo ennen vankeuden päättymistä ja sen jälkeen.

Ilahduttavaa oli todeta, että muutamalla oli kokemus siitä, että sosiaalityöntekijä oli mukana vapautumisen suunnittelussa ja osana vapautumissuunnitelman laadintaa. Tämä koettiin vapautumista tukevana ja näiltä osin naiset korostivat tämän tuen tarpeen merkitystä heidän kuntoutumisessaan. Surullista kuitenkin on se, että näitä kokemuksia oli vähemmän kuin niitä, missä sosiaalihuollon tukea ei ollut saatu ollenkaan. Huomioiden vankitaustaisten naisten taustoja sekä heidän nostamiaan tuen tarpeita, näen erityisen tärkeänä, että vankitaustaisten naisten erityisen tuen tarve tunnustetaan sosiaalihuollossa. Sosiaalihuoltolain 3§:n mukaan erityisen tuen tarpeen henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita muun muassa päihteidenongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai psyykkisen vamman takia (SHL 1301/2014). Jokaisen haastateltavan kohdalla näyttäytyy useiden eri palveluiden tarve vankilasta vapautuessa. Palveluiden tarvetta korosti naisten erilaiset vahingolliset kokemukset sekä arjenhallinnan ongelmat, että tuloksissa esiin tulleet haasteet palveluiden saavutettavuudessa. Vankitaustaisten naisten palveluiden arvioinnissa tarvitaan monipuolista osaamista sekä psykososiaalisia, taloudellisia ja terveydenhuoltoon liittyvien tarpeiden huomioimista (Salovaara ym. 2023, 163).

Sosiaalihuoltolain 36§:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada palvelutarpeen arviointi kokonaisvaltaisesti. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnin tulee laatia laillistettu sosiaalityöntekijä. (SHL 1301/2014.) Palvelutarpeen arvioinnissa kartoitetaan vangin tarvitsemat palvelut. Laitosolosuhteissa palvelutarpeen arviointi on helpompi toteuttaa kuin siviilissä. Arvioinnin laadinta auttaa vangin palveluiden saantia vankeuden päättyessä ja lisäksi se helpottaa hyvinvointialueen toimintaa vangin palveluiden toteuttamisessa. (Rautanen, Vaara & Mikkola 2023, 233.) Tutkielmassa nousi erityisesti esille, että palveluista ei ollut tarvittavaa tietoa, mikä voi vaikuttaa myös vankinaisten mahdollisuuteen pyytää tai saada apua. Kun vapautumista suunnitellaan, on tärkeää tehdä yhteistyötä hyvinvointialueen sosiaalihuollon kanssa. Yhteydenotto julkiseen sosiaalihuoltoon mahdollistaa palvelutarpeen arvioinnin laatimisen ja siten turvaa palveluiden toteutumisen. Tutkielman mukaan kolmannen sektorin toimijat tukevat tätä asiakasryhmää nyt

suuremmissa määrin ja sosiaalihuollon rooli jää hyvin kapeaksi. Tutkielmani tuloksien ja siitä tehtyjen havaintojen perusteella koen, että vankिताustaiset naiset ovat erityisen tuen tarpeessa ja sosiaalityöntekijän tulee osallistua vankilasta vapautumisen valmisteluun. Sosiaalihuollossa pystytään tukemaan asiakkaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja turvata palveluiden saanti. Sosiaalityön professioon kuuluu edistää erityisen tuen tarpeisten asiakkaiden hyvinvointia ja poistaa epäkohtia ja ehkäistä näiden epäkohtien syntymistä (SHL 1301/2014). Tutkielmani näkökulmasta on merkittävää, että sosiaalityössä tunnustetaan asiakasryhmän vahva tuen tarve. Ymmärrys sosiaalihuollon merkityksestä tuetussa vapautumisessa auttaa vahvistamaan asiakasryhmän tuetun vapautumisen mahdollisuuksia.

Vankilasta vapautuminen on itsessään tutkielmani mukaan suuri prosessi, missä on monia eri näkökulmia, joihin tulee kiinnittää huomiota. Vankilasta vapautumisen onnistuminen on paljon kiinni siitä, miten vapautumista valmistellaan ja millaiseen tilanteeseen nainen vapautuu. Oleellista vankilasta vapautumisen onnistumisessa on naisen oma motivaatio. Lisäksi motivaatioon vaikuttaa naisen saama tuki sekä palvelut. Naisten desistanssilla on merkitystä silloin, kun elämänmuutosta tavoitellaan. Tutkielmani aineistosta nousi stigman vaikutus omaan motivaatioon ja elämänmuutoksen toteutumiseen. Tulkitseen kaikkien naisten kokemien tuen tarpeiden vaikuttavan naisten desistanssiin. Ulkoinen tuki auttaa muutosmotivaatiossa (Hautala & Kaarakka 2018) Tutkielmani puoltaa tätä näkökulmaa. Naisten kohdatessa leimallisia asenteita vaikuttaa se lisäksi heidän muutosmotivaatioonsa. Tämä nostaa tutkielmassani esille sen, että saatu tuki vaikuttaa hyvin kokonaisvaltaisesti niin palveluiden saantiin kuin sitä kautta enemmissä määrin naisten omiin tavoitteisiin ja voimavaroihin muutostyöskentelyssä. Vapautumisen valmistelu auttaa naisia tekemään vapautumiselle tavoitteita, jotka itsessään motivoi heitä tavoitteellisesti kohti muutosta (Ford 1992). Palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan merkitys vankilasta vapautuneiden naisten muutosmotivaatiossa sekä onnistuneessa vapautumisessa on tutkielmani mukaan merkittävää.

Tutkielmani korostaa vankinaisten vahvaa tuen tarvetta. Palveluissa tulee ymmärtää naisten taustoja, niihin tulee kiinnittää huomiota ja erityisesti tulee kehittää palveluita, jotka tukevat naisten vapautumista vankilasta takaisin yhteiskuntaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon roolia naisten vapautumisen onnistumiseksi tulee vahvistaa. Naiset tarvitsevat tietoa eri palveluista, palveluiden tulee olla saatavilla ja oikea-aikaisia. Naisen näkeminen pärjäävänä palvelujärjestelmässä mahdollistaa sen, että palvelut eivät ole naisten tiedossa, eikä siten heidän käytettävissään. Naisten tuen tarpeet vankilasta vapautuessa ovat hyvin moninaisia ja palvelut, jotka vastaavat naisten tuen

tarpeisiin ovat yhteiskunnassamme vielä minimaalisia. Vankilasta vapautuminen tutkielmani pohjalta tarvitsee tiivistä yhteistyötä kaikkien toimijoiden välillä. Vankilasta vapautumista tulee suunnitella ja naisen tarpeisiin tulee kiinnittää huomiota.

Tutkielmani naisten tilanteet olivat pääsääntöisesti samantapaisia, kaikilla tuomioita oli useampia takana ja heillä oli kokemusta vapautumisesta erilaisiin tilanteisiin. Haastatteluiden ajankohtana kaikki haastateltavat kokivat elämäntilanteensa hyväksi. Naiset kuvasivat elämäntilanteensa muuttuneen ja heillä oli oman tulevaisuutensa suhteen tavoitteita. Tavoitteina oli suorittaa aloitetut opinnot loppuun, hakeutua opiskelemaan tulevaisuudessa, jatkaa työssä tai lähteä työelämään. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikilla oli oma asunto tai he asuivat tuetussa asumisyksikössä. Haaveet tulevaisuudesta olivat jokaisella hyvin samankaltaisia. Haaveet sisälsivät normaalia arkea ihmissuhteineen ja mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaan aktiivisena toimijana.

Naiserityisiksi tuen tarpeiksi vankitaustaisten naisten tuen tarpeissa tässä tutkielmassa korostui psykiatrisen tuen tarve, vertaistuen tarve naisten kesken, asumisen tarpeet sekä erilaisten palveluiden kuten asumisen palveluiden kehittäminen naisten tarpeita vastaavaksi. Lisäksi tutkielmassani nostin naisten tuen tarpeeksi nais erityisten asumispalveluiden järjestämisen, jotka tutkielmani aineiston perusteella eivät nykyisellään vastaa vankitaustaisten naisten tuen tarpeisiin. Tämä vahvistaa mielestäni naisten tuottaman herkkyyden näkökulmaa, alleviivaa naisten marginaalista asemaa niin päihde- kuin rikollismaailmassa ja vaatii erityisesti yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien stigmatisoinnin poistamista, jotta naisten tuen tarpeet sekä palveluiden saanti voidaan turvata (Pirttilahti & Lindström 2023). Tässä tutkielmassa kaikki haastateltavat olivat onnistuneet elämänmuutoksessaan. Yhdellä haastateltavalla oli tulossa vielä uusi tuomio menneistä vanhoista rikoksista. Kaikilla oli hyvä elämäntilanne, heillä oli tiivis tukiverkosto ja he korostivat vertaistuen merkitystä. Johtopäätöksenä voisin todeta, että naisten hyvä elämäntilanne ja onnistunut muutostyöskentely varmasti vaikutti haastatteluiden sisältöön. Olisiko tuen tarpeet saman sisältöisiä, mikäli motivaatiota elämänmuutokseen ei olisi tai mikäli elämäntilanne olisi haastateltavilla ollut toisenlainen?

Tässä tutkielmassa esitetyt tuen tarpeet nousivat haastatteluiden perusteella. Koen, että naisten äänen saaminen kuuluviin, tuotti tutkielmaani nais erityisen näkökulman, jota tarvitaan silloin, kun työskennellään vankitaustaisten naisten parissa. Vankitaustaisten naisten osallistaminen auttaa

poistamaan negatiivisia ja asenteellisia leimoja ja täten voimme pyrkiä poistamaan heidän kokemiaan epäkunnioittavia kohtaamisia, jotka voivat jopa estää oikeanlaisen tai oikea aikaisen tuen ja avun saannin (mm. Salovaara ym. 2023, 184). Yhdistyneiden kansakuntien laatimat säännöt (Bankokin säännöt #45) naisvankien kohtelusta ja heihin liittyvistä toimenpiteistä linjaa viranomaisten velvollisuutta hyödyntää vankitaustaisten työskentelyssä asuntoloita ja naisvangeille tarkoitettuja yhteisöllisiä ohjelmia sekä palveluja laajasti. Näiden keinojen avulla naisvankien siirtymistä vankilasta vapauteen voidaan helpottaa ja vähentää heidän leimautumistaan sekä palauttaa heidät osaksi yhteiskuntaa vahvistaen heidän yhteyttään läheisiin ihmissuhteisiin. Kyseisten sääntöjen mukaan naisvankien palveluiden saanti niin ennen vapautumista, kuin sen jälkeenkin tulee tarkistaa ja heidän tarpeenmukaisten palveluiden saanti tulee varmistaa. (Handbook... 2014, 78.)

Vankitaustaisten naisten tuen tarpeet näyttäytyvät itselleni vahvana. Yhteiskunta tuottaa niin leimallisia kuin byrokraattisia esteitä naisten vapautuessa vankilasta. Näihin on tärkeä kiinnittää huomiota. Tutkielmani mukaan vankilasta vapautuvien naisten taustoista tulisi olla enemmän ymmärrystä, jotta heidän tuen tarpeisiinsa pystyttäisiin eri palveluissa vastaamaan. Palveluiden kehittämisessä on tärkeää kuulla naisten kokemuksia. Tutkielmani tekeminen on ollut mielenkiintoinen matka. Matkani tämän tutkielman parissa alkoi Vanajan avovankilasta käsin, jossa pääsin haastattelemaan nais erityysoisen vankityön puolestapuhujaa, Hämeenlinnan Rikosseuraamuskeskuksen johtaja Kaisa Tammea. Keskusteluni Tammen kanssa auttoi minua ymmärtämään, millaisesta kontekstista haastattelemani naiset kertoivat oman tarinansa. Tutkielmani tulokset vastaavat niitä tuen tarpeita, joita myös Tammi kuvasi. Naiset tarvitsevat vahvaa ja moniammatillista tukea. Nais erityysoisuus ei tarkoita sitä, mitä meikkejä naiset käyttävät vaan se tarkoittaa sitä, että palveluiden ja toimenpiteiden tulee vastata naisten tarpeisiin (Tammi 2023). Tutkielmassani korostui sosiaalihuollon merkitys vankilasta vapautuvien naisten tuen tarpeissa. Olisi mielenkiintoista selvittää sosiaalityöntekijöiden käsityksiä heidän mahdollisuuksistaan tukea vankilasta vapautuvia naisia. Aineistosta tuli esille palvelujärjestelmään liittyviä byrokraattisia haasteita, jotka vaikeuttivat naisten mukaan vankilasta vapautumisen prosessia. Olisi mielenkiintoista tutkia ja tarkastella sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa tähän aiheeseen.

Tutkielmassani korostui vankilasta vapautuvien naisten tarpeet omaan asuntoon sekä asumisen tukemiseen. Vankilasta vapautuville asunnottomille naisille ei aineistoni perusteella ole sellaisia asumisen palveluita, joihin vankitaustaiset naiset pystyisivät turvautumaan. Asunto vankilasta vapautuessa on erityisen tärkeä naisille, jotta heidän ei tarvitse turvautua itselleen haitallisiin

asumisratkaisuihin. Asunnottomuuteen vastaavat palvelut vastaavat aineistoni perusteella miesten tarpeisiin ja ovat siten naisten ulottumattomissa. Jatkossa olisi tärkeä tutkia naisten omista kokemuksista käsin, miten asumisen palveluita olisi kehitettävä, jotta palvelut olisivat naisten käytettävissä, saatavilla ja tukemassa siten heidän turvallista vapautumistaan vankilasta. Vankitaustaisten naisten on tärkeä olla osallisena kehittämässä heidän tarpeitaan vastaavia palveluita.

Tutkielmani tuottaa sellaista tietoa, jota on tärkeä ottaa huomioon kaikkialla missä työskennellään vankitaustaisten naisten parissa. Vankilasta vapautumisen haasteet ovat naisilla moniulotteisia, joten naisten vapautumisen valmistelu ja tuen tarpeiden arviointi on äärimmäisen tärkeää. Ilman ymmärrystä vankitaustaisten naisten taustoista ja integroitumisen esteistä, ei naiset tule saamaan sitä tukea mitä onnistunut vapautuminen ja elämänmuutos vaatii. Te upeat naiset tutkielmassani, tahdon kiittää teitä koko sydämestäni. Te autoitte minua ymmärtämään ja mahdollistitte tämän tutkielman tuottaman tiedon. Tieto on tärkeä ottaa käytäntöön.

LÄHTEET

Aaltonen, Mikko & Ellonen, Noora & Suonpää, Karoliina & Tyni, Sasu (2021) Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa Juho Saari & Sakari Kainulainen (toim.) Suomalainen vanki: arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 199–218.

Asunnottomat 2022. Selvitys 2/2023. Ara asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

[https://ara.fi/fi-Fi/tietopankki/tilastot_ ja_selvitykset/asunnottomuus/asunnottomat_2022\(64974\)](https://ara.fi/fi-Fi/tietopankki/tilastot_ ja_selvitykset/asunnottomuus/asunnottomat_2022(64974)) viitattu 19.4.2023.

Barlett, Annie & Hollins, Sheila (2018) Challenges and mental health need of women in prison. *The British journal of psyciathry* 212 (3) 134–136.

Braga, A.Anthony, Davis, Jaclyn, Sirois, Catherine & Western, Bruce (2015) Stress and hardship after prison. *American journal of sociology* 120 (5) 1512–1547.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Ford, E. Martin (1992) *Motivating Humans. Goals, emotions and personal agency beliefs*. California: Sage.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Granfelt, Riitta (2004) Marginaalitarinoilta, asunnottomuuden, päihteiden ja rikosten kierre naisten ja miesten tulkitsemana. Teoksessa Riitta Granfelt, Marjo Kuronen, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–248.

Granfelt, Riitta (2007) “Että oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”, Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan avovankilassa. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Granfelt, Riitta (2010) Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri & Päivi Vuokkila-Oikkonen (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi, 131–146.

Granfelt, Riitta (2013) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: UNIPress, 199–218.

Granfelt, Riitta (2014) Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1. 255–274.

Granfelt, Riitta (2015) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: UNIPress, 199–246.

Granfelt, Riitta (2016) Vankilasta desistanssipolun kautta kotiin. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Gröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 60–84.

Granfelt, Riitta (2020) Vailla kotia- asunnottomuuden tutkimusta naisten parissa. Teoksessa Leena Lehtonen, Riitta Granfelt & Pilvi Azeem (Toim.) *Kohti kotia ja turvaa – nais erityisyys asunnottomuustyössä*. Y-säätiö, 18–26.

Hahtela, Riikka (2014) Homeless women’s interpretations of women-specific social work among the homeless people. *Nordic Social Work Research* 4 (1), 5–21.

Hahtela, Riikka (2015) Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille naisille suunnatussa naistyössä. Tampereen yliopisto: *Acta Electronica Universitatis Tampereensis* 1512.

Handbook on Women and Imprisonment (2014) Criminal justice handbook series. United Nations: New York.

http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf Viitattu 1.9.2023.

Hautala, Sanna & Kaarakka, Olli (2018) Vankilasta vapautumisen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University press, 318–344.

Healy, Deirdre (2010) The dynamics of desistance: Charting Pathways through Change. Portland, Oregon: Willan publishing.

Heidemann, Gretchen (2013) Successful reentry among formerly incarcerated women: a mixed methods analysis. University of Southern California.

Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (2017) Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä? Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino, 68–86.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes.

Hempel, Lyn & Pogrebin, Mark & Prabha, N. Unnithan & Walker, Alexandra Jennifer (2014) Parole Reentry and social capital: The Centrality of homelessness. Journal of Poverty 18 (3) 315–334.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Joukamaa, Matti & Aarnio, Jorma & Von Gruenewaldt, Virpi & Hakamäki, Sirpa & Hypen, Kimmo & Lauerma, Hannu & Lintonen, Tomi & Mattila, Aino & Tyni, Sasu & Vartiainen, Heikki & Viitanen, Päivi & Wuolijoki, Terhi (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveystilanne, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012) Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & Moraali. Tampere: Vastapaino, 175–226.

Järvelä, Sampo (2011) Yhteisö ja integraatio. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus: Acta Poenologica 2, 234–242.

Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteiden tarkastelua. Teoksessa Minna, Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit: Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja nuoruuden reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–152.

Kainulainen, Sakari (2021) Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki: arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino. 39–55.

- Kainulainen, Sakari & Junntila, Niina & Rautanen, Mika (2023) yksinäisyys ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa Mika Rautanen, Kenneth Harald & Tyni Sasu (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, 183–193.
- Karttunen, Teija. (2013) ”naiserityisen työotteen elementeistä päihdehoidossa” Teoksessa Elina Virokangas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Kuopio: UNIPress, 2020–246.
- Karttunen, Teija. (2019) Naiserityistä päihdehoitoa: Etnografinen tutkimus päihdelaitoksen naisyhteisöstä. Juy dissertations 118. University of Jyväskylä.
- Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko (2010) Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutuksen asema. Raportteja 2/2010. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Kotikuntalaki (201/1994).
- Kuronen, Marjo (2022) Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa, konstruktionistisia jäsenyyksiä. Tampere: Vastapaino, 55–84.
- Kuronen, Marjo & Virokannas, Elina (2020) Introduction. Teoksessa Marjo Kuronen, Elina Virokannas & Ulla Salovaara (toim.) Women, vulnerabilities and welfare service systems. London: Routledge, 1–10.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru (2007) Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: edita.
- Laki sosiaali ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021).
- Lassila, Tytti (2014) Motivaation ilmeneminen puheessa ja motivaatiolle annetut merkitykset. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuksen julkaisuja 1/2014, 213–230.
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Lattu, Emmi (2006) Väkivaltarikoksista tuomittujen naisten vankilasta vapautuminen. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väki valta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum, 235–238.
- Lattu, Emmi (2016) Naisten tekemä väki valta. Acta Universitatis Tamperensis 2176. Tampere: Tampere University Press.
- Maruna, Shadd (2000) Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives. Washington: American Psychological Association; 1 edition.
- Mayock, Paula & Sheridan, Sarah (2012) Women’ Journey’s to Homelessness. Key findings from a biographical study of homeless women in Ireland. Women and Homelessness in Ireland: Research Paper 1. Dublin: School of social work and social policy and children’s research centre. Dublin: Trinity College.
- Nikander, Pirjo (2010) Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Matti Hyvärinen & Johanna Ruusu vuori (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: vastapaino.
- Näkki, Päivi. (2006) Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Paasonen, Jyri & Vainio, Jesse (2023) Miten kehittää vankilaturvallisuutta ja vankien kuntoutusta? Vankien kuntoutumismahdollisuuksien ja oikeusturvan parantaminen vankilaturvallisuutta kehittämällä sekä rangaistusaikaista rikollisuutta ehkäisemällä- hankkeen loppuraportti. Vaasan yliopiston raportteja 38. Rikosseuraamuslaitos.

- Pösö, Tarja (1986) Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto.
- Rautanen, Mika & Harald, Kenneth & Tyni, Sasu (2023) Työkyky ja työllistymisen esteet. Teoksessa Mika Rautanen, Kenneth Harald & Tyni Sasu (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.
- Rautanen, Mika & Vaara, Mariitta & Mikkola, Merja (2023) Työkyky ja työllistymisen esteet. Teoksessa Mika Rautanen, Kenneth Harald & Tyni Sasu (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. 227–233.
- Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti (2006) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.
- Rikosseuraamuslaitos, ohjelmatyö.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmatyo.html> viitattu 2.5.2023.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Salovaara, Ulla (2019a), Rikoksista tuomitut naiset: Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. Jyväskylän yliopisto. Acta Poenologica 1/2019.
- Salovaara, Ulla (2019b) Päihteet ja nais erityisyys. Haaste 19 (4), 24–25.
- Salovaara, Ulla (2021a) Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa Aila-Leena Mathies, Anu-Riikka Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö: tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 174–186.
- Salovaara, Ulla (2021b) Incarcerated women, welfare services and the process of re-entering society in Finland. Teoksessa Marjo Kuronen, Elina Virokannas & Ulla Salovaara (toim.) Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems. London: Routledge, 84-95.
- Salovaara, Ulla (2023) Nais erityiset ja sukupuolisensitiiviset toimintamahdollisuudet rikosseuraamusalalla. Teoksessa Olli Kaarakka & Karoliina Nikula (toim.) Rikosseuraamusalan etiikka- käsitteistä käytäntöön. Acta Poenologica 1/2023. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 128–163.
- Salovaara, Ulla & Pirttilahti, Hanna & Lindström, Janika (2023) Rikostausta, häpeä ja tunnustus: Kokemuksia rikostaustaisten kohtaamisesta. Teoksessa Olli Kaarakka & Karoliina Nikula (toim.) Rikosseuraamusalan etiikka: käsitteistä käytäntöön. Acta Poenologica 1. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 164–190.
- SHL, Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- Sidosryhmäyhteistyön linjaukset 2022. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Rikoksesta rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suonpää, Karoliina & Ellonen, Noora & Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2021) Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa Sakari Kainulainen & Saari Juho (toim.) Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 199–218.
- Tammi, Kaisa. Hämeenlinnan Rikosseuraamuskeskuksen johtaja. 2023. Haastattelu 13.6.2023. Vanajan vankila.
- Tammi-Moilanen, Kaisa (2020) Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta. Rikosseuraamusalan monisteita 4/2020.

Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä (2021) Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2021:3. Helsinki.

Terveydenhuoltolaki (1326/2010).

Travis, Jeremy & Visher, Christy. A. (2003) transitions from prison to community: Understanding individual pathways. The Urban Institute. Annual review of Sociology 29, 89–113.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Tyni, Sasu & Aaltonen, Mikko (2021) Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. Kriminologia 1 (1), 39–59.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015).

VNL, Vankeuslaki (767/2005).

Viikki-Ripatti, Sari (2011) Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus: Acta Poenologica 2, 197–226.

Virolainen, Vera (2020) From abused to abuser, inevitably? Female inmates accounting for identity categorizations to distance themselves from violence. Qualitative Social Work 2022, 21 (1), 79–90.

Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot, tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. Acta universitatis lapponiensis 118. Lapin yliopisto.

LIITTEET

Liite 1.

Hyvä vastaanottaja,

Haluaisin haastatella sinua tutkielmaani varten. Olen kiinnostunut naisten kokemista tuen tarpeista silloin, kun vankilasta vapaudutaan.

Olen työskennellyt sosiaalityöntekijänä vapautuvien vankien parissa ja havainnut, että naisten erityiset tuen tarpeet tulisi huomioida jo silloin, kun vapautumista suunnitellaan. Toivoisin, että sinulla olisi aikaa osallistua haastatteluun ja saisin tätä kautta naisten omia kokemuksia tuen tarpeista kuuluviin. Ajattelen, että sinulla olisi antaa erityisen kallisarvoisia näkökulmia, jotka auttaisivat eri palveluissa toimivia ammattilaisia ymmärtämään ja huomioimaan naisten erityisyyttä ja tuen tarpeita paremmin.

Tutkielmani aineisto koostuu haastatteluista. Haastattelu on vapaamuotoista ja ehdottoman luottamuksellista keskustelua sinun tuen tarpeita koskevista kokemuksistasi ja se kestää, enintään tunnin. Haastattelut suoritan valintasi mukaan teams-yhteydellä tai kasvotusten. Sovin haastattelun ajankohdan kanssasi henkilökohtaisesti, eikä haastatteluun osallistumisesta synny sinulle mitään kustannuksia. Osallistumisen tutkielmaan voit perua missä vaiheessa tahansa.

Haastattelut tallennetaan, ne säilytetään tietoturvallisesti ja hävitetään kun tutkielma on valmis. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule esille missään tutkielman vaiheessa.

Vastaan mielelläni mahdollisiin sinua askarruttaviin kysymyksiin, joten minuun voi olla milloin vain yhteydessä.

Mikäli olet halukas osallistumaan haastatteluun, voit olla minuun suoraan yhteydessä ajan sopimiseksi. Vaihtoehtoisesti voit antaa luvan työntekijöille sinun yhteystietojesi välittämisestä minulle, jolloin minä olen sinuun yhteydessä. Toivoisin haastatteluiden onnistuvan kesäkuun 2023 aikana.

Opiskelen Tampereen yliopistossa sosiaalityötä ja tutkielmaani ohjaa sosiaalityön yliopistonlehtori Aino Ritala-Koskinen.

Tämän kirjeen mukana on suostumuslomake, joka sinun tulee täyttää, mikäli osallistut tutkielmaani.

Ystävällisin terveisin,

Sari Kanerva

Tampereen yliopisto

sari.kanerva@tuni.fi

”Tutkijan puhelinnumero”

**Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus
EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), art. 12–14**

Rekisterin nimi	Naiserityiset tuen tarpeet rikoksista tuomittujen naisten näkökulmasta
Päiväys	15.4.2023
Rekisterinpitäjä(t)	Sari Kanerva (sari.kanerva@tuni.fi)
Ohjaaja tai oppilaitoksen yhteyshenkilö	Yliopistonlehtori Aino Ritala-Koskinen, Tampereen yliopisto. aino.ritala-koskinen@tuni.fi p. 050 318 6200
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	<p>Henkilötietojasi käsitellään Pro Gradu tutkielmassa, jossa tutkitaan rikoksesta tuomittujen naisten tuen tarpeita vankilasta vapautumisen tukemiseksi. Tutkielmassani etsin vastauksia siihen, miten naisten asema ja elämässä kohdatut haasteet tulee ottaa huomioon vapautumisen onnistumiseksi ja mitä erinäisiä tuen tarpeita on nais erityisessä työskentelyssä rikoksesta tuomittujen naisten näkökulmasta.</p> <p>Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Henkilötietojen käsittelyperusteena on:</p> <p>☒ suostumus. EU:n yleinen tietosuoja-asetus 6 artikla 1.a-kohta. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ilmoittamalla tästä rekisterinpitäjälle. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta ennen suostumuksen peruuttamista suoritettujen käsittelyjen lainmukaisuuteen. TAI</p> <p>☐ yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus. EU:n yleinen tietosuoja-asetus 6 artikla 1 e-kohta. Ks. ohje Henkilötieto opinnäytetyössä</p>
Henkilötietojen säilytysaika	<p>Aineisto säilytetään Sari Kanervan Pro Gradu- tutkielmaa varten.</p> <p>Opinnäytteen valmistuttua aineisto ja henkilötiedot tuhoetaan.</p> <p>Siltä osin kuin ohjaajalla on pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten, ohjaajat ja tarkastajat käsittelevät henkilötietoja ainoastaan niin kauan kuin on tarpeellista työn hyväksymistä varten.</p>

**Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus
EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), art. 12–14**

Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	<p>Kuvaus rekisterissä käsiteltävistä henkilötietotyypeistä tietoryhmittäin, esim.:</p> <ul style="list-style-type: none">- Nimitiedot- Yhteystiedot (puhelinnumero, sähköpostiosoite)- Haastattelun tietosisältö <p>Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään haastattelussa.</p>
Henkilötietojen vastaanottajat	<p>Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.</p>
Rekisterin suojauksen periaatteet	<p>Manuaalinen aineisto säilytetään lukitussa tilassa. Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA). Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot.</p>
Rekisteröidyn oikeudet	<p>Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.</p>
Oikeus valittaa viranomaiselle	<p>Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi / sähköposti: tietosuoja@om.fi</p>

Liite 3.

Suostumus tutkimukseen osallistumiseen

Osallistun vapaaehtoisesti Sari Kanerva Pro gradu -tutkielmaan, joka pitää sisällään kertaluonteisen tutkimushaastattelun.

Suostun siihen, että yhteistietoni annetaan tutkijalle, haastatteluajan varaamiseksi. Olen tietoinen, että voin halutessani peruuttaa osallistumiseni haastatteluun missä vaiheessa tahansa, ilmoittamalla tästä tutkijalle.

Annan tutkijalle suostumukseni tallentaa keskustelumme sähköisesti ja käyttää kertomaani tutkimusaineistonaan. Olen tietoinen, että tutkielmassa sanomaani voidaan käyttää aineisto-otteena valmiissa tutkielmassa, mutta olen myös tietoinen, että henkilöllisyyttäni ei tutkielmasta voida tunnistaa.

Tutkimusaineistoa tullaan käsittelemään niin, ettei yksittäistä tutkittavaa ole mahdollista tunnistaa ja aineisto säilytetään täysin ilman tunnistetietoja siten, ettei se ole saatavilla tutkijan ulkopuolisille tahoille. Tutkija sitoutuu luottamuksellisuuteen ja tutkimukseen osallistuneen yksityisyyden suojaamiseen myös säilyttämällä keräämäänsä aineistoa sähköisesti siten, että sinne ei ole pääsyä kenelläkään muulla kuin tutkijalla. Tutkielman aineisto hävitetään, kun tutkielma on valmis.

Paikka ja päiväys

Tutkimukseen osallistuvan nimi

Yhteystiedot

Tutkimukseen osallistuneen allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuslomake palautetaan yhteistyötaholle, jolta tieto haastatteluun on saatu tai se voidaan toimittaa tutkijalle, hänen kanssaan erikseen sovitulla tavalla ennen haastattelua.

Liite 4. Haastattelu vankitaustaisille naisille

Mitkä eri asiat vaikuttivat sinun tuen tarpeisiin, silloin kun vapauduit vankilasta?

- Talous
- Läheiset
- asunto

Mitä rikoksettomuus sinun kohdallasi vaati ja millaista tukea sait rikoksettomuuteen vapautuessasi?

Mistä oma motivaatio elämänmuutokseen syntyi, mitä se vaati?

Miten koet naisten erityisten taustojen vaikuttavan tuen tarpeisiin?

Mitä erityistä tulee huomioida naisten tuen tarpeiden osalta?

Oletko kokenut omaavasi yhteiskunnan taholta erilaisia odotuksia itsestäsi? Onko se vaikuttanut sinun elämääsi ennen vankilaan menoa tai sen jälkeen?